

Айзек Азімов



ФУНДАЦІЯ ТА ІМПЕРІЯ

Два світи. Дві полярності. Одна перемога

Айзек Азімов



ФУНДАЦІЯ ТА ІМПЕРІЯ

Два світи. Дві полярності. Одна перемога



Айзек Азімов
Фундація та Імперія



© Estate of Isaac Azimov, 1952, 1980

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2017

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2017

* * *

Пам'яті мого батька (1896–1969)

Пролог

Галактична Імперія занепадала.

Це була колосальна імперія, що простягалася від краю до краю могутньої мультиспіралі під назвою Чумацький Шлях. Її занепад теж був колосальним і тривалим.

Вона занепадала протягом багатьох століть, перш ніж певна людина виявила цей процес. Це був чоловік на ім'я Гарі Селдон – єдине втілення творчих зусиль серед поступового занепаду. Він розробив та довів до найвищого рівня науку психоісторію.

Психоісторія вивчала проблеми, пов'язані не з людиною, а з масами. Це була наука про натовпи, про мільярдні натовпи. Вона могла передбачити реакції на подразники з такою ж точністю, як наука менших масштабів спрогнозувати рикошет бильярдної кулі. Реакцію однієї людини можна передбачити і без відомих математиків; реакція мільярду людей – це вже щось зовсім інше.

Гарі Селдон розрахував соціальні та економічні тенденції того часу, спостерігаючи за кривими графіків, і передбачив невпинний та дедалі швидший занепад цивілізації і перерву тривалістю у тридцять тисяч років, потрібну для того, щоб із руїн могла постати нова Імперія.

Було вже занадто пізно, щоб спинити цей занепад, але ще можна було скоротити період варварства. Селдон заклав «на протилежних кінцях Галактики» дві Фундації, а їхнє розташування було спроектовано так, щоб за короткий проміжок у тисячу років події сплели та об'єднали їх, змусивши створити більш сильну, тривалу та милосердну Другу Імперію.

У книжці «Фундація» розповідається історія однієї із цих Фундацій у перші два століття її існування.

Вона починалася з поселення науковців-фізиків на Термінусі – планеті, що перебуває наприкінці одного зі спіральних рукавів Галактики. Відокремлені від безладу Імперії, вони працювали укладачами універсального компендіуму знань, «Галактичної енциклопедії», не знаючи про свою серйознішу роль, передбачену для них вже померлим Селдоном.

Коли Імперія загинула, віддалені регіони прибрали до рук незалежні «королі». Вони стали загрозою для Фундації. Однак, зіштовхуючи цих дрібних правителів між собою, Фундації під керівництвом Сальвора Гардіна вдавалося зберігати хитку незалежність. Чи не єдині, хто володів ядерною енергетикою серед світів, що вже втратили свій науковий потенціал та повернулися до нафти й вугілля, вони навіть спромоглися домогтися панування. Фундація стала «релігійним центром» для сусідніх королівств.

Поступово Фундація створила торговельну економіку, тоді як укладання «Енциклопедії» відсунулося на другий план. Продаючи ядерні пристрої, настільки компактні, що Імперія не змогла б їх відтворити навіть у період свого розквіту, торговці Фундації проходили сотні світлових років через Периферію.

За часів Гобера Меллоу, першого Короля Торгівлі Фундації, були створені методи економічної війни – настільки успішні, що вдалося перемогти Корелліанську Республіку, незважаючи на те, що вона отримувала допомогу від однієї з віддалених провінцій залишків Імперії.

За двісті років Фундація стала наймогутнішою державою в Галактиці, за винятком решток Імперії, яка була сконцентрована у внутрішній третині Чумацького Шляху і досі контролювала три чверті населення та багатств Всесвіту.

Здавалося неминучим, що наступна загроза, з якою матиме справу Фундація, – це останній удар вмираючої Імперії.

Шлях для битви між Фундацією та Імперією має бути звільнений.

Частина I. Генерал

БЕЛ РІОС – ...Протягом своєї відносно короткої кар'єри Ріос заслужив звання «Останній з імперців» не дарма. Дослідження його кампаній свідчать, що завдяки своїм стратегічним здібностям він дорівнюється до П'юріфоя^[1], а в умінні маніпулювати людьми – перевершував його. Те, що він народився у період занепаду Імперії, стало на заваді його прагненню зрівнятися з досягненнями П'юріфоя як завойовника. Однак він мав такий шанс, коли став першим з імперських генералів, що кинув виклик Фундації...

Галактична енциклопедія^[2].

1. У пошуках чарівників

Бел Ріос подорожував без охорони, що аж ніяк не відповідало вимогам двірського етикету до командувача флоту, який стояв у все ще похмурій зоряній системі на кордоні Галактичної Імперії.

Але Бел Ріос був молодим та енергійним – доволі енергійним, щоби стриманий та розважливий двір вислав його майже на край Всесвіту, – і до того ж достатньо допитливим. Завдяки саме цій своїй рисі він був заінтригований дивними та неймовірними розповідями, що химерно поширювали сотні людей і про які чували тисячі. Інші ж дві якості привертали можливість військової пригоди. Ця комбінація і взяла над ним гору.

Він виліз зі старомодної наземної автівки, яку десь був конфіскував, і підійшов до занедбаного маєтку, що становив мету його подорожі. Трохи почекав. Фотоелемент, що сканував вхід, ще працював, але двері відчинили вручну.

Бел Ріос усміхнувся старому.

– Я – Ріос...

– Я упізнав вас, – старий непривітно глянув на нього, не виявивши ані найменшого здивування. – У якій ви справі?

Бел Ріос відступив на крок на знак послуху.

– У справі миру. Якщо ви Дуцем Барр, прошу вас про розмову.

Дуцем Барр став збоку, і всередині засвітилися стіни. Генерал увійшов до будинку, де було світло, ніби вдень.

Він торкнувся стін кабінету, а потім подивився на свої пучки.

– У вас і таке є на Сивенні?

Барр скупно усміхнувся.

– Думаю, що не скрізь. Я намагаюся ремонтувати самотужки все, що зможу. Мушу вибачитися за те, що вам довелося чекати біля дверей. Автоматичний пристрій фіксує відвідувача, але вже не відчиняє двері.

– Не вдалося полагодити? – у голосі генерала чулося ледь помітне глузування.

– Деталей вже ніде не дістанеш. Сідайте, сер. Вип’єте чаю?

– На Сивенні? Мій любий пане, не випити тут чаю – це кинути виклик суспільним звичаям.

Старий патрицій безгучно позадкував, повільно вклонившись, – звичай, що належав до церемоніальної спадщини, залишеної аристократією кращих часів минулого століття.

Ріос глянув услід господарю і відчув, що його завчена світськість трохи похитнулася. Його освіта та досвід були суто військовими. Хай як банально це виглядало, він безліч разів дивився смерті в очі; але це була смерть звичного і матеріального характеру. Отже, не мало дивувати, що славетний лев Двадцятого Флоту раптом відчув себе непевно у затхлій атмосфері старовинної кімнати.

Генерал побачив маленькі темні коробки кольору слонової кістки, вишикувані на полицях, – імовірно, книжки. Їхні заголовки були йому незнайомі. Він здогадався, що велика конструкція в іншому кінці кімнати – це приймач, який за потреби перетворював книжки на звукове кіно. Він ніколи не бачив цей процес, але чув про нього. Колись йому розповідали, що у золоту добу, коли Імперія охоплювала усю Галактику, у кожних дев'яти будинках із десяти були такі приймачі і такі ряди книжок.

Але тепер за її кордонами потрібно було наглядати, а книжками цікавилися лише старі. Та й загалом, половина історій про старі часи – це вигадка. Більше, ніж половина.

Принесли чай, і Ріос усівся. Дуцем Барр підняв свою чашку.

– Ваше здоров'я.

– Дякую. І ваше.

Дуцем Барр неквапливо сказав:

– Кажуть, що ви молодий. Скільки вам, тридцять п'ять?

– Майже вгадали. Тридцять чотири.

– Тоді, – сказав Барр, м'яко наголошуючи на цьому, – краще буде, якщо я відразу вас попереджу, що не володію жодними любовними чарами, настоянками чи приворотним зіллям. І жодним чином не здатен вплинути на прихильність молодій леді, яка могла вам сподобатися.

– Мені не потрібні жодні штучні добавки на зразок цих, сер. – У голосі генерала чулися зарозумілість та веселощі. – А що, до вас часто звертаються з такими проханнями?

– Достатньо часто. На жаль, недосвідчена публіка зазвичай плутає науку із чаклунством, а особисте життя, схоже, видається їм таким, що найбільше потребує втручання магічного ремесла.

– Як на мене, це природно. Але я з ними не згоден. У мене наука асоціюється лише з відповідями на складні запитання.

Сивенець похмуро відповів:

– Можливо ви так само помиляєтеся, як і вони!

– Може й так. А може й ні. – Генерал поставив свою чашку у конусоподібний футляр, і вона наповнилася. Він укинув туди запропоновану ароматичну капсулу. Тихенько булькнувши, вона впала на дно. – А скажіть мені, патрицію, хто ж тоді чарівники? Справжні чаклуни?

Барр, здавалося, здивувався, почувши це застаріле слово. І сказав:

– Немає жодних чарівників.

– Але ж люди про них говорять. По всій Сивенні ширяться байки про них. Навколо них виникають цілі культу. Є якийсь дивний зв'язок між цим і тими вашими земляками, які мріють про старі часи і верзуть усілякі нісенітниці про давнину та про те, що вони називають свободою і самостійністю. Зрештою, це може стати загрозою для держави.

Старий похитав головою.

– Навіщо ви мене про це питаєте? Ви відчували загрозу маленького бунту зі мною на чолі?

Ріос стенив плечима.

– Ні, аж ніяк. Хоча це не така вже й безглузда думка. Ваш батько колись був вигнанцем, а ви самі – шовіністом та патріотом. Із мого боку не дуже ввічливо про це нагадувати, проте від мене вимагають цього обставини справи. Але чи існує зараз якась змова? Бо я маю сумнів. За останні три покоління із Сивенни вибили саму думку про це.

Старий насилу відповів:

– Як господар, теж буду не дуже делікатним. Нагадаю вам, що колись намісник був про бездушних сивенців такої самої думки, як і ви. За наказом цього намісника мій батько став жебраком-втікачем, брати – мучениками, а сестра вчинила самогубство. Але цей намісник потім вмер жахливою смертю від рук тих самих по-рабськи покірних сивенців.

– О так, тут ви майже зачепили те, про що я хотів сказати. Вже три роки, як загадкова смерть цього намісника не є для мене загадкою. В його особистій охороні служив один молодий солдат, що поведився

доволі цікаво. Цим солдатом були ви, але гадаю, немає потреби наводити подробиці.

Барр залишився незворушним.

– Немає. Що ви пропонуєте?

– Щоб ви відповіли на мої запитання.

– Тільки без погроз. Я вже достатньо старий, щоб життя означало для мене надто багато.

– Мій дорогий сер, зараз важкі часи, – багатозначно сказав Ріос, – а ви маєте дітей та друзів. Маєте країну, заради якої ви у минулому урочисто виголошували промови про любов та відчайдушність. Заспокойтеся, якщо мені й треба буде застосувати проти вас силу, то не задля такого безглуздя, як ваша смерть.

Барр холодно спитав:

– Чого ви хочете?

Ріос заговорив, тримаючи в руці порожню чашку:

– Послухайте мене, патрицію. Зараз такі часи, коли найуспішніші солдати – це ті, які проводять урочисті шиккування у святкові дні біля імператорського палацу і супроводжують блискучі прогулянкові кораблі, що допроваджують його імператорську величність на літні планети. Я... невдаха. Я є невдахою у тридцять чотири роки, і залишатимуся ним далі. Бо, як бачите, я люблю битися.

Ось чому мене послали сюди. Я занадто неспокійний для двору. Я вибиваюся з їхнього етикету. Я викликаю роздратування в модників та королівських адміралів, але маю хист керувати людьми та кораблями, тому мене не легко позбутися. Тож Сивенна для мене є певним заміном. Це прикордонний світ, бунтівна та безплідна провінція. Вона розташована далеко – достатньо далеко, щоб задовольнити всіх.

І тому я байдикую. Тут немає бунтів, які потрібно придушувати, і прикордонні намісники наразі не повстають, принаймні відтоді, як славної пам'яті покійний батько його імператорської величності покарав Маунтеля Парамея, щоб іншим була наука.

– Сильний Імператор, – пробурмотів Барр.

– Так, і нам таких потрібно більше. Він мій господар, затямте це. Пам'ятайте, що я дбаю про його інтереси.

Барр безтурботно стенив плечима.

– Але як це стосується нашої розмови?

– Я продемонструю вам це двома словами. Чарівники, про яких я згадував, приходили здалеку, де мало зірок...

– Де мало зірок, – процитував Барр, – а між ними тече холодний космос.

– Це поезія? – насупився Ріос. Вірші видалися йому недоречними цієї миті. – Так чи так, вони з Периферії – з єдиного місця, де я можу вільно битися за славу Імператора.

– І в такий спосіб служити інтересам його імператорської величності і задовольнити власне прагнення узяти до рук зброю.

– Саме так. Але я повинен знати, з ким битимуся. І тут ви можете мені допомогти.

– Чому ви так вирішили?

Ріос неквапом їв тістечко.

– Бо протягом трьох років я відстежував кожен поголос, кожен міф, кожна дрібничку, що стосується чарівників. І з усього архіву інформації, який я зібрав, є лише два окремі факти, що узгоджуються між собою, а отже, є достеменними. Перший – це те, що чарівники приходять з краю Галактики, що навпроти Сивенни. Другий – що ваш батько якось зустрів щонайсправжнісінького чарівника і розмовляв із ним.

Старий сивеннець дивився на нього незмигнуто, і Ріос продовжив:

– Вам краще розповісти мені все, що знаєте...

Барр задумливо відповів:

– Було би цікаво розповісти вам деякі речі. Це буде мій власний психоісторичний експеримент.

– Який експеримент?

– Психоісторичний. – На обличчі старого з'явилася неприємна посмішка. Потім він рішуче додав: – Краще випийте ще чаю. Розмова буде довгою.

Він вмовився на м'яких подушках крісла. Світло від стін набуло відтінків рожевого та кольору слонової кістки, і навіть дещо злагіднило суворий профіль солдата.

Дуцем Барр почав:

– Мої знання – це результат двох принагідних факторів: я є сином свого батька і уродженцем цієї країни. Все почалося понад сорок років тому, невдовзі після великої різанини, коли мій батько був вигнанцем у лісах на півдні, а я – стрільцем в особистому флоті намісника. Це, до

речі, той самий намісник, який наказав вчинити цю різанину, а згодом помер такою страхітливою смертю.

Барр похмуро усміхнувся і продовжив:

– Мій батько був патрицієм Імперії та сенатором Сивенни. Його звали Онум Барр.

Ріос нетерпляче втрутився:

– Я дуже добре знаю обставини його вигнання. Можете не вдаватися у подробиці.

Сивеннець проігнорував його слова і продовжив:

– Під час вигнання до нього прийшов мандрівник, купець із краю Галактики. Це був молодий чоловік, який говорив із дивним акцентом, нічого не знав про недавню історію Імперії і мав власне силове поле.

– Власне силове поле? – пильно глянув на нього Ріос. – Ви говорите дивовижні речі. Наскільки потужним має бути генератор, щоб він міг ущільнити поле до розмірів однієї людини? О Велика Галактико, та невже він возив із собою п'ятдесят тисяч міріатонн ядерного палива у маленькому візочку?

Барр тихо сказав:

– Це і є один із тих чарівників, про яких ви чуєте поголоси, історії та міфи. Цю славу нелегко заслужити. У нього не було із собою жодного генератора, який можна було би побачити, але й найважча зброя, яку ви здатні тримати в руках, не пробилася би це поле.

– Оце вся історія? То, може, ці чарівники постали з пустих балачок старого діда, виснаженого хворобами та засланням?

– Розповіді про чарівників поширювалися ще до мого батька, сер. А докази існують серйозні. Залишивши батька, цей купець, якого люди звать чарівником, відвідав техніка у місті, дорогу до якого йому показав мій батько, і там залишив генератор того самого силового поля. Цей генератор батько забрав собі, коли повернувся з вигнання після страти кривавого намісника. Знадобилося багато часу, щоб його знайти... Цей генератор висить на стіні позаду вас, сер. Він не працює. Він працював лише перші два дні; але якщо ви глянете на нього, то зрозумієте, що ніхто в Імперії не проектував нічого подібного.

Бел Ріос простягнув руку до пояса з металевого ланцюга, що висів на вигнутій стіні. Коли він торкнувся його і порушив крихітне силове поле, що тримало пояс на стіні, почувся тихий виляск. Увагу Ріоса

привернув еліпсоїд на верхівці ланцюга. Він був завбільшки з волоський горіх.

– Це... – сказав Ріос.

– ...Був генератор, – докинув Барр, – але був. Тепер ми вже не здогадаємося, як він працює. Субелектронне дослідження засвідчило, що він був злитий як один шматок металу. І навіть найретельнішого дослідження дифракційних схем недостатньо, щоб розрізнити окремі частини, що існували до злиття.

– Тоді ваш доказ – це самі порожні слова, що не мають жодного конкретного підтвердження.

Барр знизав плечима.

– Ви вимагали в мене інформацію, погрожуючи силою. Якщо ви вирішили поставитися до неї скептично, то що мені до цього? Ви хочете, щоб я нічого не розповідав?

– Кажіть далі! – гостро сказав генерал.

– Після смерті батька я продовжив його дослідження, а ще посприяло те, про що я згадував – Гарі Селдон знав про Сивенну.

– А хто такий Гарі Селдон?

– То був науковець за часів Імператора Далубена IV. Він був психоісториком – останнім і найвидатнішим із них усіх. Якось він навідався у Сивенну, коли вона була великим центром торгівлі і мала розвинуті мистецтво та науку.

– Гм, – кисло пробурмотів Ріос, – цікаво, чи є хоч одна занепала планета, де не розповідали б, що у старі часи тут було безмежне багатство?

– Я кажу про часи, які були два століття тому, коли Імператор ще правив навіть найвіддаленішими зірками. Коли Сивенна ще була внутрішнім світом, а не напівварварською прикордонною провінцією. У ті часи Селдон передбачив занепад Імперії і, зрештою, варваризацію всієї Галактики.

Ріос раптом засміявся.

– Що передбачив? Виходить, його передбачення неправдиві, шановний вчений. Гадаю, ви саме так себе називаєте. Та зараз Імперія є могутнішою, ніж тисячу років тому. Ваші старечі очі втомилися від похмурого кордону. Навідайтеся якимось до внутрішніх світів, поцікавтеся, як вирує життя у центрі.

Старий понуро похитав головою.

– Зв'язки обриваються спочатку на околицях. Має минути певний час, перш ніж занепад досягне центру. А помітний, очевидний для всіх розпад настане приблизно через п'ятнадцять століть.

– Отже, цей Селдон передбачив, що в усій Галактиці запанує варварство, – добродушно сказав Ріос. – І що буде тоді, га?

– Тому він заснував дві Фундації на протилежних кінцях Галактики – Фундації з найкращих, наймолодших та найсильніших, щоб вони розмножувалися, зростали та розвивалися. Він ретельно обирає планети, де їх можна розмістити; так само, як і час та оточення. Все було влаштовано так, щоб у майбутньому за незмінними психоісторичними розрахунками відбулася їхня рання ізоляція від основного тіла Імперії і їхнє поступове перетворення на зародки Другої Галактичної Імперії, а неминучий період варварського міжцарів'я скоротився з тридцяти тисяч років лише до однієї тисячі.

– І звідки ви про все це довідалися? Схоже, ви знаєте все до найменших дрібниць.

– Не знаю й ніколи не знав, – стримано відповів патрицій. – Усе це, докладаючи чималих зусиль, по крихті зібрав мій батько і трохи доповнив я сам. Основа цієї історії дещо непереконалива і надбудова була вигадана, щоб заповнити величезні прогалини. Але я переконаний, що по суті все достеменно.

– Вас легко переконати.

– Хіба? На це пішло сорок років досліджень.

– Гм. Я міг би вирішити це питання за сорок днів. Справді, мені слід це зробити. Тільки інакшим чином.

– І як ви це зробите?

– Дуже просто. Стану мандрівником, знайду цю Фундацію, про яку ви кажете, і побачу її на власні очі. Кажете, що їх дві?

– Записи свідчать про дві. Знайдені докази підтверджують існування лише однієї, що цілком зрозуміло, бо друга перебуває на іншому кінці довгої осі Галактики.

– Ну що ж, відвідаємо найближчу. – Генерал підвівся, поправляючи ремінь.

– Ви знаєте, куди летіти? – спитав Барр.

– Орієнтовно. У записах колишнього намісника, того, якого ви успішно вбили, є підозрілі розповіді про далеких варварів. Насправді

він видав одну зі своїх дочок заміж за варварського принца. Я розшукаю шлях.

Він простягнув руку.

– Дякую вам за гостинність.

Дуцем Барр торкнувся його руки самими пальцями і церемонно вклонився.

– Ваш візит був для мене великою честю.

– Що ж стосується інформації, яку ви мені дали, – продовжив Бел Ріос, – я поміркую, як вам віддячити, коли повернуся...

Дуцем Барр покійно провів гостя до дверей і тихо сказав услід наземній автівці, що вже рушила:

– Якщо повернетесь...

2. Чарівники

ФУНДАЦІЯ – ...Через сорок років після розширення на Фундацію чигала загроза з боку Ріоса. Легендарні часи Гардіна та Меллоу минули, а разом із ними – і певна сміливість та рішучість...

Галактична енциклопедія

У кімнаті, розташованій у такому місці, куди не міг потрапити ніхто сторонній, було четверо чоловіків. Вони обмінялися швидкими позирками, а потім повсідалися навколо столу, що стояв між ними. На ньому стояли чотири пляшки і стільки ж повних склянок, але ніхто їх не чіпав.

Потім чоловік, який сидів найближче до дверей, простягнув руку і почав стукати пальцями по столу, вибиваючи повільний безглуздий ритм.

Він сказав:

– То що, так і будете сидіти й вагатися? Чи не все одно, хто перший говоритиме?

– Тоді кажи ти, – сказав здоровезний чолов'яга, який сидів навпроти, – ти той, кого це має турбувати найбільше.

Сеннетт Форелл безгучно захихотів.

– Це тому, що ви думаєте, ніби я найбагатший. Ну... або очікуєте від мене, що я продовжу, оскільки вже почав. Гадаю, ви не забули, що саме мій Торговий Флот захопив їхній розвідувальний корабель.

– У вас найкращий флот, – сказав третій, – і найкращі пілоти, тобто це означає, що ви найбагатший. Це був страшний ризик, і для когось із нас він міг бути ще більшим.

Сеннетт Форелл знову пирхнув.

– Вміння ризикувати я успадкував від свого батька. Зрештою, вирішальним в управлінні ризиком є те, що його виправдовує. І якщо вже мова про це, зверніть увагу на той факт, що ворожий корабель був ізольований та захоплений без втрат для нас і до того, як встиг попередити інших.

Про те, що цей Форелл був далеким родичем покійного великого Гобера Меллоу, знали в усій Фундації. Так само спокійно ставилися до того, що він був позашлюбним сином Меллоу.

Четвертий чоловік крадькома кліпав очима. З його тонких губ виповзли слова:

– У нас немає приводів для тріумфу через це захоплення маленьких кораблів. Швидше за все, воно тільки розгніває цього молодика.

– Гадаєте, йому потрібні приводи? – зневажливо докинув Форелл.

– Саме так. А цей випадок може заощадити йому час на пошук таких приводів. – Четвертий чоловік говорив повільно: – Гобер Меллоу діяв інакше. І Сальвор Гардін теж. Вони не перешкоджали іншим ставати на непевний шлях насильства, а самі в цей час маневрували впевнено і спокійно.

Форелл знизав плечима.

– Цей корабель довів свою цінність. Нас привабила його дешевизна, і ми продали його з прибутком для себе. – У його словах лунало задоволення вродженого торгівця. Він продовжив: – Цей молодик – зі старої Імперії.

– Ми це знали, – роздратовано сказав здоровезний чоловік.

– Ми це підозрювали, – м'яко виправив його Форелл. – Якщо людина прилітає до нас із кораблями й багатством, пропонує дружити й торгувати, єдина розумна рада – не налаштовувати її проти себе, доки ми не впевнимосся, що це маскування під личиною прибутку – несправжнє. А от тепер...

У голосі третього чоловіка почулося ледь відчутне скиглення:

– Ми могли би бути ще обережнішими. Варто спочатку все з'ясувати. З'ясувати, перш ніж дозволити йому піти. Це було б по-справжньому мудро.

– Завершимо цю дискусію, – сказав Форелл і махнув рукою.

– Уряд занадто м'який, – сказав третій чоловік. – Мер – ідіот.

Четвертий чоловік глянув на інших трьох і витягнув із рота недопалок. Він недбало кинув його в отвір праворуч, де той зник, зі слабким спалахом розлетівшись на шматочки.

Він із сарказмом сказав:

– Я вірю, що джентльмен, який говорив переді мною, говорив так лише за звичкою. Тут ми можемо собі дозволити нагадати, що уряд – це ми.

Усі забурмотіли, погоджуючись із ним.

Четвертий чоловік утупився своїми маленькими очищами в стіл.

– Тому облишмо урядову політику у спокої. Цей молодик... цей чужинець, міг бути потенційним покупцем. Бувало й таке. Всі троє з вас намагалися порозумітися з ним і вмовити укласти контракт на продаж товарів. У нас була угода – джентльменська угода – не робити цього, але ви намагалися.

– І ви теж, – огризнувся другий чоловік.

– Знаю, – спокійно відповів четвертий.

– Тому забудьмо про те, що нам слід було робити раніше, – нетерпляче урвав їх Форелл, – і подумаймо, як бути зараз. Навіть тоді, якби ми ув'язнили його чи вбили, до чого б це призвело? Ми навіть зараз не впевнені у його намірах, а якщо й подумати про найгірший варіант, ми не змогли би знищити Імперію, позбавивши життя одну людину. Можливо, десь чатував імперський флот, який рушив би на нас, якби той не повернувся.

– Справді, – погодився четвертий. – А тепер скажіть, що ви маєте із захопленого корабля? Я занадто старий для цих теревенів.

– Для цього вистачить кількох слів, – похмуро відповів Форелл. – Він імперський генерал або щось подібне. Це молодий чоловік, який довів свій талант полководця – так мені сказали – і є кумиром для своїх людей. У нього доволі романтична кар'єра. Історії, які вони про нього розповідають, без сумніву, наполовину вигадані, але навіть це робить його людиною, гідною захоплення.

– Що за «вони»? – вимогливо запитав другий.

– Екіпаж захопленого корабля. Слухайте, в мене є усі їхні свідчення, записані на мікроплівку і сховані у безпечному місці. Пізніше, якщо захочете, можете подивитися. Або й самі поговоріть із цими людьми, якщо вважаєте за потрібне.

– Як ви це з них витягли? Звідки знаєте, що вони кажуть правду?

Форелл насупився.

– Я був з ними не надто чемний, любий сер. Я бив їх, вгатив у них наркотики і немилосердно використовував зонд. Вони заговорили. Можете їм вірити.

– За старих часів, – раптом незрозуміло до чого сказав третій, – використовували б суто психологічні методи. Безболісні, самі розумієте, але дуже точні. Жодних шансів на обман.

– Ну, за старих часів багато чого було, – сухо сказав Форелл. – Однак тепер – нові часи.

– Але, – сказав четвертий, – що ж він тут хоче, цей генерал, цей романтичний диво-чоловік? – у його голосі відчувалася осоружна впертість.

Форелл гостро глянув на нього.

– Гадаєте, він розкриває своїй команді подробиці державної політики? Вони нічого не знають. Будьте певні, з них нічого витягнути не вдалося, а я намагався, присягаюся Галактикою.

– І це змущує нас...

– Певна річ, це змущує нас робити власні висновки. – Пальці Форелла знову тихо застукотіли по столу. – Цей молодий чоловік є військовим лідером Імперії, однак він вдавав із себе якогось князька з розсіяних зірок у закутку Периферії. Вже один цей факт мав би переконати нас, що його справжні мотиви не принесли б йому жодної користі, якби ми про них дізналися. Поєднайте природу його професії з тим фактом, що Імперія вже субсидіювала один напад на нас за часів мого батька, і перспективи вимальовуються загрозливі. Той перший напад не вдався. Сумніваюся, що Імперія має нас за це любити.

– Але те, що ви знайшли, – обережно спитав четвертий, – не дозволяє сказати це напевно? Ви нічого не приховуєте?

Форелл спокійно відповів:

– Я не можу нічого приховувати. З цієї миті про ділову конкуренцію не може бути й мови. Нам вже нав'язали єдність.

– Патріотизм? – насмішкувато пропищав третій.

– До дідька патріотизм, – спокійно відповів Форелл. – Ви думаєте, я віддам хоч дві хмарки атомного сйва за майбутнє Другої Імперії? Чи ризикну бодай однією торговою місією, щоб полегшити її шлях? Але невже ви вважаєте, що вторгнення Імперії допоможе моему чи вашому бізнесу? Якщо Імперія переможе, сюди злетяться цілі зграї гайвороння, що жадатимуть скористатися плодами перемоги.

– І цими плодами будемо ми, – сухо додав четвертий.

Раптом заговорив другий чоловік, посунувшись на стільці так, що той аж рипнув під його вагою:

– Але до чого ці розмови? Імперія не може перемогти, чи не так? Є гарантія Селдона, що ми зрештою створимо Другу Імперію. Це лише інша криза. До цього їх було вже три.

– Так, інша криза! – розмірковував Форелл. – Але що стосується перших двох, був Сальвор Гардін, який вів нас; у третій – Гобер Меллоу. А тепер кого ми маємо?

Він похмуро глянув на інших і продовжив:

– Закони психоісторії Селдона, на які так зручно покладатися, ймовірно, мають одну важливу змінну величину – певну ініціативу з боку самого народу Фундації. Його закони допомагають тим, хто допомагає собі сам.

– Є й інше прислів'я, – сказав третій. – Час створює людину.

– Не можна покладатися лише на це, – пробурчав Форелл. – Отже, я вважаю, що треба діяти так. Якщо це четверта криза, то Селдон її передбачив. Якщо він її передбачив, то її можна подолати, а отже, має бути спосіб, як це зробити.

– Зараз Імперія сильніша за нас. І завжди такою була, але це перший раз, коли ми зіткнулися з небезпекою її прямого нападу, і тому її сила стає ще загрозливішою. Якщо її можна перемогти, то як і у попередніх кризах, це має бути інакший метод, аніж просте застосування сили. Ми мусимо виявити ахіллесову п'яту нашого ворога і завдати йому удару саме туди.

– І що ж це за ахіллесова п'ята? – спитав четвертий. – Ви прагнете висунути якусь теорію?

– Ні. Я ось до чого веду. Наші великі лідери в минулому завжди бачили слабкі місця ворогів і цілилися саме туди. Але зараз...

У його голосі прозвучала безпорадність, і якусь мить ніхто не наважувався докинути свій коментар.

Потім четвертий сказав:

– Нам потрібні шпигуни.

Форелл повернувся до нього.

– Слушно! Я не знаю, коли нападе Імперія. У нас може бути час.

– Гобер Меллоу сам літав до імперських володінь, – натякнув другий чоловік.

Але Форелл похитав головою.

– Насправді не зовсім так. Всі ми вже не юні і занепали на силах через цю бюрократію та адміністративні справи. Нам потрібна молодь.

– Незалежні торговці? – спитав четвертий.

Форелл кивнув і прошепотів:

– Якщо ми ще маємо час...

3. «Мертва рука»

Коли увійшов помічник, Бел Ріос покинув роздратовано міряти кроками кімнату і з надією глянув на нього:

– Є щось про «Зірочку»?

– Жодної звістки. Розвідувальна група обнишпорила весь космос, але прилади нічого не виявили. Командир Юм повідомив, що флот готовий негайно напасти й помститися за них.

Генерал похитав головою.

– Ні, не за патрульний корабель. Ще рано. Скажіть йому подвоїти... Зачекайте! Я напишу повідомлення. Зашифруєте і надішлете прихованим каналом.

Говорячи це, він черкнув текст на папірці і вручив офіцерові.

– Сивенець ще не прибув?

– Ще ні.

– Добре, простежте, щоб його привели сюди, щойно він з'явиться.

Помічник рішуче віддав честь і пішов. Ріос знову почав кружляти кімнатою.

Коли двері відчинилися вдруге, на порозі стояв Дуцем Барр. Крокуючи за помічником, він повільно зайшов до яскравої кімнати, стелю якої прикрашала голографічна модель Галактики, у центрі якої стояв Бел Ріос у польовій формі.

– Добрий день, патрицію! – Генерал ногою посунув стілець і жестом наказав помічнику йти, додавши: – Ці двері мають залишатися зачиненими, доки я їх сам не відчиню.

Він стояв перед сивенцем, розставивши ноги і заклавши руки за спину, і балансував, повільно розгойдуючись на п'ятах.

А потім раптово додав:

– Патрицію, ви вірний підданий Імператора?

Барр, який досі байдуже мовчав, насупився й ухильно відповів:

– У мене немає жодних підстав любити імперську владу.

– Але ж це зовсім не означає, що ви стали б зрадником.

– Це так. Але не бути зрадником ще не означає мати намір стати активним помічником.

– Зазвичай це саме так. Але якщо ви відмовитеся допомогти нам у цій справі, – неквапливо сказав Ріос, – це буде вважатися зрадою і

ставлення до вас буде відповідне.

Барр спохмурнів.

– Залиште ці словесні кийки для своїх підлеглих. Мені буде достатньо простої фрази про ваші бажання й потреби.

Ріос сів, схрестивши ноги.

– Барре, у нас була з вами дискусія півроку тому.

– Про ваших чарівників?

– Так. Ви пам'ятаєте, що я намірявся тоді зробити.

Барр кивнув. Його руки безсило лежали на колінах.

– Ви збиралися навідатися до їхніх кубел, і ці чотири місяці були у від'їзді. Ви їх знайшли?

– Знайшов? Так, я це зробив, – застогнав Ріос. Він говорив, стиснувши губи. Здавалося, він ледь стримується, щоб не заскреготіти зубами. – Патрицію, вони не чарівники, вони дияволи. Вони так само незмірно далекі від релігії, як зовнішні галактики від нас. Тільки уявіть собі! Це світ завбільшки з носовичок, із ніготь; із такими дрібними ресурсами, малою енергією та геть мікроскопічним населенням, що й на найвідсталіші забр'юхані префектури Темних Зірок не вистачить. Але попри це там настільки гордий та амбітний народ, що поволі та систематично втілює мрію про правління Галактикою.

Та вони настільки впевнені у собі, що навіть не поспішають, рухаються спокійно, флегматично, бо їм потрібні століття. Вони неквапливо ковтають цілі світи, проповзають крізь зоряні системи ліниво та самовдоволено.

І вони успішні. Немає нікого, хто зупинив би їх. Вони створили мерзенну торгову спільноту, що сягає своїми мацаками в інші системи далі, ніж наважуються зайти їхні іграшкові кораблі. Їхні торговці – так себе називають їхні агенти – пробираються на багато парсеків.

Дуцем Барр спинив цей вир гніву.

– Де в цій інформації правда, а де лише ваша лють?

Солдат перевів подих і заспокоївся.

– Мене не засліплює лють. Скажу вам, я був у світах, що ближчі до Сивенни, ніж до Фундації, і там Імперія вже стала далеким міфом, а торговці – живою правдою. Нас самих помилково визнали за торговців.

– Це вам представники самої Фундації сказали про те, що вони прагнуть правити Галактикою?

– Сказали? – Ріос знову розлютився. – Та річ не в тому, що мені сказали. Чиновники нічого не кажуть. Вони говорять виключно про бізнес. Але я спілкувався зі звичайними людьми. Я збагнув ідеї простолюду, їхню доктрину «явного призначення»^[3], їхню непохитну віру у велике майбутнє. Такі речі не замаскуєш; цей загальний оптимізм вони навіть не намагаються стримувати.

Сивенець не приховував свого задоволення.

– Ви можете помітити, що досі все доволі точно збігалося з тією реконструкцією подій, яку мені вдалося відтворити на основі незначних даних.

– Безумовно, – ядуче відповів Ріос, – слід віддати належне вашим аналітичним здібностям. Як і щирим та самовпевненим коментарям про зростання небезпеки для володінь його імператорської величності.

Барр байдуже знизав плечима, і раптом Ріос нахилився вперед, схопив старого за плечі і з неочікуваною лагідністю глянув йому в очі.

– Годі вам, патрицію. Я не маю ані найменшого бажання поводитися як варвар. Якщо йдеться про мене, я вважаю, що ворожість Сивенни до Імперії – це жахливий тягар, і я зробив би геть усе, щоб його позбутися. Але я займаюся військом і не можу втручатися у цивільні справи. Це відразу ж призведе до мого відкликання, і від мене не буде жодної користі. Ви це розумієте? Звісно, розумієте. Тоді – суто між нами – за злодіяння сорокарічної давності ви помстилися тому, хто їх вчинив, і годі про це. Мені потрібна ваша допомога. Я відверто це визнаю.

У його голосі звучало наполегливе прохання, але Дуцем Барр заперечно похитав головою.

У голосі Ріоса чулося благання:

– Ви не розумієте, патрицію, і я відчуваю, що не зможу вас умовити. Я не здатен вас переконати. Це ви науковець, а не я. Але от що я мушу вам сказати. Хай би що ви думали про Імперію, ви визнаєте її великі заслуги. Її збройні сили скоюють певні злочини, але загалом вони є захисниками миру та цивілізації. Саме імперський флот створив Рах Імперіум^[4], що тисячоліттями правив усією Галактикою. Порівняйте тисячоліття миру під зорельотом та сонцем Імперії з тисячоліттями міжзоряної анархії, що панувала до цього. Пригадайте війни та руйнування тих старих часів і скажіть мені, хіба не варто зберегти Імперію попри всі її недоліки?

– Згадайте, – напирав він далі із притиском, – про те, як збідніла околиця Галактики, відокремившись і здобувши незалежність, і спитайте себе, чи готові ви заради дрібної помсти послабити Сивенну, перетворивши її з провінції під захистом могутнього флоту на дикунський світ у варварській Галактиці, що роздробилася на незалежні утворення та загрузла у загальній деградації й злиднях.

– Невже все так швидко погіршилося? – пробурмотів сивенець.

– Ні, – зізнався Ріос. – Ми з вами проживемо у безпеці, навіть якби жили вчетверо довше. Але я потерпаю за Імперію, за яку борюся; за військову традицію, яка вкрай для мене важлива, та я не здатен вам цього пояснити. Це військова традиція, що спирається на імперські установи, яким я служу.

– Ви вдаєтеся до містики, а мені завжди було важко збагнути містицизм іншої людини.

– Це неважливо. Ви розумієте небезпеку цієї Фундації.

– Так, це ж я вас запевняв у цьому, перш ніж ви попрямували за межі Сивенни.

– Тоді ви розумієте, що її потрібно знищити в зародку, поки не пізно. Ви знали про цю Фундацію, перш ніж про неї почули інші. Ви розумієтеся на цьому більше, ніж будь-хто інший в Імперії. Можливо, вам відомо, як їх найкраще атакувати, або ви зможете попередити мене про їхні контрзаходи. Годі вам, ставаймо пліч-о-пліч.

Дуцем Барр підвівся і рішуче відповів:

– Моя допомога не матиме жодного сенсу. Тому я позбавлю вас від неї, незважаючи на ваші наполегливі вимоги.

– Я сам оцінюватиму, матиме вона сенс чи ні.

– Я не жартую. Усієї могутності Імперії не вистачить, щоб розчавити цей карликовий світ.

– Чому? – Очі Ріоса зблиснули люття. – Ні, нікуди не йдіть. Я скажу вам, коли прийде час. Чому? Якщо гадаєте, що я недооцінюю свого нового ворога, ви помиляєтеся. Патрицію, – неохоче сказав він, – я втратив один зі своїх кораблів на зворотному шляху. В мене немає доказів, що він потрапив до рук Фундації, але відтоді його так і не знайшли, і якщо це був нещасний випадок, його кістяк мали б виявити на маршруті, яким ми тоді прямували. Це неважлива втрата – менше, ніж блошиний укус, але вона може означати, що Фундація вже почала бойові дії. Таке завзяття і така зневага до наслідків можуть означати,

що в них є таємні сили, про які я нічого не знаю. То чи допоможете ви мені, відповівши на конкретне запитання? Який військовий потенціал вони мають?

– Я не маю жодного уявлення.

– Тоді поясніть це власними термінами. Чому ви кажете, що Імперія не може перемогти такого маленького ворога?

Сивенець знову сів, уникаючи дивитися на розлючене обличчя Ріоса. Він повільно заговорив:

– Тому що я вірю у принципи психоісторії. Це дивна наука. Вона досягла математичної зрілості завдяки одній людині, Гарі Селдону, і вмерла разом із ним, бо ніхто не міг так, як він, маніпулювати усіма її тонкощами. Але за цей короткий період вона зарекомендувала себе як найпотужніший інструмент для вивчення людства, який будь-коли винаходили за усю його історію. Не претендуючи на те, щоб передбачувати дії окремих людей, він сформулював певні закони, із допомогою яких можна проводити математичний аналіз та екстраполяцію, щоб керувати діями людських груп та прогнозувати їх.

– Отже...

– Саме ця психоісторія, з якою працювали Селдон та його група, була цілком застосована під час створення Фундації. Місце, час, умови – все це було заздалегідь прораховане математично, і тому неминуче призведе до створення Другої Галактичної Імперії.

Голос Ріоса затремтів від обурення.

– То ви хочете сказати, що в цьому і полягає його мистецтво передбачень – що я нападну на Фундацію і програю битву з якихось певних причин? Ви намагаєтеся мені сказати, що я дурний робот, який ітиме визначеним курсом до руйнування?

– Ні, – гостро відповів патрицій. – Я вже сказав, що ця наука не має нічого спільного з діями окремих людей. Вона передбачає ширше тло.

– Отже, ми з вами затиснуті у сильній руці Богині Історичної Необхідності.

– Психоісторичної Необхідності, – м'яко підказав Барр.

– А якщо я скористаюся своїм привілеєм на свободу волі? Що, як я вирішу атакувати їх наступного року або не атакувати взагалі? Наскільки гнучкою є ця Богиня? І наскільки винахідливою?

Барр знизав плечима.

– Ви можете напасти зараз або ніколи; використати один корабель або усі збройні сили Імперії, вдатися до військової сили або економічного тиску, відверто оголосити війну або підступно напасти із засідки. Робіть, що хочете, ви маєте повну свободу волі. Але ви все одно програєте.

– Через «мертву руку»^[5] Гарі Селдона?

– Через «мертву руку» законів людської поведінки, які неможливо зупинити, змусити відхилитися або стримати.

Вони дивилися один на одного, непохитні у своїх переконаннях, аж поки генерал не відвів очі. Він сказав просто:

– Я прийму цей виклик. «Мертва рука» проти живої волі.

4. Імператор

КЛЕОН II – ...Зазвичай його називають «Великим». Останній сильний Імператор Першої Імперії, він мав велике значення для політичного та мистецького відродження, що відбувалося протягом його тривалого правління. Добре відомий своїми романами, однак через зв'язок із Белом Ріосом, який жив у той самий час, у народі його називали «Імператор Ріоса». Дуже важливо не дозволяти подіям, що сталися в останній рік його правління, затьмарювати попередні сорок...

Галактична енциклопедія

Клеон II був Володарем Всесвіту. Також Клеон II страждав від важкої та нез'ясованої хвороби. Завдяки тим химерним закрутам, що їх часом роблять людські долі, ці два твердження аж ніяк не є суперечливими чи несумісними. В історії траплялося неймовірно багато подібних прецедентів.

Але Клеонові II до всіх прецедентів було байдуже. Те, що можна скласти довжелезний список схожих випадків, і на децицію не полегшувало його особистих страждань. Це втішало його так само мало, як і думки про те, що його прадід був піратським правителем якоїсь брудної планетки, а він сам вже спав у прогулянковому палаці Амменетіка Великого як спадкоємець династії правителів Галактики, що сягала своїм корінням у темряву віків. Не давало йому жодної розради і те, що завдяки зусиллям його батька держава очистилася від прокази бунтів, у ній запанували мир та єдність, якими Імперія насолоджувалася за часів Стенела VI; і що внаслідок цього протягом двадцяти п'яти років його власного правління жодна хмарка бунту не затьмарила його блискучої слави.

Імператор Галактики та Володар Усього скиглив, шарпаючи головою на подушці. Біль минувся, залишилося приємне

пощипування, і Клеон ненадовго відчув полегшу. Доклавши зусиль, він сів і став похмуро розглядати далекі стіни великої спальні. Ця кімната виглядала непридатною для того, щоб насолоджуватися самотністю. Вона була занадто великою. Усі кімнати були завеликі.

Але краще на самоті страждати від дошкульних нападів хвороби, ніж терпіти придворних, які чистять перед тобою своє пір'ячко, витримувати їхнє надмірне співчуття, делікатну і поблажливу млявість. Краще бути самому, ніж бачити цю нещирість, за якою ховаються підступні думки про те, які в нього шанси померти і кому пощастить посісти трон.

Ці роздуми розбурхали його. У нього троє синів, троє струнких юнаків, рішучих та сильних. Куди вони зникають у ці лихі дні? Він не має жодних сумнівів, що вичікують. Спостерігають один за одним і за ним.

Він неспокійно заворушився. А тепер Бродріг вимагає аудієнції. Вірний Бродріг, що походить із низів; вірний, бо його одностайно і від щирого серця ненавидять, і ця ненависть – єдине, що об'єднує дюжину клік, на які розділився його двір.

Бродріг – вірний фаворит, який мусив бути вірним, допоки володіє найшвидшим кораблем в усій Галактиці, літаючи на ньому до смерті Імператора, після чого опиниться у радіаційній камері.

Клеон II торкнувся гладенької кнопки на бильці великого дивана, і величезні двері у кінці кімнати відчинилися.

Бродріг пройшов малиновим килимом і став на коліна, щоб поцілувати мляву руку Імператора.

– Як ваше здоров'я, сір? – спитав особистий секретар низьким голосом, у якому чулася тривога.

– Ще живий, – роздратовано огризнувся Клеон, – якщо можна вважати це життям, коли кожен негідник, що читає медичну літературу, використовує мене для своїх недолугих дослідів. Якщо й існують якісь мислимі ліки – хімічні, фізичні, атомні – яких я ще не приймав, то що ж, завтра прилетить якийсь учений базіка з далекого кутка Імперії, щоб випробувати їх на мені. І користуватиметься щойно знайденою книжкою, безсумнівною підрубкою, видаючи її за авторитет.

– Клянуся пам'яттю свого батька, – люто ремствував він, – схоже, вже немає жодного двоногого, який би міг вивчити хворобу, яку бачить на власні очі. Вже ніхто навіть пульс не здатен порухувати, не

поклавши перед собою стародавньої книжки. Я хворий, а вони кажуть, що це «невідома хвороба». Дурні! Якщо протягом тисячоліть у людських тілах виникали нові хвороби, отже, про них не буде жодної згадки у працях стародавніх часів і вони навіки залишаться невиліковними. Цим стародавнім мудрецам варто було жити зараз, або мені – тоді.

Імператор, задихаючись, лаявся, тоді як Бродріг покірно чекав. Клеон II роздратовано спитав:

– Скільки там народу?

І мотнув головою, показуючи на двері.

Бродріг терпляче відповів:

– У Великій залі стільки ж людей, як і завжди.

– Ну нехай почекають. Я зайнятий державними справами. Хай начальник варти їм про це скаже. Або ні, забудьмо про державні справи. Оголосіть, що я нікого не приймаю, і хай начальник варти продемонструє скорботне обличчя. Може, шакали, які серед них є, самі себе зрадять, – глузливо вимовив Імператор.

– Ходять чутки, сір, – спокійно сказав Бродріг, – що у вас проблеми із серцем.

Усмішка на обличчі Імператора трохи зів'яла.

– Якщо хтось і поквапиться діяти через ці чутки, це зашкодить йому більше, ніж мені самому. Але ж ти чогось хотів, тому годі про це.

Він жестом дозволив Бродрігу підвестися з колін, і той сказав:

– Це стосується генерала Бела Ріуса, військового губернатора Сивенни.

– Ріуса? – спохмурнів Клеон. – Я його не призначав. А, зачекай, це той, хто надіслав оте донкіхотське повідомлення кілька місяців тому. Так, я пам'ятаю. Він пристрасно прагнув завоювань для слави Імперії та Імператора.

– Саме так, сір.

Імператор розсміявся.

– Ти здивований, що в мене ще є такі генерали, Бродрігу? Він схожий на цікавий атавізм. Якою була відповідь? Я сподіваюся, ти подбав про це.

– Так, сір. Йому доручили надіслати додаткову інформацію і не чинити жодних дій, пов'язаних із флотом, без подальших наказів від уряду.

– Гм. Доволі обережно. Хто цей Ріос? Він колись був при дворі? Бродріг кивнув, і його рот скривився у ледь помітній посмішці.

– Він почав свою кар'єру кадетом у гвардії десять років тому. Брав участь у приборканні Лемура Кластера.

– Лемура Кластера? Знаєш, моя пам'ять вже не така... Йдеться не про те, коли молодий солдат врятував два кораблі від лобового зіткнення... чи про щось інше? – Він нетерпляче махнув рукою. – Не пам'ятаю деталей, але це було щось героїчне.

– Ріос був цим солдатом. І отримав за це підвищення, – сухо сказав Бродріг. – Його призначили до регулярної армії на посаду капітана корабля.

– А тепер він військовий губернатор у прикордонній зоряній системі, хоч такий молодий. Це здібна людина, Бродрігу!

– І небезпечна, сір. Він живе минулим. Мріє про старі часи, а насправді про міфи тих часів. Такі люди не становлять жодної загрози, але надзвичайний брак реалізму робить із них посміховисько для інших. – Він додав: – Наскільки я розумію, його підлеглі повністю перебувають під його впливом. Він – один із ваших народних генералів.

– Справді? – замислився Імператор. – Ну годі, Бродрігу, я б не хотів, щоб мені служили самі лише нездари. Вірність не належить до їхніх чеснот.

– Некомпетентний зрадник не становить жодної загрози. А за здібними людьми потрібно стежити.

– І ти теж належиш до таких людей, Бродрігу? – Клеон II розреготався і відразу ж скорчився від болю. – Годі, забудьмо на час про лекції. Що нового вигадав цей юний завойовник? Сподіваюся, ти прийшов не лише нагадати мені про нього.

– Від генерала Ріоса було отримано ще одне повідомлення, сір.

– Он як? І про що там ідеться?

– Він провів розвідку на землях цих варварів і хоче вирушити у похід. Його аргументи багатослівні і доволі банальні. Не варто дратувати ними вашу величність зараз, коли вам зле. Тим паче, що все це буде детально обговорюватися на засіданні Ради лордів. – Він скося глянув на Імператора.

Клеон II насупився.

– Лорди? Хіба це їхня справа, Бродрігу? Знову почнуть вимагати ширше тлумачити Хартію. Так завжди стається.

– Цього не уникнути, сір. Можливо, було б краще, якби ваш благородний батько придушив останнє повстання, не надаючи Хартії. Але оскільки вона існує, ми повинні певний час потерпіти.

– Гадаю, ти маєш рацію. Хай будуть лорди. Але нащо сприймати все так серйозно, чоловіче? Це, зрештою, мізерна справа. Навряд чи можна назвати справою державної ваги успіх на віддаленому кордоні з обмеженим військовим контингентом.

Бродріг ледь помітно усміхнувся. І непривітно промовив:

– Це справа романтичного ідіота; але навіть романтичний ідіот може бути смертельною зброєю, коли з неї скористаються неромантичні бунтівники. Сір, цей чоловік був популярним тут і є популярним там. Він молодий. Якщо анексує одну або дві варварські планети, стане завойовником. Тепер цей завойовник, який довів, що здатен викликати ентузіазм у пілотів, гірників, торгівців та іншої подібної черні, завжди становитиме загрозу. Навіть якщо в нього і немає бажання поведися з вами так, як ваш благородний батько вчинив з узурпатором Рікером, один із наших вірних лордів може вирішити скористатися ним як зброєю.

Клеон II необачно ворухнувся рукою і застиг, скривившись від болю. Він поволі прийшов до тями, але його усмішка вже була кволою, а голос став ледь чутний:

– Ти цінний підданий, Бродрігу. Твої підозри завжди набагато більші, ніж це необхідно, і мені достатньо вжити половину з того, що ти мені радиш, щоб перебувати в абсолютній безпеці. Ми перекладемо відповідальність на лордів. Побачимо, що вони скажуть, і вживемо відповідних заходів. Гадаю, що цей молодий чоловік ще не виявив жодної ворожості.

– Він нічого не повідомляє. Але вже просить допомоги.

– Допомоги?! – очі Імператора звузилися від подиву. – А які в нього сили?

– Десять лінійних кораблів, сір, із повним комплектом допоміжних суден. Два кораблі оснащені двигунами, які вдалося врятувати зі Старого Великого Флоту, а один має батарею потужних гармат звідти ж. Решта кораблів – нові, виготовлені протягом останніх п'ятдесяти років, проте справні.

– Здається, десять кораблів – цілком достатньо для успіху. Он у мого батька було менше десяти суден, коли він здобув свої перші перемоги над узурпатором. Хто ці варвари, з якими він бореться?

Особистий секретар презирливо підняв брови.

– Він називає їх «Фундацією».

– Фундацією? Що це таке?

– Про неї немає жодних записів, сір. Я ретельно перешукав усі архіви. Цей район Галактики розташований у межах давньої провінції Анакреон, що вже два століття охоплена грабунками, варварством та анархією. Однак у цій провінції немає жодної планети, що називалася б Фундацією. Є непевна згадка про групу науковців, яких відправили до цієї провінції перед тим, як вона відмовилася від нашого захисту. Вони повинні були займатися підготовкою енциклопедії. – Він ледь усміхнувся. – Гадаю, вони називали її «Енциклопедією Фундації».

– Що ж, – похмуро сказав Імператор, – як на мене, це вже певна ниточка, за яку можна вхопитися.

– Я не збираюся за неї хапатися, сір. Після того, як у цьому регіоні запанувала анархія, від експедиції не було жодної звістки. Якщо їхні нащадки досі живі та зберегли своє ім'я, вони вже напевно на вернулися до варварства.

– І тому йому потрібна допомога. – Імператор кинув лютий погляд на свого секретаря. – Дуже оригінально – пропонувати боротися з дикунами, маючи десять кораблів, і попросити про допомогу до того, як завдано удару. Зрештою, я пригадав цього Рюса; це був гарний хлопчик із лояльної сім'ї. Мене непокоять певні складнощі, яких я не можу досягнути, Бродрігу. Все це може виглядати більш важливим, ніж здається.

Його пальці ліниво перебирали мерехтливе простирadlo, що вкривало його змерзлі ноги. Він сказав:

– Мені потрібна така людина. Людина, що має очі, мозок і вірність. Бродрігу...

Секретар покійно схилив голову:

– А кораблі, сір?

– Ще ні! – Імператор тихо застогнав, обережно поворухнувшись. І підняв кволого пальця: – Ще ні, доки ми не знатимемо більше. Скликай сьогодні раду лордів. Ба більше, це нагода для нових здобутків. Я зроблю це або їхні життя обірвуться.

Він поклав свою хвору голову на подушку, силове поле якої заспокійливо пощипувало його:

– А тепер іди, Бродрігу, і скажи, хай приведуть лікаря. Він найгірший партач з усіх, кого я бачив.

5. Війна розпочинається

Стартуючи із Сивенни, війська Імперії обережно простягали свої мацаки у чорне незнане Периферії. Гігантські кораблі проходили величезні відстані, що відокремлювали їх від мінливих зірок на краю Галактики, і вивчали обставини на віддалених рубежах Фундації.

Світи, що були ізольовані завдяки своєму варварству протягом двох століть, знову відчували імперських володарів на своїй землі. Під прицілом потужних гармат їхні столиці знову складали присягу на вірність.

На планетах залишалися гарнізони; гарнізони вояків у імперській уніформі з погонами у вигляді зорельота та сонця. Старі люди звертали на них увагу і згадували забуті розповіді своїх батьків про часи, коли Всесвіт був великий, багатий та мирний, а такі самі Зореліт і Сонце правили над усіма.

Потім величезні кораблі посунули далі і почали створювати лінію передових баз ближче до Фундації. І коли кожен світ був належно укріплений, про це надіслали звіт у ставку Бела Ріоса, яку він облаштував на безплідних скелях забутої Богом темної планети.

Тепер Ріос почувався спокійніше і похмуро усміхнувся Дуцему Барру.

– Ну, що ви гадаєте про це, патрицію?

– Я? А чого варті мої думки? Я ж не воїн. – Він втомлено і невдоволено поглянув на безлад, що панував у цій кімнаті, видовбаній у стіні печери і наповненій штучним повітрям, світлом та теплом, – у кімнаті, що символізувала єдину бульбашку життя у безмежжі холодного світу. – Якщо враховувати ту допомогу, яку я міг би чи хотів би вам дати, – пробурмотів він, – ви могли б уже давно повернути мене на Сивенну.

– Поки що ні. – Генерал повернувся на своєму кріслі туди, де висіла блискуча й прозора сфера з мапою старої імперської префектури Анакреон та сусідніх секторів. – Пізніше, коли все це закінчиться, ви повернетесь до своїх книжок і не тільки. Я простежу за тим, щоб вам та вашим дітям назавжди повернули ваші маєтки.

– Дякую, – зі слабкою іронією відповів Барр, – але мені бракує вашої віри у те, що все завершиться щасливо.

Ріос гостро розсміявся.

– Мені лише бракувало вашого пророчого каркання. Ця мапа переконливіша за всі ваші жалюгідні теорії. – Він погладив її вигнутий невидимий контур. – Ви можете прочитати мапу в радіальній проекції? Можете? Ну, ось, погляньте самі. Золоті зірки – це імперські території. Червоні підпорядковані Фундації, а рожеві – ті, що можуть перебувати у сфері їхнього економічного впливу. А тепер погляньте...

Рука Ріоса повернула круглий важіль, і ділянка з білих цяток повільно вкрилася синім. Наче перекинутий кубок, вони охопили червоні та рожеві цятки.

– Ці сині зірки взяті під контроль моїми військами, – зі стриманим вдовolenням сказав Ріос, – і вони просуваються далі. Вони ніде не зазнали опору. Варвари поводяться сумирно. І, зауважте, немає жодного опору від військ Фундації. Вони тихо й спокійно сплять.

– Ви розтягуєте свої війська, чи не так? – спитав Барр.

– Насправді ні, – сказав Ріос, – хоча на перший погляд це виглядає не так. Ключових точок, які я зміцнив і де залишив гарнізони, відносно небагато, але вони ретельно дібрані. Внаслідок цього сил витрачається небагато, але можна досягти відмінного стратегічного результату. За таких умов виникає багато переваг, які може не помітити той, хто не вивчав просторової тактики, але кожному зрозуміло, що я можу атакувати у будь-якій точці цієї сфери, що оточує зірки, і коли я завершу, Фундація не зможе вдарити ні з флангів, ні з тилу. Бо ні флангів, ні тилу щодо них не існуватиме.

– Ця стратегія попереднього оточення, – додав він, – уже була випробувана раніше, зокрема у кампаніях Лоріса VI близько двох тисяч років тому, але завжди мала вади; це було пов'язано з тим, що ворог знав про наступ і намагався втрутитися. Зараз ситуація інша.

– Ідеальні обставини, як у підручнику? – Голос Барра був млявим та байдужим.

Ріос розсердився:

– Ви досі вважаєте, що мої війська зазнають поразки?

– Мусять зазнати.

– Ви розумієте, що у військовій історії ще не траплялося так, коли під час остаточного оточення атаквальним силам не вдалося би перемогти, хіба що тоді, коли зовні існував флот достатньо сильний, щоб прорвати це оточення.

– Якщо ви так вважаєте...

– Але ви все одно вперто тримаєтеся своєї думки?

– Так.

Ріос знизав плечима.

– Ну як знаєте.

Барр дозволив, щоб роздратоване мовчання потривало ще трохи, а потім тихо спитав:

– Ви отримали відповідь від Імператора?

Ріос витяг сигарету з коробки на стіні в себе над головою, затиснув кінчик фільтра губами і запихкав, старанно її розпалюючи. А потім відповів:

– Ви маєте на увазі мій запит про допомогу? Відповідь прийшла, та й годі. Сама лише відповідь.

– Жодних кораблів?

– Жодного. Я очікував цього. Насправді, патрицію, мені відразу не слід було лякатися ваших теорій і надсилати цей запит. Це кидає на мене тінь.

– Невже?

– Безумовно. Кораблі зараз на вагу золота. Громадянські війни останніх двох століть розтрощили більше половини Великого Флоту, а те, що лишилося, виглядає не найліпшим чином. Це не означає, що кораблі, які ми будуємо зараз, нічого не варті. Не впевнений, що в Галактиці є ще хоч хтось, хто зможе збудувати першокласний гіператомний двигун.

– Я знав це, – сказав сивеннець. Погляд його був замислений і неухвальною. – Та я не здогадувався, що ви це знали. Отже, його імператорська величність не здатен надати вам жодного корабля. Психісторія могла це передбачити; власне, це, певно ж, і передбачено. Мушу сказати, що «мертва рука» Гарі Селдона виграє у першому раунді.

Ріос рішуче відповів:

– У мене достатньо кораблів. Ваш Селдон ще не виграв. Якщо ситуація стане серйознішою, в мене буде більше кораблів. Поки Імператор ще не знає всієї історії.

– Справді? І про що ж ви йому не розповіли?

– Самі розумієте про що – про ваші теорії. За всієї поваги до вас, ця історія за своєю суттю є невірною. Якщо подальші події дадуть

мені підстави і докази, тоді, але тільки за цієї умови, я визнаю, що ця справа – смертельно небезпечна. До того ж, – провадив далі Ріос, – історія, не підкріплена фактами, становить образу величності^[6], що навряд чи буде приємно Імператорові.

Старий патрицій усміхнувся.

– Маєте на увазі: коли ви попередите, що його найяснішій особі загрожує небезпека від купки обдертих варварів із краю Всесвіту, він не повірить і не поставиться до цього серйозно. Тоді нічого від нього не очікуйте.

– Це якщо не брати до уваги спеціального посланця.

– Для чого вам спеціальний посланець?

– Це старий звичай. Безпосередній представник корони присутній на кожній військовій кампанії, що здійснюється за сприяння уряду.

– Справді? Навіщо?

– Так зберігається символічне особисте керівництво Імператора в усіх кампаніях. Є і вторинна функція – нагляд за вірністю генералів. Але саме це вдається не завжди.

– Це буде для вас незручно, генерале. Я маю на увазі зайве керівництво.

– Не сумніваюся, – почервонів Ріос, – але тут нічим не зарадиш...

Під рукою генерала засвітився передавач, а потім звідти з неприємним деренчанням вискочив циліндр, в якому лежало згорнуте повідомлення. Ріос розгорнув його.

– Чудово! Те, що треба!

Дуцем Барр запитально підняв брову.

Ріос сказав:

– Розумієте, ми захопили одного із цих торговців. Живого, разом із неушкодженим кораблем.

– Я чув розмови про нього.

– Так от, його привели, і за хвилину він буде тут. Сидіть, патрицію. Я хочу, щоб ви були присутні під час його допиту. Власне, це і є головна причина, чому я вас сюди запросив. Можливо, ви відчуєте якісь важливі моменти, які я не зауважу.

Пролунав дзвінок, і генерал, натиснувши ногою, відчинив двері. На порозі стояв високий бородатий чоловік у короткому пальті із капюшоном, пошитим з м'якого шкірястого пластика. Його руки були

вільні, і навіть якщо він зауважив озброєних людей, то ніяк цього це засвідчив.

Він недбало зайшов, розважливо роздивляючись навколо. Генерала він привітав кволим помахом руки і недбалим кивком.

– Ім'я? – твердо вимовив Ріос.

– Латан Деверс. – Торгівець вчепився пальцями у свій широкий і барвистий пояс. – Ви тут головний?

– Ви торговіць із Фундації?

– Саме так. Послухайте, якщо ви начальник, то краще накажіть вашим людям не чіпати мій вантаж.

Генерал підняв руку і холодно глянув на бранця.

– Відповідайте на мої запитання, а не пропонуйте накази.

– Гаразд, я згоден. Але один із ваших хлопців вже зробив собі двофутову дірку на грудях, сунувши свої пальці куди не слід...

Ріос перевів погляд на відповідального лейтенанта.

– Він каже правду? У вашому рапорті, Вренку, було зазначено, що ми не втратили жодної людини.

– На той момент жодної, – лейтенант говорив силувано і боязко, – це сталося пізніше, коли хотіли обшукати корабель, бо пішли чутки, що на борту є жінка. Натомість виявили багато інструментів невідомого призначення, про які ув'язнений сказав, що це його товар на продаж. Один з них спалахнув, коли його взяли до рук, і солдат, який його тримав, загинув.

Генерал повернувся до торговця.

– Ви везете атомну вибухівку?

– О Галактико, ні. Навіщо це мені? Цей дурень схопив ядерний перфоратор, повернув його не тим кінцем і натиснув на кнопку максимальної потужності. Не можна було цього робити. Це все одно, що вистрілити собі в голову з нейтронної гармати. Я б зупинив його, якби на мені не сиділо п'ятеро чоловіків.

Ріос махнув охоронцю рукою:

– Можете йти. Скажіть, щоб захоплений корабель обпечатали і ніхто туди не ліз. Сідайте, Деверсе.

Торгівець сів туди, куди йому вказали, спокійно витримавши уважний позирк імперського генерала і допитливий погляд сивеннського патриція.

Ріос сказав:

– Ви розумна людина, Деверсе.

– Дякую. Я вас так вразив чи вам щось потрібно від мене? Ось що вам скажу: я хороший бізнесмен.

– Про це і йдеться. Ви здали свій корабель і не змушували нас вистріляти всі набої, тому не перетворилися на хмарку електронів. Якщо ви і далі дотримуватиметеся таких поглядів, до вас добре ставитимуться.

– Схвальне ставлення – це те, чого я найбільше прагну, начальнику.

– Чудово, а я найбільше прагну співпраці. – Ріос посміхнувся і прошепотів Дуцему Барру: – Сподіваюся, слово «прагнути» означає саме те, що я маю на увазі. Ви коли-небудь чули такий варварський жаргон?

Деверс люб'язно сказав:

– Добре. Я вам вірю. Але про яку співпрацю ви говорите, начальнику? Якщо відверто, я навіть не знаю, де я зараз перебуваю. – Він озирнувся навколо. – Що це, наприклад, за місце і про що взагалі йдеться?

– Ой, я ж вам не відрекомендувався. Перепрошую, – Ріос був у доброму гуморі, – оцей джентльмен – Дуцем Барр, патрицій Імперії. А я – Бел Ріос, пер Імперії та генерал третього класу Збройних Сил його імператорської величності.

Торгівець від подиву роззявив рота. Та згодом він спромігся на слово:

– Імперія? Тобто стара Імперія, про яку нам розповідали у школі? Ха! Кумедно! А я завжди думав, що її вже не існує.

– Озирніться. Вона існує, – похмуро відповів Ріос.

– Хоча мені слід було здогадатися, – і Латан Деверс вказав своєю борідкою на стелю. – Мою шлюпку захопили блискавичні та могутні кораблі. Жодне королівство Периферії не змогло б таких зібрати. – Він підняв брову. – То яку гру ви ведете, начальнику? Чи мені називати вас генералом?

– Ця гра називається війною.

– Імперія проти Фундації, так?

– Саме так.

– Чому?

– Гадаю, ви розумієте, чому.

Торгівець здивовано глянув на нього і похитав головою.

Ріос дав йому час подумати, а потім м'яко сказав:

– Я впевнений, що ви розумієте чому.

Латан Деверс пробурмотів:

– Тепло тут у вас, – і підвівся, щоб зняти пальто. Потім знову сів і витягнув ноги.

– Знаєте, – сказав він, вмовившись зручніше, – ви, мабуть, думаєте, що я зараз зойкну і все про себе розповім. Я можу схопити вас, перш ніж ви ворухнетесь, якщо виберу слушний момент, і оцей старий, який мовчки сидить, нічого не вдіє.

– Але ви цього не зробите, – впевнено сказав Ріос.

– Не зроблю, – люб'язно погодився Деверс. – По-перше, я вважаю, що вбивши вас, війну не зупиню. Там, звідки ви родом, є й інші генерали.

– Напрочуд точний розрахунок.

– Крім того, щойно я розберуся з вами, мене миттєво схоплять і вб'ють – неквапом або швидко, вже як поведеться. Та вб'ють точно, що мене аж ніяк не тішить.

– Я вже казав, що ви розумна людина.

– Але є дещо, на що я розраховую, начальнику. Мені хотілося б, щоб ви сказали, що маєте на увазі, коли кажете, що я знаю, чому ви на нас нападаєте. Я не розумію цього і не люблю розгадувати загадки.

– Невже? Ви коли-небудь чули про Гарі Селдона?

– Ні. Я вже казав, що не люблю розгадувати загадки.

Ріос глянув краєчком ока на Дуцема Барра, який ввічливо усміхнувся і знову набрав задумливого вигляду.

Скривившись, Ріос сказав:

– Не грайтеся зі мною, Деверсе. Існує переказ, легенда або історія – мені все одно, як це називається – про вашу Фундацію, що ви зрештою створите Другу Імперію. Я знаю досить докладну версію психоісторичної дурниці Гарі Селдона і про ваші плани можливої агресії проти Імперії.

– Он як? – Деверс задумливо кивнув. – І хто вам все це розповів?

– Яке це має значення? – із загрозливим спокоєм вимовив Ріос. – Ви тут не для того, щоб мене розпитувати. Я хочу почути, що ви знаєте про цю легенду Селдона.

– Але якщо це легенда...

– Не жонглюйте словами, Деверсе.

– Я не жонглюю. Справді, я скажу вам відверто. Ви знаєте все, що знаю я. Це якась несусвітня дурниця. У кожному світі є свої казки; цьому не завадиш. Так, я чув ці розмови – про Селдона, Другу Імперію тощо. Такі дурниці розповідають дітям перед сном. Малеча скручується калачиком у себе в кімнаті і дивиться пригодницькі фільми про Селдона на кишенькових проекторах. Але це аж ніяк не стосується дорослих. Принаймні, розумних дорослих. – Торгівець похитав головою.

Очі імперського генерала стали грізніші.

– Та невже? Марно брешете, добродію. Я був на цій планеті, на Термінусі. Я знаю про вашу Фундацію. Я бачив її на власні очі.

– І ви мене питаєте? Мене, який за десять років не пробув там і двох місяців? Ви марнуєте свій час. Але можете продовжувати свою війну, якщо ви вже ганяєтеся за легендами.

Барр вперше заговорив, його голос був напрочуд м'який:

– Ви настільки впевнені в тому, що Фундація переможе?

Торгівець повернувся до нього. Він трохи почервонів, а на його скроні забілів шрам.

– О, мовчазний партнере! І як ви вичавили таку істину з того, що я сказав, доку?

Ріос злегка кивнув Барру, і сивенець тихо продовжив:

– Інакше вас турбувала б думка, що ваш світ може програти війну і вам доведеться скуштувати гіркі плоди поразки. Я це знаю. Мій світ колись зазнав цього і страждає досі.

Латан Деверс пом'яв свою бороду, потім поглянув на співрозмовників по черзі і розсміявся.

– Він завжди так говорить, начальнику? Послухайте, – він став серйозним, – яка поразка? Я вже бачив і війни, і поразки. Що з того, що переможець дійсно захопить владу? Кого це турбує? Мене? Чи таких, як я? – він насмішкувато похитав головою.

– Послухайте, – переконливо сказав торгівець, – будь-якою пересічною планетою керують п'ять або шість жирних ледарів. Вони отримують удар в потилицю, але мого душевного спокою це не порушить. Ви переймаєтеся народом? Звичайними хлопцями? Авжеж, когось вб'ють, а решта певний час сплачуватиме додаткові податки. А потім все налагодиться. І вже інші п'ять або шість осіб керуватимуть планетою.

У Дуцема Барра роздималися ніздрі, а на старечій правій руці напнулися жили. Але він змовчав.

Латан Деверс уважно дивився на нього, не відводячи очей. Потім сказав:

– Послухайте. Я проводжу життя в космосі заради своїх дешевих пристроїв та відкатів, які отримую від Синдикату. Он там, – він кивнув великим пальцем через плече, – є товсті хлопці, які сидять собі вдома і щохвилини збирають мої річні доходи – знімають сметанку з мене та таких, як я. Припустімо, ви керуєте Фундацією. Ми все одно будемо вам потрібні. Ми будемо вам потрібні більше, ніж Синдикатові – бо ви ще не збагнули, що до чого, а ми могли би принести вам гроші. Для нас було би краще домовитися з Імперією. Це так, а я людина беручка. Якщо це принесе мені вигоду, то я за.

Його погляд був сповнений уїдливої войовничості.

На декілька хвилин запанувала тиша, а потім її порушило деренчання циліндра, що вискочив із гнізда. Генерал відкрив його, глянув на акуратну роздруківку і швидко проглянув схему на папірці.

– Підготувати план із зазначенням позиції кожного судна в дії. Чекати наказів у повній бойовій готовності.

Він потягнувся за своїм плащем. Накинувши його на плечі, генерал монотонно прошепотів Барру крізь стиснуті губи:

– Я залишаю цю людину на вас. І очікуватиму результатів. Це війна, і я можу бути жорстоким до невдах. Пам'ятайте це! – Він пішов, відсалютувавши обом.

Латан Деверс подивився йому вслід.

– О, щось-таки боляче його зачепило. Що відбувається?

– Очевидно, бій, – гостро відповів Барр. – Війська Фундації виходять на свою першу битву. Вам краще поквапитися.

У кімнаті стояли озброєні солдати. Їхні манери були шанобливими, а обличчя – суворими. Деверс разом із гордим сивеннським патріархом попрямував до виходу.

Кімната, куди їх привели, була меншою і майже порожньою. Тут стояли два ліжка, екран, душ та санвузол. Солдати вийшли, з глухим стуком зачинивши за собою товсті двері.

– Гм, – Деверс несхвально озирнувся навколо, – схоже, це надовго.

– Так і є, – відрубав Барр. Старий сивенець повернувся до торговця спиною.

Той роздратовано спитав:

– Що ви маєте на увазі, доку?

– Нічого. Я тобою команду, от і все.

Торгівець підвівся і підійшов до нього. Його дебела постать нависла над нерухомим патрицієм.

– Справді? Але ж ви сидите зі мною у цій камері, а коли йшли сюди, вас вели під прицілом так само, як і мене. Послухайте, та ви ж закипіли, коли я виклав свої уявлення про війну та мир.

Він марно чекав відповіді.

– Добре, дозвольте мені дещо спитати. Ви сказали, що ваша країна колись зазнала поразки. Від кого? Від людей з далекої туманності?

Барр підвів голову.

– Від Імперії.

– Он як? А що ж ви тоді тут робите?

Барр красномовно змовчав.

Торгівець випнув нижню губу і повільно кивнув. Він скинув плаский браслет, що був на правому зап'ястку, і простягнув його.

– Що ви про це думаєте? – на лівій руці в нього був такий самий.

Сивенець узяв прикрасу. Він повільно відповів на жест трейдера і надів браслет. У зап'ясті виникло дивне пощипування, яке швидко зникло.

Голос Деверса відразу ж змінився.

– Все добре, доку, прилад працює. Тепер говоріть вільно. Якщо ця кімната прослуховується, вони нічого не зрозуміють. Це генератор перешкод, справжній дизайн Меллоу. Продається за двадцять п'ять кредитів у будь-якому світі аж до краю Галактики. Ви отримуєте його безкоштовно. Не рухайте губами, коли говорите, і розслабтеся. Вам доведеться навчитися це робити.

Дуцем Барр відчув несподівану втому. Блискучі очі торгівця прошили його чіпким поглядом. Він відчув, що не в змозі опиратися.

– Чого ви хочете? – сказав Барр. Із нерухомих губ зринали невиразні слова.

– Я вже вам сказав. Ви вдаєте з себе патріота. Але ваш власний світ розчавила Імперія, хоч ви вже працюєте разом із русявим імперським генералом. Це ж безглуздо, чи не так?

Барр відповів:

– Я свою справу зробив. Імперський намісник, який захопив нашу планету, загинув від моїх рук.

– Он як? І давно?

– Сорок років тому.

– Сорок... років... тому! – здається, ці слова мали для торговця якийсь сенс. Він насупився. – Надто довго, щоб жити спогадами. А оцей парубійко у генеральській формі знає про це?

Барр кивнув.

Очі Деверса потемніли.

– Ви хочете, щоб Імперія перемогла?

І тут старий сивеннський патрицій вибухнув гнівом:

– Хай Імперія і всі її діяння згинуть у вселенській катастрофі. Уся Сивенна молиться за це щодня. Колись я мав братів, сестру, батька. Зараз маю дітей та онуків. І цей генерал знає, де їх шукати.

Деверс вичікував.

Барр пошепки продовжив:

– Але це не зупинило б мене, якби я знав, що результати виправдають ризик. Вони знають, як помирати.

Торгівець спокійно сказав:

– Отже, ви колись вбили намісника? Знаєте, я дещо збагнув. Колись у нас був мер, його звали Гобер Меллоу. Він відвідав Сивенну; це ж ваш світ, чи не так? І познайомився там із чоловіком на ім'я Барр.

Дуцем Барр кинув на нього важкий, підозріливий погляд.

– Що вам про це відомо?

– Те, що відомо кожному торговцю на Фундації. А може, ви лише хитрий дідуган, який узявся вивести мене на чисту воду. Не маю жодного сумніву, що вам погрожували, ви ненавидите Імперію і всім серцем хочете, щоб її знищили. А потім я здамся, відкриюся вам, і генерал буде задоволений. У вас мало шансів, доку.

Але так само я хотів би, щоб ви довели, що є сином Онума Барра – шостим і наймолодшим, саме тим, який уникнув смерті.

Руки Дуцема Барра затремтіли, коли він відчинив пласку металеву коробку, що лежала у схованці в стіні. Він витягнув звідти металевий предмет, що тихо дзенькнув, коли поклав його до рук торговця.

– Подивіться на це, – сказав він.

Деверс вирячив очі. Він підніс до себе розпухлу центральну ланку ланцюга і тихо вилаявся:

– Це ж монограма Меллоу, або я лише новачок у космосі, і зроблено це щонайменше п'ятдесят років тому.

Він підвів голову і усміхнувся.

– Згоден, доку. Ядерне силове поле, що може захистити людину, – це єдиний доказ, який мені потрібен. – І він простягнув свою чималу руку.

6. Фаворит

Крихітні кораблі виринули з порожніх глибин і помчали до скупчення Армади. Без жодного пострілу або вибуху енергії вони просочилися у переповнений кораблями простір і вибухнули, поки імперські гіганти, мов незграбні чудовиська, розверталися в їхній бік. Лише два крихітні нечутні спалахи позначили космос там, де ці дві мошки зникли, розпадаючись на атоми.

Великі кораблі почали пошук, але потім узялися за своє попереднє завдання і продовжили захоплювати світ за світом, виплітаючи велику павутину оточення.

Форма Бродріґа була такою, як і личить високопоставленій особі – її старанно зшили і так само старанно носили. Бродріґ неквапливо прогулювався садами маловідомої планети Ванда, де тимчасово була розташована ставка командування Імперії; його обличчя було похмурим.

Бел Ріос прогулювався разом із ним. На його польовій формі сумного сіро-чорного кольору був розстібнутий комірець.

Ріос вказав на гладеньку чорну лаву, що стояла під запашною папороттю, лапате листя якої затуляло біле сонце.

– Погляньте на це, сер. Це релікт старої Імперії. Орнаментовані лавочки, що були збудовані для закоханих, збереглися цілими й неушкодженими, тоді як палаци та заводи перетворилися на руїни, про які вже ніхто й не згадує.

Він сів на лаву, а особистий секретар Клеона II встав перед ним і акуратно збив листя точним помахом свого ціпка зі слонової кістки.

Ріос поклав ногу на ногу і запропонував секретареві сигарету. Іншу запалив сам і звернувся до нього:

– Це саме те, чого я очікував від просвітленої і мудрої людини, якою є його імператорська величність, – що він відправить сюди таку

компетентну особу, як ви. Це заспокоює мене, адже я переймався, що тягар важливіших та нагальніших справ може відволікти від маленької кампанії на Периферії.

– Очі Імператора є всюди, – машинально відповів Бродріґ. – Ми не схильні недооцінювати важливість цієї кампанії, але нам все одно здається, що її складність дещо перебільшується. Немає жодних сумнівів, що їхні маленькі кораблі – це не та перешкода, заради якої варто здійснювати такий складний маневр, як попереднє оточення.

Ріос почервонів, але зберіг самовладання.

– Я не можу ризикувати життям своїх нечисленних людей і кораблями, яких немає чим замінити, заради нерозважного наступу. Оточення вчетверо зменшить мої втрати під час завершального наступу, хай яким би важким він був. Військові причини такого рішення я наважився пояснити вчора.

– Та гаразд, я не військовий. Однак ви запевняєте мене, що те, що здається неспростовним і очевидним, насправді таким не є. Ми це припускаємо. Хоча ви занадто обережні. У другому повідомленні ви попросили допомоги. А йдеться про жалюгідного й маленького ворога, варварів, з якими у вас ще не було жодної сутички. За таких обставин бажання мати більше сил могло би свідчити про вашу неспроможність чи навіть щось гірше, якби ваша попередня кар'єра не довела, що у вас достатньо сміливості та винахідливості.

– Дякую, – зимно відповів генерал, – але хотів би нагадати вам, що існує різниця між сміливістю та нерозважністю. Ризикувати варто тоді, коли ви знаєте свого ворога і можете хоча б приблизно прорахувати усі ризики; але йти проти ворога, який вам взагалі невідомий, – це необачно. Ви могли б так само роздумувати, чому одна й та сама людина вдень благополучно долає смугу перешкод, а вночі наштовхується на меблі у власній кімнаті.

Бродріґ відмахнувся від його слів, витончено ворухнувши пальцями.

– Це звучить драматично, але непереконливо. Ви особисто були у цьому варварському світі. До того ж у вас є цей полонений – торгівець, з яким ви панькаєтеся. Отже, ви не рухаєтеся навпомацки.

– Справді? Я прошу вас не забувати про те, що світ, який ізолювано розвивався протягом двох століть, неможливо за місяць вивчити настільки, щоб спланувати проти нього продуманий наступ.

Я – солдат, а не широкоплечий кіногерой з ямкою на підборідді, які бувають лише у тривимірних фільмах. А один в'язень, який є членом незрозумілої економічної групи і не має близьких контактів із ворожим світом, не здатен познайомити мене з усіма таємницями стратегії противника.

– Ви допитали його?

– Так.

– І?

– Це було корисно, але не дуже важливо. Його крихітний корабель теж не варто брати до уваги. Він продає маленькі іграшки – дотепні, та й годі. Найрозумніші з них я хочу надіслати Імператорові як цікавинки. Звичайно, у кораблі та його механізмах є багато незрозумілого, але ж я не технік.

– Та ж у вас є техніки, – зауважив Бродріг.

– Я знаю, – згодився генерал із неприхованим сарказмом у голосі, – але вони надто дурні, щоб на цьому розумітися. Я вже відправив за розумними людьми, які зможуть збагнути, як працюють оті дивні ядерні електричні ланцюги, що їх містить захоплений корабель. Жодної відповіді я не отримав.

– Таких людей не надто багато, генерале. Але, без сумніву, у ваших просторах провінціях має бути бодай одна людина, яка знається на атомних технологіях.

– Якби був хоч один такий фахівець, я вже відправив би його полагодити пошкоджені двигуни, що вийшли з ладу на двох кораблях у моєму маленькому флоті. Два кораблі з мого мізерного десятка не можуть брати участь у серйозній битві через те, що їм бракує енергії. П'ята частина моїх сил приречена гнити, зміцнюючи позиції в тилу.

Секретар роздратовано зарухав пальцями.

– Та ваше становище не унікальне, генерале. В Імператора схожі проблеми.

Генерал жбурнув свою розмоклу і не запалену сигарету, натомість запалив іншу, і знизав плечима.

– Ну, першокласні техніки не потрібні мені негайно. Хіба що я міг довідатися більше від свого полоненого, якби працював мій психічний зонд.

Секретар здивовано підвів брови.

– У вас є зонд?

– Є, хоча й старий. Він схибив, коли був мені потрібен. Я увімкнув його, коли полонений спав, і не отримав жодного результату. Це для зонда виявилось занадто складно. Я випробовував його на своїх людях, він працював як слід, та ніхто з моїх техніків не може пояснити, чому він не діє на полоненого. Дуцем Барр, який є теоретиком, хоча й не розуміється на техніці, каже, що психічна структура полоненого може не реагувати на зонд, оскільки він із дитинства перебував під впливом чужорідного середовища та нервових стимулів. А втім, не знаю. Проте, можливо, від зонда ще буде якась користь. Тому я його зберігаю.

Бродріг зіперся на свій ціпок.

– Я поцікавлюся, чи є у столиці вільний фахівець цього профілю. До речі, а що це за чоловік, якого ви згадали, цей сивеннець? Чи не забагато у вас ворогів, яким ви симпатизуєте?

– Він знає ворога. І я тримаю його заради консультацій та допомоги, яку він може надати в майбутньому.

– Але ж він сивеннець і син бунтівника-вигнанця.

– Він старий і немічний, а його родину тримають як заручників.

– Зрозуміло. Але я вважаю, що мені слід самому поговорити з цим торговцем.

– Звичайно.

– Сам на сам, – додав секретар, роблячи недвозначний натяк.

– Звичайно, – люб'язно відповів Ріос. – Як вірний підданий Імператора, я визнаю його особистого представника своїм начальником. Однак через те, що полонений перебуває на нашій постійній базі, вам доведеться залишити передову у цікавий момент.

– Справді? В якому сенсі цікавий?

– У тому, що сьогодні кільце оточення може замкнутися. Цікавий, бо протягом тижня Двадцятий Прикордонний Флот просувається вперед до серцевини опору.

Ріос посміхнувся і пішов.

Бродріга це трохи зачепило.

7. Підкуп

Сержант Морі Лак був ідеальним військовим. Він був родом з однієї з величезних сільськогосподарських планет Плеяд, де тільки армійське життя могло розірвати зв'язок із землею і марною та важкою працею. Сержант був типовим представником свого середовища. Позбавлений уяви настільки, що безстрашно дивився в очі небезпеці, він водночас був достатньо сильним та кмітливим, щоб успішно цю небезпеку здолати. Він миттєво виконував накази, суворо керував своїми підлеглими і незмінно обожнював свого генерала.

До того ж він був життєрадісною людиною. Якщо і вбивав когось, виконуючи свої обов'язки без жодного вагання, то робив це, не відчуваючи жодної неприязні.

Те, що сержант Лак натиснув кнопку сигналу на дверях перед тим, як увійти, свідчило про тактовність, хоча він мав абсолютне право заходити без попередження.

Двоє чоловіків підвели голови від своєї вечері, а один потягнувся, щоб вимкнути тріскучий голос, що жваво деренчав із розбитого кишенькового приймача.

– Ще книжки? – спитав Латан Деверс.

Сержант простягнув щільно скручену в циліндр плівку і почухав потилицю.

– Це належить інженеру Орру, але вам доведеться повернути її назад. Він хоче відправити її своїм малим, ну, щось наче сувенір.

Дуцем Барр зацікавлено покрутив циліндрик у руках.

– А де інженер її дістав? У нього ж немає передавача?

Сержант рішуче похитав головою. Він вказав на роздубаний передавач, що стояв біля ліжка.

– Є лише цей. Той хлопець, Орт, дістав книжку в одному з пронумерованих світів, які ми захопили. Вони тримали її в окремій великій будівлі, і йому довелося вбити кількох тубільців, що намагалися йому завадити.

Він зміряв плівку оцінювальним поглядом.

– Це буде хороший сувенір для дітлахів.

На хвилюку замовк, а потім обережно сказав:

– До речі, є важливі новини. Це лише чутки, однак вони надто гарні, щоб їх приховувати. Генерал знову це зробив.

І він поважно кивнув.

– Що? – спитав Деверс. – Що він зробив?

– Завершив оточення, ось що, – сержант усміхнувся з батьківською гордістю. – Ну хіба він не молодчинка? Майстерно він це утнув, еге ж? Один із тих хлопців, які люблять нахвалятися, каже, що все відбулося так хвацько і завиграшки, ніби тобі музика якихось сфер.

– Зараз починається великий наступ? – м'яко поцікавився Барр.

– Сподіваюся, – енергійно відповів сержант. – Тепер, коли моя рука знову зрослася, я хочу повернутися на свій корабель. Я вже стомився сидіти на цьому шпігаті^[7].

– І я теж, – зненацька сердито пробурмотів Деверс. Нервуючи, він трохи прикусив нижню губу.

Сержант із сумнівом глянув на нього і сказав:

– Я краще піду. Капітан зараз робить обхід, то я краще вшиюся, поки він мене тут не застав.

Він спинився біля дверей.

– До речі, сер, – звернувся він до торговця з несподіваною сором'язливістю, – я розмовляв із дружиною. Вона каже, що той маленький заморозник, який ви мені дали, щоб їй надіслати, чудово працює. Дружина на нього не витрачається і тримає місячний запас їжі. Я вам вельми вдячний.

– Все гаразд, облиште.

Усміхнений сержант нечутно зачинив за собою великі двері.

Дуцем Барр підвівся зі стільця.

– Ну що ж, він непогано віддячив нам за заморозник. Погляньмо на цю нову книжку. Ой, бракує обкладинки.

Він розмотав плівку десь на ярд і підніс до світла. А потім пробурмотів:

– Та щоб мене через шпігат провели, як каже наш сержант. Це ж «Сад знань», Деверсе.

– Он як? – без ентузіазму відгукнувся торговець. – Сідайте, Барре. Від цієї старовинної літератури я не маю жодної користі. Ви чули, що сказав сержант?

– Так, чув. І що з того?

– Почнеться наступ. А ми сидимо тут!

– А де б ви хотіли сидіти?

– Ви ж розумієте, про що я. Від цього очікування жодної користі.

– Справді? – Барр обережно видаляв стару плівку з передавача і встановлював нову. – Минулого місяця ви чимало мені розповідали про історію Фундації. Здається, її лідери за часів минулих криз майже нічого не робили, лише сиділи й чекали.

– Ет, Барре, але ж вони знали, куди прямують.

– Та невже? Я гадаю, вони запевняли про це вже тоді, коли все завершувалося. Хоча, можливо, щось і робили. Але немає жодних доказів, що події не розвивалися б так само або й краще, якби вони не знали, куди прямують. Серйозні економічні та соціологічні процеси не можуть спрямовуватися окремими людьми.

Деверс усміхнувся.

– Але ж і нема підстав вважати, що могло бути гірше. Це зайві суперечки. – Його погляд став задумливим. – От якби я його пристрелив...

– Кого, Ріоса?

– Так.

Барр зітхнув. Його очі наповнилися тривогою від згадок про давнє минуле.

– Вбивство – не порятунок, Деверсе. Якось я вдався до нього у нападі гніву, коли мені було двадцять, але це нічого не вирішило. Я усунув із Сивенни негідника, але не імперське ярмо; а саме воно, а не негідник, мало значення.

– Але ж Ріос – не лише негідник, доку. Йдеться про кляту армію, що без нього занепаде. Усі без нього безпорадні, як немовлята. Оцей сержант ледь не плаче від захвату щоразу, коли про нього згадує.

– Ну то й що. Є інші армії та інші лідери. Ви маєте мислити глибше. Тут, наприклад, є цей Бродріг – він має можливість впливати на Імператора. Він міг би вимагати надіслати не одну сотню кораблів, а от Ріос мусить воювати десятками. Я знаю про його репутацію.

– Он як? І що ж то за один? – розчарування в очах торговця миттєво змінилося зацікавленням.

– Вам потрібна коротка характеристика? Це безрідний шахрай, що постійними лестощами догоджає примхам Імператора. Його ненавидить аристократія, хоча сама скидається більше на паразитів, тому що він не може ані претендувати на благородне походження, ані

залишатися непомітним. Він є радником Імператора з усіх питань і його знаряддям у найгірших справах. Він підступний, але змушений бути лояльним. В усій Імперії нема нікого, хто був би підлішим і безсоромнішим у своїх забаганках за нього. Кажуть, що немає іншого способу здобути прихильність Імператора, окрім як з допомогою Бродріга, а його прихильність можна здобути лише завдяки підлим учинкам.

– Ого! – Деверс задумливо смикнув свою охайно підстрижену борідку. – Отже, він – підстаркуватий хлопчик на побігеньках, якого Імператор послав сюди стежити за Ріосом. Знаєте, а в мене виникла одна ідея.

– То кажіть.

– А що, як цей Бродріг зненавидить нашого молодого армійського кумира?

– Можливо, він уже його ненавидить. Він ніколи не симпатизував іншим.

– Припустимо, ця ненависть стане ще більшою. Імператор може дізнатися про це, і в Ріоса виникнуть проблеми.

– Еге ж, цілком ймовірно. Але як ви пропонуєте цього домогтися?

– Не знаю. Мабуть, його можна підкупити?

Патрицій тихо розсміявся.

– Можна, але не так, як ви підкупили сержанта – не портативним заморозником. І навіть якщо ви зацікавите його, то нічого не досягнете. Мабуть, немає нікого, кого так легко підкупити, але йому бракує навіть тієї елементарної чесності, що є в порядного корупціонера. Бродріга не вдовольнить жодна сума. Тому поміркуйте про щось інше.

Деверс швидко та занепокоєно почав погойдувати ногою.

– Це перший натяк, хоча...

Він замовк; знову заблимав сигнал на дверях і на порозі з'явився сержант. Він мав схвильований вигляд, а його широке обличчя було червоним та похмурим.

– Сер, – почав він, намагаючись говорити з повагою, – я дуже вдячний вам за заморозник і ви завжди лагідно розмовляли зі мною, хоча я лише син фермера, а ви великі лорди.

Плеядський акцент сержанта став настільки відчутним, що було важко зрозуміти його мову; від хвилювання показала його селянська

натура, що досі крилася за солдатським вишколом, який так довго й болісно виховували.

Барр м'яко запитав:

– Що сталося, сержанте?

– Лорд Бродріг прийде, щоб побачити вас. Завтра! Я знаю про це, бо капітан сказав мені, щоб мої люди завтра підготували до огляду свою форму... для нього. Я подумав, що можу попередити вас.

Барр відповів:

– Дякую, сержанте, ми це цінуємо. Але все гаразд, добродію, непотрібно так...

Проте вираз на обличчі сержанта Лака безпомилково зраджував переляк. Він шпарко зашепотів:

– Ви не чули, що про нього кажуть люди. Він продав свою душу космічному дияволу. Ні, не смійтеся. Про нього розповідають найжахливіші історії. Подейкують, що в нього є люди з бластерами, які всюди за ним ходять. Якщо йому захочеться розважитися, він наказує їм пристрелити кого завгодно. Вони це виконують – і він радіє. Кажуть, його боїться навіть сам Імператор, і це Бродріг змушує його збільшувати податки і не дозволяє вислуховувати скарги інших.

І він ненавидить генерала, ось що ще кажуть. Запевняють, що він вбив би його через те, що той великий та мудрий. Але це йому не під силу, і наш генерал знає, що лорд Бродріг пасе перед ним задніх.

Сержант закліпав очима, потім ніяково усміхнувся, засоромившись свого поруху, і позадкував до дверей, де рвучко кивнув:

– Не забувайте про мої слова. Будьте насторожі.

І вибіг за двері.

А Деверс підвів голову. Його погляд став крижаним.

– Це входить у наші плани, правда, доку?

– Це залежить від Бродріга, – сухо відповів Барр, – чи не так?

Але Деверс вже його не слухав.

Він серйозно замислився.

Лорд Бродріг нахилив голову, заходячи до тісної каюти торгового корабля, і його два озброєні охоронці швидко зайшли за ним, тримаючи наготові зброю та кидаючи професійні люті позирки найманих горлорізів.

У цю мить особистий секретар мало нагадував пропашу душу. Може, він і продав душу космічному дияволу, однак в очі не впадала

жодна видима ознака одержимості. Він скоріше нагадував вітерець, що прилетів з імператорського двору, щоб пожвавити похмуру потворність військової бази.

Суворі бганки його блискучого й бездоганного вбрання надавали лордові ілюзорної висоти зросту, з якої його холодні та бездушні очі дивилися на довгий ніс торгівця.

Перламутрові рюші на його зап'ястках глухо зашурхотіли, коли він поставив на землю свій ціпок зі слонової кістки і граційно зіперся на нього.

– Ні, – сказав він, – ви залишаєтеся тут. Забудьте про свої іграшки. Вони мене не цікавлять.

Він посунув стілець, ретельно витер з нього пилюку блискучою тканиною, що була прикріплена до верхівки його білого ціпка, і сів.

Деверс глянув на інший стілець, але Бродріг ліниво вимовив:

– Ви стоятимете у присутності пера Імперії.

І посміхнувся.

Деверс знизав плечима.

– Якщо вас не цікавлять мої товари, то навіщо я вам?

Особистий секретар зверхньо чекав, і Деверс повільно додав:

– Сер.

– Для конфіденційної розмови, – відповів секретар. – Чи ви думаєте, що я подолав відстань у двісті парсеків для того, аби глянути на ваші брязкальця? Я хотів побачити вас. – Він витягнув маленьку рожеву таблетку зі скриньки з гравіюванням і вишукано поклав її до рота, а потім повільно і з насолодою почав розсмоктувати.

– Наприклад, – сказав він, – мене цікавить, хто ви такий? Ви справді громадянин варварського світу, через який завирувало усе це військове божевілля?

Деверс похмуро кивнув.

– І вас дійсно захопили в полон після початку цієї сварки, яку він називає війною? Я маю на увазі нашого молодого генерала.

Деверс знову кивнув.

– Он як! Дуже добре, мій важливий чужинцю. Я бачу, ваше мовлення перебуває на найнижчому рівні. Я полегшу вам завдання. Здається, наш генерал веде напрочуд безглузду війну, витрачаючи силу енергії, і все заради того, щоб перемогти забуту Богом планету, що розташована казна-де, і заради якої людина, здатна логічно мислити,

пошкодувала би навіть раз вистрілити з бластера. Але наш генерал аж ніяк не безголовий. Навпаки, я вважаю його надзвичайно розумним. Ви стежите за моїми думками?

– Я не дуже вас розумію, сер.

Секретар глянув на свої нігті і сказав:

– Тоді слухайте далі. Генерал не марнував би своїх людей та кораблі лише заради подвигу. Я знаю, що він говорить про славу та честь Імперії, але те, що він вдає із себе одного з недолугих старих напівбогів Героїчної доби, виглядає непереконливо. Тут криється щось більше, ніж жага слави, а ще він занадто про вас турбується. Якби ви були моїм полоненим і розповіли мені так само мало корисного, як нашому генералу, я б розрізав вам живіт і задушив вашими ж кишками.

Деверс залишався байдужим. Він повільно поглянув спочатку на одного з охоронців секретаря, потім на іншого. Вони були напоготові.

Секретар посміхнувся.

– Ну що ж, кажіть щось, мовчазний дияволе. Як запевнив генерал, на вас навіть психічний зонд не подіяв, про що не варто було повідомляти. Бо тепер я переконаний, що наша молода військова зірка бреше. – Здавалося, він був у доброму гуморі.

– Мій чесний торгівцю, – сказав секретар, – я маю власний психічний зонд, який має вас задовольнити. Ви бачите це...

Між великим та вказівним пальцями він недбало тримав рожево-жовті прямокутники зі складним дизайном, які ні з чим не можна було сплутати.

Деверс все зрозумів.

– Це схоже на гроші, – сказав він.

– Так, гроші, найкращі в усій Імперії, бо забезпечуються моїми власними маєтками, які більші за імператорські. Сто тисяч кредитів. Всі тут! Між двома пальцями! Ваші!

– За що, сер? Я хороший торгівець, але знаю, що торгівля – справа взаємовигідна.

– За що? За правду! Чого хоче генерал? Навіщо він затіяв цю війну?

Латан Деверс зітхнув і задумливо погладив свою борідку.

– Чого він хоче? – Його очі стежили за руками секретаря, який перераховував гроші, банкноту за банкнотою. – Якщо коротко, то Імперію.

– Гм. Як банально! Зрештою, все завжди зводиться до цього. Але як? Що це за шлях, який так відверто і принадно веде від краю Галактики на вершину Імперії?

– У Фундації, – із прикрістю сказав Деверс, – є свої таємниці. У них є книги, старі книги, настільки старі, що мову, якою вони написані, розуміє лише жменька людей нагорі. Але ці таємниці оповиті ритуалами та релігією, і ніхто не може їх використовувати. Я намагався, і от я тут, а там на мене чекає смертний вирок.

– Розумію. А що це за старі таємниці? Ну ж бо, за сто тисяч я заслуговую на найдокладнішу розповідь.

– Трансмутація елементів, – коротко відповів Деверс.

Очі секретаря примружилися, і його погляд став менш відчуженим.

– Мене запевняли, що за законами ядерної фізики трансмутацію неможливо здійснити на практиці.

– Так, якщо використовувати ядерні сили. Але ці стародавні вчені були розумаками. Є потужніші та істотніші джерела енергії, ніж ядерна. Якби Фундація користувалася цими джерелами так, як я пропонував...

Деверс відчув, як у животі залоскотало. Наживка вже вабить до себе, і риба обнюхує її.

Раптом секретар сказав:

– Продовжуйте. Я впевнений, що генерал усе це знає. Але що він збирається робити, коли завершить увесь цей фарс?

Деверс абсолютно спокійно говорив далі:

– Завдяки трансмутації він контролюватиме усю економіку вашої Імперії. Запаси мінералів не будуть варті й ламаного шеляга, якщо можна буде отримувати вольфрам з алюмінію та іридій із заліза. Уся система виробництва, в основі якої лежить дефіцит одних елементів і надлишок інших, повністю зруйнується. В Імперії настане найбільший безлад за всю її історію, і лише Ріос зможе його стримати. Тоді постане питання про цю нову енергію, про яку я говорив. Використовуючи її, Ріос вже не матиме релігійної побожності перед Імперією.

Зараз немає нічого, що могло б його стримати. Він вже дихає Фундації в потилицю, і щойно її здолає, за два роки стане Імператором.

– Отже, – безтурботно розсміявся Бродріг, – кажете, іридій із заліза? Ну що ж, розповім вам державну таємницю. Ви знаєте, що

Фундація вже вийшла на зв'язок із генералом?

Деверс напружився.

– Ви ніби здивовані. Чому б і ні? Це виглядає цілком логічним. Вони запропонували йому сто тон іридію на рік в обмін на мир. Сто тон заліза, яке вони перетворили на іридій усупереч своїм релігійним догмам, щоб зберегти власні шиї. Цілком справедливо, але не дивно, що наш непохитний та непідкупний генерал відмовився, адже він може отримати і іридій, і Імперію. А бідолашний Клеон називав його єдиним чесним генералом. Мій бороданю, ви заробили свої гроші.

Він жбурнув банкноти, і Деверс метнувся їх збирати.

Лорд Бродріг зупинився біля дверей і озирнувся.

– Дещо хочу вам нагадати, торговцю. Мої озброєні друзі не мають ані вух, ані язиків, ані освіти з інтелектом. Вони не можуть чути, говорити, писати, і їх навіть немає сенсу обстежувати психічним зондом. Але вони дуже добре розуміються на стратах. Я купив вас за сто тисяч кредитів, добродію. Сподіваюся, ви того варті. Якщо часом забудете про те, що вас купили і ...спробуєте передати нашу розмову Ріосу, ...вас стратять. Але стратять так, як я захочу.

І це тендітне обличчя раптом стало неймовірно жорстким, через що облудна посмішка нагадувала кривавий вищир. На якусь мить Деверс побачив, що з очей його покупця визирає той самий космічний диявол, якому він запродав свою душу.

Він мовчки пішов до камери, а за ним ішли «друзі» Бродріга з бластерами напоготові.

На запитання Дуцема Барра він із вдумливим задоволенням відповів:

– Ні, і це найдивніше. Це він мене підкупив.

Два місяці виснажливої війни не минули для Бела Ріоса даремно. Він став деспотичним та роздратованим.

Це роздратування він вихлюпував на сержанта Лака, який його обожнював.

– Почекайте за дверима, солдате, і відведіть цих людей до камери, коли я завершу. Поки не покличу, хай ніхто не входить. Втямили? Взагалі ніхто.

Сержант сухо віддав честь і вийшов з кімнати, а Ріос щось з огидою пробурмотів, глянувши на стос паперів, що потребували його уваги, потім згріб їх у верхню шухляду столу і зачинив її.

– Сідайте, – кинув він двом, які на нього чекали. – У мене не так багато часу. Правду кажучи, я взагалі не мав тут бути, але мені потрібно з вами поговорити.

Він поглянув на Дуцема Барра, який зосереджено пестив своїми довгими пальцями кришталевий куб із зображенням суворого обличчя його імператорської величності Клеона II.

– По-перше, патрицію, – сказав генерал, – ваш Селдон програє. Слід визнати, що він добре бореться, бо ці люди з Фундації накидаються роєм, мов оскаженілі бджоли, і б'ються, мов навіжені. Кожну планету завзято захищають, а щойно ми її візьмемо, вони повстають, через що втримати її під контролем стає так само важко, як і завоювати. Але ми захоплюємо їх і утримуємо планету. Ваш Селдон програє.

– Але він іще не програв, – ввічливо пробурмотів патрицій.

– У самій Фундації не мають стільки оптимізму. Вони пропонують мені мільйони, щоб я не влаштував їхньому Селдонові фінальне випробування.

– Так, про це вже ходять чутки.

– Ага, чутки мене випереджають? І останню вже теж хтось розбавив?

– Що ви маєте на увазі?

– Та ж те, що оцей лорд Бродріг, улюбленець Імператора, тепер за власним бажанням став другим за старшинством командувачем.

Деверс вперше заговорив:

– За власним бажанням, начальнику? Це ж як? Невже ви почали подобатися цьому типові? – Він усміхнувся.

Ріос спокійно відповів:

– Навряд. Просто він купив цю посаду за ту ціну, яку я вважаю справедливою та адекватною.

– Це ж за яку?

– Він звернувся до Імператора з проханням про допомогу.

Презирлива посмішка Деверса стала ширшою.

– Він клопотався перед Імператором, еге ж? Себто, начальнику, ви чекаєте на цю допомогу, а прийти вона може будь-коли. Чи не так?

– Ні! Вони вже прийшли. П'ять лінійних кораблів, гладенькі й міцні, з особистим посланням та вітаннями від Імператора. І ще

більше кораблів йде сюди. Щось не так, торговцю? – в'їдливо поцікавився він.

Деверс видушив раптово заляканими губами:

– Та ні, все гаразд!

Ріос вийшов із-за столу і підійшов до торговця впритул, тримаючи руку на прикладі бластера.

– Я питаю, що не так, торговцю? Ця новина, здається, вас стривожила. Навряд у вас раптово виник якийсь інтерес до Фундації.

– Та ні.

– А ще ваша поведінка видається мені дивною.

– Он як, начальнику? – силувано всміхнувся Деверс, стиснувши кулаки в кишенях. – Скажіть, що не так, і я подолаю ваші сумніви.

– Залюбки. Ви не чинили жодного опору. Здалися після першого ж пострілу у ваше згоріле силове поле. Ви здатні спустошити власний світ, не вимагаючи за це жодної нагороди. Все це напрочуд дивно, чи не так?

– Я прагну бути на боці переможців, начальнику. Я – розумна людина, ви самі так казали.

Голос Ріоса став напружений і захриплий:

– Добре! Але з того часу ми не захопили жодного торгового корабля. Жодного, бо вони були достатньо швидкі, щоб уникнути полону. Жодного, бо мають силове поле, яке здатне витримати усі удари легкого крейсера, якби довелось битися. І жоден з них не боровся до останнього, коли це було доречно. Ми відстежили, що торговці є лідерами та натхненниками партизанського руху на окупованих планетах та набігів у окупований космос.

То що ж, ви єдина розумна людина серед них? Ви не б'єтесь і не тікаєте, до того ж стали зрадником без жодного вербування. Ви унікальний, дивовижно унікальний – ба навіть більше: занадто унікальний.

Деверс тихо відказав:

– Я розумію ваше занепокоєння, але у вас немає проти мене жодних доказів. Я тут вже шість місяців, і весь цей час був гарним хлопчиком.

– Так, і я віддячую вам за це хорошим ставленням. Я залишив ваш корабель недоторканим і раджуся з вами щодо кожного питання. Проте ви не виправдовуєте моїх очікувань. Наприклад, інформація про ваші

пристрої могла би бути корисною. Засади атомної науки, на яких вони створені, здається, можна використати проти деяких найбільш огидних видів зброї Фундації. Чи не так?

– Я лише торгівець, – сказав Деверс, – а не один із цих поважних техніків. І лише продаю дрібнички, а не виготовляю їх.

– Ну, тоді вислухайте мене. Ось до чого я веду. Наприклад, ваш корабель переріють у пошуках особистого силового поля. Ви ніколи не носили його, але його мають усі солдати Фундації. Це буде вагомим доказом, що ви маєте інформацію, якою не хочете зі мною ділитися. Чи не так?

Відповіді не було. Він продовжив:

– Будуть очевидніші докази. Я приніс із собою психічний зонд. Було таке, що він не зарадив, але контакт із ворогом завжди дає більше досвіду.

У його голосі вчувалася загроза, і Деверс раптом відчув, як йому в діафрагму вперлася цівка бластера – генеральського бластера, що досі лежав у кобурі.

Генерал тихо сказав:

– Ви знімете ваш браслет та інші металеві прикраси і віддасте їх мені. Повільно! Знаєте, атомні поля можна спотворити, і психічний зонд сприйматиме лише перешкоди. Добре, я їх візьму собі.

На столі генерала засвітився передавач, і капсула з повідомленням з'явилася у гнізді, біля якого досі стояв Барр, тримаючи в руках тривимірне погруддя Імператора.

Ріос став за столом, тримаючи свій бластер наготові. Він сказав Барру:

– І ви теж, патрицію. Ваш браслет вас зраджує. Проте раніше ви були корисним, а я не злопам'ятний, але долю вашої родини, яка перебуває у заручниках, я вирішу, зважаючи на результати обстеження психічним зондом.

І коли Ріос нахилився, щоб витягнути повідомлення з капсули, Барр підняв кришталевий бюст Клеона і спокійно вдарив ним генерала по голові.

Усе сталося так несподівано, що Деверс навіть не встиг нічого зрозуміти. У старого ніби вселився демон.

– Виходьте! – кризь зуби прошепотів Барр. – Швидко! – Він схопив бластер Ріоса, що впав на підлогу, і сховав його за пазуху.

Сержант Лак повернувся до них, коли вони вийшли, відчинивши двері.

Барр безтурботно сказав:

– Ведіть нас, сержанте!

Деверс зачинив за собою двері.

Сержант Лак мовчки повів їх до камери, а потім він відчув, як його ребер торкнулася цівка бластера і різкий голос наказав:

– До торгового корабля.

Деверс ступив, щоб відчинити шлюз, а Барр мовив:

– Стійте на місці, Лак. Ви були порядною людиною і ми не будемо вас вбивати.

Але сержант побачив знайому монограму на бластері. Задихаючись від гніву, він закричав:

– Ви вбили генерала!

Із диким вигуком, засліплений люттю, він метнувся на бластер і впав на землю вже неживий.

Торговий корабель піднявся над мертвою планетою ще до того, як почали моторошно мерехтіти сигнальні вогні, і у небі на тлі прозорої кремової тканини великої Лінзи, що була Галактикою, виникли темні фігури.

Деверс похмуро сказав:

– Тримайтеся, Барре. Зараз побачимо, чи є в них кораблі, що можуть зі мною позмагатися в швидкості.

Він знав, що таких кораблів немає!

І як тільки вони опинилися у відкритому космосі, торгівець сказав на позір байдужим голосом:

– Я розповідав Бродрігу занадто гарні казки. Здається, він вирішив діяти разом із генералом.

Вони стрімко мчали до глибин всіяної зорями Галактики.

8. На Трентор!

Деверс схилився над маленькою мертвою кулею, спостерігаючи за мізерними ознаками життя. Система навігації повільно та ретельно сканувала космос, посилаючи щільний жмуток сигналів.

Барр терпляче не спускав очей з нього зі своєї койки в кутку. Потім запитав:

– Нема жодних ознак?

– Імперських хлопців? Ні. – Він прогарчав ці слова з неприхованим роздратуванням. – Ми вже давно відірвалися від цих невдач. Ми стрибнули крізь гіперпростір наосліп, і нам дуже пощастило, що ми не приземлилися просто на сонці. Вони не змогли би переслідувати нас, навіть якби мали більшу швидкість, а її в них і не було.

Він відкинувся на спинку крісла і рвучко розстібнув комір.

– Не знаю, що ці імперські хлопці тут накоїли. Мабуть, порушили деякі налаштування.

– Розумію, ви намагаєтеся потрапити до Фундації.

– Я викликав Асоціацію або намагався викликати.

– Асоціацію? Що це?

– Асоціація незалежних торговців. Ніколи не чули, еге ж? Ну, не лише ви. Ми ще про себе не нагадали!

На кілька хвилин запанувала тиша, вони зосередили свою увагу на індикаторі прийому, що не працював, і Барр запитав:

– Ви перебуваєте у межах діапазону?

– Не знаю. У мене є лише невиразне уявлення про те, куди ми потрапили, якщо зважати на обчислення. Ось чому мені доводиться використовувати систему навігації. А це може тривати роки.

– А оце не допоможе?

Барр вказав пальцем на індикатор, Деверс підхопився і вдягнув навушники. У маленькій каламутній сфері з'явився крихітний білий вогник.

Десь із півгодини Деверс вовтузився, намагаючи слабку ниточку зв'язку, що простягалася крізь гіперпростір, з'єднуючи дві точки, між якими неповороткий промінь світла летів би п'ятсот років.

Потім він скрушно відкинувся на спинку крісла. Підвів голову і зняв навушники.

– Час поїсти, доку. Тут є голчастий душ^[8], яким ви можете скористатися, але обережніше з гарячою водою.

Він сів навпочіпки біля однієї зі скриньок, що вишикувалися вздовж стіни, і почав порпатися в ній.

– Сподіваюся, ви не вегетаріанець?

Барр відповів:

– Я їм усе. А що з Асоціацією? Ви втратили з ними зв'язок?

– Схоже на те. До них неблизький світ, вельми неблизький. Але це не має значення. Все, що мені було потрібно, я підрахував.

Він випростався і поклав на стіл два металевих контейнери.

– Лише почекайте п'ять хвилин, доку, а потім розріжте, натиснувши на контакт. Це і тарілка, і їжа, і виделка – дуже зручно, коли поспішаєш, якщо тебе не цікавлять такі дрібнички, як серветки. Мабуть, вам хочеться знати, яка мені користь від Асоціації?

– Якщо не секрет.

Деверс похитав головою.

– Не для вас. Те, що сказав Ріос, – правда.

– Що йому пропонували данину?

– Еге ж. Вони запропонували, але отримали відмову. Справи кепські. Бої вже тривають на зовнішніх сонцях Лоріса.

– Це близько до Фундації?

– Га? А, ви ж не знаєте. Це одне з колишніх Чотирьох Королівств. Його можна назвати внутрішньою лінією оборони. Але це не найгірше. Вони воюють великими кораблями, з якими ми раніше не мали справи. А це означає, що Ріос не давав нам усієї інформації. Він отримав більше кораблів. Бродріг перейшов на його бік, а я погіршив ситуацію.

Він похмуро дивився на контейнер з їжею, натискаючи на контактні точки і спостерігаючи, як він акуратно розкривається. Каютою поширився запах підігрітої страви, схожої на тушковане м'ясо. Дуцем Барр вже їв.

– Годі імпровізацій, – сказав Барр. – Тут ми безпорадні. Ми не зможемо прорватися крізь імперські війська, щоб дістатися Фундації, найрозумніше – це терпляче чекати. Але якщо Ріос вже дістався до внутрішньої лінії оборони, гадаю, чекати довго не доведеться.

І Деверс поклав виделку на стіл.

– Почекати, кажете? – загарчав він, сердито глянувши на співрозмовника. – Добре вам говорити. Ви нічим не ризикуєте.

– Та невже? – ледь помітно усміхнувся Барр.

– Ні. Насправді, я вам розповім. – Деверс вже не приховував свого роздратування. – Я вже не можу розглядати цю ситуацію, ніби якусь цікаву дрібничку під мікроскопом. Десь там гинуть мої друзі, цілий світ, мій дім теж гине. Ви – стороння людина. Вам цього не збагнути.

– Я бачив, як вмирають друзі. – Старий поклав руки на коліна і заплющив очі. – Ви одружений?

– Торгівці не одружуються, – відповів Деверс.

– Ну а в мене двоє синів та племінник. Їх попереджали, але з певних причин вони не вживали жодних заходів. Наша втеча означає їхню смерть. Сподіваюся, моя донька та двоє онуків вже у безпеці, але навіть якщо не брати їх до уваги, я вже ризикнув і втратив більше, ніж ви.

Деверс був похмурим і розлюченим.

– Я знаю. Але йшлося про вибір. Ви могли й далі співпрацювати з Ріосом. Я не просив вас...

Барр похитав головою.

– Аж ніяк, Деверсе. Залиште вашу совість у спокої, я ризикував своїми синами не заради вас. Я співпрацював із Ріосом стільки, скільки міг. Річ у психічному зонді.

Сивеннський патрицій розплющив очі, вони були сповнені болем.

– Колись Ріос приїхав до мене, це було близько року тому. Він говорив про культ, що утворився навколо чарівників, але не добачив усієї правди. Бо це не зовсім культ. Розумієте, сорок років тому Сивенна опинилася у тих самих нестерпних лежачках, що загрожують вашому світові. З великими труднощами там придушили п'ять бунтів. Потім я відкрив стародавні записи Гарі Селдона – і тепер цей «культ» наготові.

Його прихильники чекають на прихід «чарівників», і ось-ось це станеться. Мої сини стоять на чолі тих, хто чекає. Це і є той секрет, що ховається в моїй голові, і якого не мав виявити психічний зонд. Бо тоді вони померли б як заручники; альтернативою буде їхня загибель як бунтівників, а з ними – й половини Сивенни. Бачите, я не мав вибору! І я не стороння людина.

Деверс відвів очі, а Барр тихо продовжив:

– На перемогу Фундації – от на що покладається Сивенна. Це заради перемоги Фундації приносять в жертву моїх синів. А Гарі

Селдон не прорахував неминучий порятунок Сивенни, як він це зробив із Фундацією. І я не маю впевненості стосовно моїх людей – лише надію.

– Але ж вас все одно задовольняє очікування. Навіть незважаючи на те, що імперський флот вже на Лорісі.

– Я чекав би із абсолютною впевненістю, – просто сказав Барр, – навіть якби вони приземлилися на самому Термінусі.

Торгівець розгублено насупився.

– Я не знаю. Так не може бути – це ж не магія. Існує психоісторія чи ні, але вони напрочуд сильні, а ми слабкі. Що може вдіяти із цим Селдон?

– Йому й непотрібно нічого робити. Все вже зроблено. Події вже відбуваються. Те, що ви не чуєте, як крутяться шестерні годинника і б'є дзвін, не означає, що нічого не відбувається.

– Можливо. Але мені хотілося б, щоб ви розтроцили Ріосу череп. Він небезпечніший за усю свою армію.

– Розтроцив череп? Хоча Бродріг його заступник? – Обличчя Барра скривилося від ненависті. – Тоді уся Сивенна перетворилася б на заручників. Бродріг вже давно довів, чого він вартий. Існує планета, де п'ять років тому стратили кожного десятого чоловіка – лише за те, що вони не змогли вчасно сплатити податки. А збирачем податків був оцей самий Бродріг. Ні, Ріос мусить жити. Його покарання – це милосердя порівняно з отим виродком.

– Але ми шість місяців пробули на ворожій базі, шість місяців. І нічого не зробили. – Деверс стиснув свої сильні руки так, що хруснули пальці. – Нічого!

– Ану зачекайте. Ви мені нагадали... – Барр пошукав у своїй сумці, – можливо, це те, на що ви розраховували. – І він кинув на стіл невелику металеву сферу.

Деверс схопив її.

– Що це?

– Капсула з повідомленням. Та сама, яку отримав Ріос, перш ніж я на нього напав. Її можна взяти до уваги як щось корисне?

– Не знаю. Залежить від того, що в ній! – Деверс сів і обережно покрутив її в руках.

Коли Барр вийшов із холодного душу і з утіхою став під струмінь теплого повітря із сушарки, він помітив, що Деверс тихо сидить у

здумі.

Сивеннець заговорив, коли шум сушарки став тихішим:

– Що ви робите?

Деверс підвів голову. На бороді в нього блищали крапельки поту.

– Я збираюся відкрити цю капсулу.

– Ви зможете це зробити без використання особистих характеристик Ріуса? – у голосі сивеннця чулося здивування.

– Якщо не зможу, піду з Асоціації і ніколи більше не керуватиму зорельотами. Я вже зробив трибічний електронний аналіз наявного у ній, і маю маленькі пилки, про які в Імперії навіть не чули, спеціально сконструйовані для зламування капсул. Бачте, до цього я був зломником. Торгівець мусить бути фахівцем з усього.

Він низько схилився над маленькою сферою, і невеличкий плаский інструмент почав обережно зондувати її, швидко торкаючись і розкидаючи на всі боки червоні іскри.

Він сказав:

– Хай там як, а ця капсула зроблена дуже незграбно. Імперські хлопці не вміють робити маленьких речей. Я це спостеріг. Ви колись тримали в руках капсулу Фундації? Вона наполовину менша і перш за все непроникна для електронного аналізу.

А потім він посуворішав, і помітно було, як під його тунікою напружилися плечі. Його крихітний зонд повільно обертався...

Він увійшов всередину капсули нечутно, і Деверс зітхнув із полегшею. У руці він тримав блискучу кулю з повідомленням, що було розгорнуте, мов сувій пергаменту.

– Це від Бродріґа, – сказав він. А потім презирливо додав: – Повідомлення перебуває у незмінному середовищі. У капсулі Фундації повідомлення вже за хвилину окислилося б і перетворилося на газ.

Але Дуцем Барр махнув йому рукою, щоб він замовк. Він швидко пробіг очима повідомлення:

ВІД: АММЕЛЯ БРОДРІґА, НАДЗВИЧАЙНОГО ПРЕДСТАВНИКА ЙОГО ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ВЕЛИЧНОСТІ, ОСОБИСТОГО СЕКРЕТАРЯ РАДИ ТА ПЕРА ІМПЕРІЇ.

КОМУ: БЕЛУ РІУСУ, ВІЙСЬКОВОМУ ГУБЕРНАТОРУ СИВЕННИ, ГЕНЕРАЛУ ІМПЕРІЇ ТА ПЕРУ ІМПЕРІЇ.

ВІТАЮ ВАС. ПЛАНЕТИ № 1120 БІЛЬШЕ НЕ ІСНУЄ. НАСТУП БЕЗПЕРЕШКОДНО ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ЗГІДНО З ПЛАНОМ.

ВОРОГ ПОМІТНО СЛАБНЕ, І НЕВДОВЗІ МИ ДОСЯГНЕМО ОСТАТОЧНОЇ МЕТИ.

Барр підвів голову від майже мікроскопічного шрифту і засмучено вигукнув:

– Бовдур! Клятий чепурун! То оце повідомлення?

– Га? – спитав Деверс. Він був трохи розчарований.

– Це нічим нам не зараджує, – вичавив із себе Барр. – Наш придворний підлабузник вирішив побавитися у генерала. Без Ріуса він тепер сам є командувачем і мусить заспокоювати свою нікчемну натуру, вивергаючи помпезні рапорти про військові справи, де він нічого не розуміє. «Такої ось планети більше не існує». «Наступ триває». Павич безголовий!

– Та зачекайте, зачекайте хвилину. Постривайте...

– Викиньте його геть. – Старий зневірено відвернувся. – Заради Галактики, я не очікував, що там буде якась сенсація світового масштабу, але у військовий час розумно припустити, що якщо не передати навіть звичайнісінький наказ, це завдасть шкоди просуванню військ і згодом призведе до ускладнення. Ось чому я схопив капсулу. Але ж хіба йшлося про таке! Краще б вона там і залишилася. Це змарнувало б Ріусу одну хвилину часу, який він тепер використає розумніше.

Та Деверс вже підвівся.

– Може трохи вгамується і припините нарікати? Заради Селдона...

Він сунув клопоть повідомлення Баррові під носа:

– А тепер прочитайте це знову. Що він має на увазі, коли говорить про «остаточну мету»?

– Завоювання Фундації. Хіба ні?

– А може, він мав на увазі захоплення Імперії? Ви ж знаєте, що саме це він вважає своєю остаточною метою.

– А якщо й так?

– Якщо так! – Крива посмішка Деверса загубилася у бороді. – От погляньте, що я вам зараз покажу.

Одним пальцем він заштовхав щедро вкритий монограмами пергамент назад до гнізда. Він зник там із тихим клацанням, і куля знову стала гладенькою і неушкодженою. Зсередини було чути, як дзижчать змазані коліщатка, а потім стало тихо.

– А тепер цю капсулу не розкриєш, не знаючи особистих характеристик Ріоса, чи не так?

– Присягаюся Імперією, ні, – сказав Барр.

– Отже, документ, який він містить, є для нас невідомим і абсолютно справжнім?

– Присягаюся Імперією, так, – відповів Барр.

– Імператор зможе її відкрити, чи не так? Особисті характеристики Ріоса мусять бути у картотеці. Ми у Фундації зберігаємо записи про наших урядовців.

– У столиці Імперії чинять так само, – погодився Барр.

– Отже, тоді ви, сивеннський патрицій та пер держави, скажете цьому Клеону, цьому Імператорові, що його ручний папуга і найвидатніший генерал змовилися його вбити, і вручите йому цю капсулу як доказ «остаточної мети» Бродріга.

Барр знесилено сів.

– Зачекайте, я вас не розумію. – Він погладив свою запалу щоку і сказав: – Ви ж не серйозно?

– Серйозно. – Деверс розсердився. – Послухайте, дев'ятьом з останніх десяти Імператорів перерізали горлянки або стріляли в живіт їхні генерали, що плекали мрії про великі часи. Ви самі мені не раз про це розповідали. Старий Імператор повірить нам так швидко, що в Ріоса запаморочиться в голові.

Барр ледь чутно пробурмотів:

– Він це серйозно. Заради Галактики, чоловіче, не можна здолати кризу Селдона завдяки такій фантастичній, непрактичній схемі. А якби вам не потрапило до рук це повідомлення? Чи якби Бродріг не використав слово «остаточна»? Селдон не покладався б на саму фортуна.

– А що, як нам пощастить? Ніщо не має завадити Селдонові цим скористатися.

– Звичайно. Хоча... – Барр замовк, а потім заговорив із відчутною напругою, – послухайте. По-перше, як ви потрапите на Трентор? Ви не знаєте, де він розташований, і я не пам'ятаю докладних координат, тим паче гіперпросторових. Ви навіть не знаєте, де перебуваєте зараз.

– В космосі не загубишся, – усміхнувся Деверс. Він вже був біля панелі управління. – Ми висадимося на найближчій планеті і повернемося звідти з детальними координатами та найкращими

навігаційними мапами, які лише можна купити за сто тисяч рожевеньких від Бродріґа.

– І з діркою від бластера у животі. Наші описи вже розіслали по всіх планетах у цьому районі Імперії.

– Доку, – терпляче відповів Деверс, – не будьте тупим селюком. Ріос сказав, що мій корабель занадто легко здався, і він не жартував, друже. Цей корабель має достатню вогневу міць та досить потужне силове поле, щоб витримати будь-що, що трапиться нам тут, далеко від кордону. А у нас є ще й особисті силові поля. Імперські хлопці їх так і не знайшли, але вони й не мали їх знайти.

– Добре, – сказав Барр, – добре. Припустімо, що ви на Тренторі. Як ви побачите Імператора? Ви вважаєте, що в нього є години прийому?

– Гадаю, цим ми перейматимемося на Тренторі, – відповів Деверс.

І Барр безпорадно пробурмотів:

– Добре. Хотілося б побачити Трентор, перш ніж я помру у наступні півстоліття. Летимо.

Гіператомний двигун увімкнувся. Замерехтіли вогні, і почулася легка внутрішня вібрація, що означала вхід у гіперпростір.

9. На Тренторі

Зірки рясно всіяли небо, мов бур'яни занедбане поле, і Латан Деверс вперше зрозумів, яке значення мають цифри справа від коми десяткового дробу під час розрахунку переміщень крізь гіперпростір. У нього виникло клаустрофобне відчуття, що стрибки потрібно робити не більше ніж на відстань одного світлового року. Небо, що непорушно блищало навколо, було разюче виразним. Воно губилося у морі випромінювання.

А в центрі відкритого скупчення десяти тисяч зірок, чиє світло роздирало на шматки навколишню кволу темряву, кружляла величезна імперська планета – Трентор.

Та вона була більше, ніж просто планета – це був живий пульс Імперії, що складався з двадцяти мільйонів зоряних систем. Вона мала лише одну функцію – управління, одне призначення – використовувалася як резиденція уряду, і виробляла лише один продукт – закон.

Увесь цей світ нагадував функціональну потвору. На її поверхні не було жодного живого об'єкта, крім людини, домашніх тварин та паразитів. За межами сотні квадратних миль, які займав імператорський палац, неможливо було знайти жодної травинки або відкритої ділянки ґрунту. За територією палацу не існувало жодного джерела прісної води, крім величезних підземних резервуарів, де містився запас води для всієї планети. Блискучий метал, що не піддавався руйнуванню та корозії, вкривав поверхню планети і був основою величезних металевих конструкцій, що повністю обплутували її всередині. Ці конструкції поєднувалися між собою дорогами та коридорами, були всіяні різними конторами, на підвальних поверхах розташовувалися торговельні центри на декілька квадратних миль, а над ними перебував блискучий світ розваг, який щонаочі запалював свої вогні.

Можна було обійти увесь Трентор, не виходячи за межі цього конгломерату будівель, так і не побачивши це місто.

Флотилія суден, що кількісно перевищувала усі військові флоти в історії Імперії, щодня доправляла на Трентор вантажі, щоб нагодувати сорок мільярдів людей, які нічим не віддячували – лише розплутували

міриади ниток управління, що, скручуючись у спіралі, сходилися до найскладнішого урядового апарату в історії людства.

Житницею Трентора були двадцять аграрних світів. Його слугою був увесь Всесвіт...

Дві величезні металеві руки міцно схопили корабель з обох боків і обережно спустили його пандусом, що вів до величезного ангару. І ось Деверс вже кипів від люті, пробираючись крізь численні перешкоди світу, що був задуманий для паперової роботи і присвячував свою діяльність правилу «один бланк у чотирьох примірниках».

Спочатку була зупинка у космосі, де вони мушили заповнити сотню анкет. Потім – сотня перехресних допитів, звична процедура застосування простого зонду, фотографування корабля, аналіз усіх параметрів обох чоловіків, потім запис цих характеристик, пошук контрабандних товарів, сплата податку на в'їзд, і лише тоді в них поцікавилися про паспорти та в'їзні візи.

Дуцем Барр був сивенцем і підданим Імператора, а Латан Деверс – невідомою особою без необхідних документів. Чиновник, що їх перевіряв, висловив свій жаль, але не міг дозволити Деверсу увійти. По суті, його мали б затримати для офіційного розслідування.

Але тут звідкілясь з'явилася хрустка стокредитова банкнота, забезпечена маєтками лорда Бродріга, і непомітно перейшла з рук у руки. Чиновник з поважним виглядом кахикнув, і його сумний настрій трохи покращився. Він одразу ж витягнув із шухлядки новий бланк, який швидко заповнив і додав до нього характеристику Деверса, оформлену за всіма приписами.

Двоє чоловіків, торгівець та патрицій, прилетіли із Сивенни.

В ангарі замість торгового корабля обрали інше судно, яке було сховане в умовному місці, його сфотографували, зробили усі необхідні записи, описали усе наявне на ньому, скопіювали ідентифікаційні картки пасажирів, за що було під розписку виплачено відповідну суму.

А потім Деверс опинився на величезній терасі під яскравим білим сонцем, де теревенили жінки, верещали діти, а чоловіки ліниво потягували напої, прислухаючись до величезних телевізорів, що сповіщали про новини Імперії.

Заплативши певну суму іридієвих монет, Барр узяв зі стосу верхню газету. Це були «Імперські новини» Трентора – офіційний друкований орган уряду. У глибині читальні було чути, як із м'яким клацанням

з'являються нові примірники, що друкуються за дистанційними командами від машин із редакції «Імперських новин», яка перебувала за десять тисяч миль по коридору (шість тисяч, якщо летіти повітряною машиною) – і точнісінько так само друкувалися десять мільйонів примірників у десяти мільйонах інших читалень по всій планеті.

Барр глянув на заголовки і тихо сказав:

– Що будемо робити насамперед?

Деверс намагався подолати депресію. Він опинився у світі, що був далеко від його батьківщини, у світі, що спантеличував його своєю заплутаністю, і посеред людей, дії яких він не міг досягнути, а мову майже не розумів.

Його гнітили безліч металевих веж, що були навколо і тягнулися за обрій; усе це заклопотане та неухвалне життя світового мегаполісу занурило його у жахливий морок самотності та пігмейської меншовартості.

Він відповів:

– Я краще залишу це на ваш розсуд, доку.

Барр тихо й спокійно сказав:

– Я намагався вам розповісти, але в це не повіриш, доки сам не побачиш, це так. Знаєте, скільки людей за день хочуть побачитися з Імператором? Близько мільйона. А знаєте, зі скількома він зустрічається? Приблизно з десятьма. Нам доведеться пробратися через урядовий апарат, а це ще важче. І ми не можемо дозволити собі підкуп аристократії.

– У нас майже сто тисяч.

– Цієї суми вистачить на одного пера Імперії, а нам потрібно пройти щонайменше трьох або чотирьох, щоб прокласти надійний шлях до Імператора. Можна купити п'ятдесятьох головних комісарів або старших інспекторів, щоб зробити те саме, а вони, можливо, коштуватимуть нам сотню кожен. Розмовляти буду я. По-перше, вони не втямлять ваш акцент, а по-друге, ви не розумієтеся на етикеті хабарництва в Імперії. А це, запевняю вас, справжнє мистецтво. Овва!

На третій сторінці «Імперських новин» було саме те, що він шукав, і він передав газету Деверсу.

Деверс повільно читав. Слова видавалися йому дивними, але він усе зрозумів. Він підвів голову, і в його очах застигла тривога. Потім

сердито ляснув долонею по газетній шпальті.

– Ви гадаєте, цьому можна довіряти?

– До певної міри, – спокійно відповів Барр. – Дуже мало ймовірно, щоб флот Фундації повністю знищили. Мабуть, про це повідомляли вже декілька разів, якщо вони користуються звичайними методами військової звітності, яка притаманна столиці, що розташована далеко від поля бою. Однак це також означає, що Ріос виграв ще одну битву, що, втім, не є аж таким несподіваним. Тут пишуть, що він захопив Лоріс. Це столична планета Королівства Лоріс?

– Так, – задумливо сказав Деверс. – Або того, що колись було королівством Лоріс. І це менше, ніж за двадцять парсеків від Фундації. Доку, ми мусимо діяти швидше.

Барр знизав плечима.

– На Тренторі поспішати не можна. Якщо ви спробуєте, вас, найімовірніше, пристрелять з атомного бластера.

– Скільки це займе часу?

– Місяць, якщо нам пощастить. Місяць часу і наші сто тисяч кредитів – якщо їх вистачить. І якщо Імператору не спаде зараз на думку поїхати на літні планети, де він взагалі не зустрічається з прохачами.

– Але Фундація...

– Хай вони дбають про себе самі, як і раніше. Послухайте, вже час вечеряти. У нас попереду цілий вечір, і ми можемо скористатися ним, як завгодно. Ви ж розумієте, що ми більше ніколи не побачимо Трентор або щось схоже на нього.

Головний комісар зовнішніх провінцій безпорадно розвів пухкими руками і втупився у прохачів короткозорими совиними очима.

– Але Імператор нездужає, джентльмени. Звертатися до мого начальника з цією справою насправді не має сенсу. Його імператорська величність вже тиждень ні з ким не бачиться.

– Він нас прийме, – із залізною впевненістю сказав Барр. – Це питання стосується члена апарату особистого секретаря.

– Це неможливо, – рішуче сказав комісар, – ця спроба коштуватиме мені посади. Але якби ви трохи пояснили суть вашої справи... Зрозумійте, я готовий вам допомогти, але мені вкрай потрібна якась конкретика, щось, що я міг би викласти своєму начальнику як причину.

– Якби моє питання можна було вирішити, звернувшись до будь-кого з найвищих урядовців, – впевнено натякнув Барр, – я навряд чи вважав би його настільки важливим, щоб добиватися прийому в його імператорської величності. Пропоную вам ризикнути. Скажу так: якщо його імператорська величність надасть нашій справі великого значення, а ми гарантуємо, що так і буде, ви напевно отримаєте нагороду, на яку заслуговуєте, за те, що нам допомогли.

– Так, але... – комісар безпорадно знизав плечима.

– Це ризик, – погодився Барр. – Звичайно, ризик має бути виправданим. Ми просимо вас про велику послугу, і ми вельми вдячні вам за вашу доброту, за те, що ви зволили вислухати нашу проблему. Але якщо ви дозволите нам висловити хоча б дрібку нашої вдячності...

Деверс насупився. За останній місяць він чув цю промову з незначними варіаціями разів двадцять. Завершувалася вона, як завжди, тим, що чиновнику тицяли тайкома купку банкнот. Але тут розв'язка була іншою. Зазвичай гроші відразу ж зникали, а тут ніхто з ними не крився, доки комісар їх ретельно не підрахував.

Його голос непомітно змінився:

– Забезпечені особистим секретарем, так? Чудові гроші!

– Повернімося до теми нашої розмови... – наполегливо попросив його Барр.

– Ні, зачекайте, – урвав його комісар, – повернімося, але не відразу. Я справді хочу знати, в чому річ. Ці гроші нові, щойно надруковані, і у вас, мабуть, їх чимало, бо мені здається, що до мене ви бачилися з іншими урядовцями. Ну, кажіть, що у вас за справа?

Барр сказав:

– Я не розумію, до чого ви хилите.

– Та ж послухайте, можна довести, що ви потрапили на планету нелегально, оскільки посвідчення особи та в'їзна віза вашого мовчазного друга цілком вірогідно не відповідають вимогам. Він не є підданим Імператора.

– Я заперечую.

– А це вже неважливо, – сказав комісар несподівано гостро. – Чиновник, який підписував ваші картки за суму в сто кредитів, вже під тиском зізнався, і ми знаємо про вас більше, ніж ви гадаєте.

– Сер, якщо ви натякаєте, що сума, яку ми запропонували вам прийняти, не відповідає ризикам...

Комісар усміхнувся.

– Навпаки, грошей більше, ніж достатньо. – Він відсунув банкноти. – Отже, про те, що я сказав. Вашою справою зацікавився сам Імператор. Ви ж нещодавно були в гостях у Бела Ріуса, чи не так, панове? І втекли із самого центру його армії напрочуд легко, еге ж? І хіба ви не маєте чималенької суми грошей, забезпечених маєтками лорда Бродріга? Тобто, хіба ви не шпигуни та вбивці, яких відправили сюди, щоб... Ну, ви самі нам скажете, хто вам заплатив і за що!

– Знаєте, – відповів Барр із вдаваним гнівом, – я не згоден, що якийсь дрібний комісар має право звинувачувати нас у злочинах. Ми йдемо геть.

– Нікуди ви не підете. – Комісар підвівся, його очі вже не здавалися короткозорими. – Вам непотрібно відповідати на запитання, ви це зробите пізніше і у більш переконливій формі. Я не комісар, я лейтенант імперської поліції. Ви заарештовані.

Він усміхнувся, і в його руці з'явився блискучий бластер.

– У нас є й інші люди під арештом – важливіші за вас. Ми знищимо це осине гніздо.

Деверс загарчав і повільно потягнувся до свого бластера. Лейтенант поліції усміхнувся ще ширше і натиснув на гачок. Смертельний промінь вдарив Деверса в груди і розлетівся на іскри, відбившись від його особистого силового поля.

Тепер вистрілив Деверс, і голова лейтенанта відокремилася від верхньої частини тулуба, яка просто зникла. Вона все ще посміхалася, купаючись у променях сонячного світла, що пробивалося крізь дірку в стіні, пробиту бластером.

Вони побігли через чорний хід.

Деверс хрипко сказав:

– Негайно на корабель. Вони відразу ж піднімуть тривогу. – Він тихо і з люттю лайнувся. – Ще один план із негативними наслідками. Я міг би закластися, що проти мене діє сам космічний диявол.

Вони вже були на вулиці, коли побачили величезні юрби, що скупчилися біля гігантських телевізорів. Часу чекати не було, і чоловіки не звернули уваги на слова, що долинали звідти. Але Барр встиг схопити примірник «Імперських новин», перш ніж вони пірнули до величезного ангара, звідки корабель швидко піднявся вгору, пропаливши величезну діру в даху.

– Зможете їх перегнати? – спитав Барр.

Десять кораблів дорожньої поліції мчали за втікачами, які зійшли з позначеної радіопроменем злітної смуги, а потім порушили усі можливі обмеження швидкості. Досі тримаючись позаду, блискучі кораблі секретної служби піднімалися в небо за зазначеним кораблем, укомплектованим двома докладно ідентифікованими вбивцями.

– Погляньте, – сказав Деверс і роздратовано стрибнув у гіперпростір, піднявшись на дві тисячі миль над поверхнею Трентора. Стрибок, здійснений так близько від планетарної маси, означав втрату свідомості для Барра і жахливий біль для Деверса, але за багато світлових років звідси космос був чистим.

Похмура гордість Деверса за свій корабель знову нагадала про себе. Він сказав:

– Немає жодного імперського корабля, здатного мене наздогнати.

А потім гірко додав:

– Але нам тепер нікуди бігти, і ми їх не здолаємо. Що нам робити? Що ми зможемо вдіяти?

Барр знесилено заворушився на ліжку. Вплив від стрибка крізь гіперпростір ще не минув, і в нього болів кожен м'яз у тілі. Він сказав:

– Нічого не потрібно робити! Все завершилося. Ось, дивіться!

Він передав Деверсу примірник «Імперських новин», який ще стискав у руці, і щоб все зрозуміти, торговцю вистачило одного заголовка.

– Ріос та Бродріг відкликані та заарештовані, – пробурмотів Деверс. Він безтямно глянув на Барра. – Але чому?

– У статті про це ані слова, але хіба це має значення? Війна з Фундацією завершилася, і зараз на Сивенні палає повстання. Почитайте статтю і зрозумієте. – Його голос був сонним. – Ми зупинимося у якійсь провінції і дізнаємося останні подробиці. А зараз, якщо ви не проти, я посплю.

І він заснув.

Стрибаючи все далі, наче коник, торговий корабель летів Галактикою назад до Фундації.

10. Завершення війни

Латан Деверс почувався вочевидь незручно і дещо ображено. Він отримав свою нагороду і з німим стоїцизмом витримав пихате красномовство мера, коли той чіпляв йому на груди вузьку смужку малинової стрічки. На цьому його участь у церемонії завершилася, та формальності змусили його залишитися. Саме формальності – те, що стримувало його, щоб голосно не позіхнути чи закинути ноги на бильце крісла, – змушували його якнайдовше затримуватися в космосі, де була його стихія.

Сивеннська делегація, у складі якої був Дуцем Барр, тепер вже знаменитість, підписала Конвенцію, і Сивенна стала першою провінцією, що перейшла з-під політичного контролю Імперії під економічний контроль Фондації.

П'ять імперських лінійних кораблів, що були захоплені, коли Сивенна повстала в тилу прикордонного флоту Імперії, промчали над головами, величезні й масивні, і з гуркотом вибухнули салютом, пролітаючи над містом.

Лишалось втішатися самою лише випивкою, етикетом і порожніми балачками...

Раптом він почув, що його хтось кличе. Це був Форелл; чоловік, що, як спокійно вирішив Деверс, міг би купити двадцятьох таких, як він, за отримані вранці прибутки, але зараз Форелл підкликав його до себе пальцем із добродушною поблажливостю.

Він вийшов на балкон, ставши на прохолодному нічному вітрі, і церемонно вклонився, одночасно суплячись у свою найжачену бороду. Разом із ним був усміхнений Барр. Він сказав:

– Деверсе, я потребую вашої допомоги. Мене звинувачують у скромності, це жахливий і абсолютно неприродний для мене злочин.

– Деверсе, – Форелл витягнув із рота товсту сигару, – лорд Барр стверджує, що ваша поїздка до столиці Клеона не мала нічого спільного з відкликанням Ріуса.

– Так і є, сер. – Деверс був небагатослівним. – Ми так і не побачилися з Імператором. Повідомлення, які ми зібрали на зворотному шляху, стосувалися судового процесу і свідчили, що він повністю сфабрикований. Там була купа дурниць про те, що генерал був пов'язаний із дискредитаційною діяльністю при дворі.

– І він був невинний?

– Ріос? – втрутився Барр. – Так. Присягаюся Галактикою, що так. Насправді зрадником був Бродріг, але й він не мав стосунку до конкретних звинувачень, які проти нього висували. Це був судовий фарс – необхідний, передбачуваний і неминучий.

– Гадаю, це було продиктоване законами психоісторії, – Форелл із жартівливою легковажністю скористався цією добре знайомою йому фразою.

– Саме так. – Барр посерйознішав. – Я ніколи цього не розумів, але тепер, щойно все закінчилося і... зрештою, можна побачити відповіді на запитання на звороті книги, тобто проблема видається простою. Тепер ми бачимо, що соціально-економічний стан Імперії не передбачає загарбницьких війн. За слабких Імператорів її розривають на шматки генерали, змагаючись за нічого не вартий трон, що дарує лише смерть. За сильних Імператорів вона впадає у стан паралітичного заціпеніння, який хоч і припиняє розпад, але позбавляє надії на майбутнє зростання.

Форелл буркнув крізь хмари диму:

– Ви не дуже ясно висловлюєтеся, лорде Барр.

Барр повільно усміхнувся.

– Мабуть, так. Мені важко передати думку, бо я не маю досвіду у психоісторії. Слова – це погана заміна для математичних рівнянь. Але тепер погляньмо...

Барр замислився, тоді як Форелл заспокоївся, відійшовши до поручнів, а Деверс глянув у оксамитове небо і здивовано подумав про Трентор.

Потім Барр сказав:

– Річ у тім, що ви, сер, і Деверс, і, без сумніву, будь-хто інший вважали, що поразка Імперії стане першою причиною, яка розсварить Імператора та його генерала. Ви всі мали рацію – весь час мали рацію, але лише стосовно внутрішньої роз'єднаності.

Однак ви помилялися, вважаючи, що ця внутрішня незгода викликана лише деякими діями, впливами певного моменту.

Ви використовували підкуп та брехню. Ви покладалися на амбіції та страх. Але ви нічого не здобули, незважаючи на всі зусилля. Фактично, після кожної спроби зовнішні ознаки лише погіршувалися.

І через усі ці безкінечні брижі на воді рухалася припливна хвиля Гарі Селдона – тиха, але непереборна.

Дуцем Барр відвернувся і подивився вниз на вогні міста, що досі святкувало. А потім додав:

– Усіх нас штовхала «мертва рука» могутнього генерала і великого Імператора; мій світ і ваш світ – «мертва рука» Гарі Селдона. Він розумів, що така людина, як Ріос, зазнає невдачі, бо цю невдачу принесе його успіх; і чим більшого успіху він досягне, тим більшою буде ймовірність невдачі.

Форелл сухо зазначив:

– Не сказав би, що я вас краще зрозумів.

– Хвилиночку, – наполегливо продовжував Барр. – Обміркуймо все уважно. Зрозуміло, що слабкий генерал ніколи не становив би для нас небезпеки. Сильний генерал так само не був би загрозою, оскільки спрямував би свою зброю на досягнення більш вигідної мети. Події останніх двох століть свідчать, що три чверті Імператорів були бунтівними генералами або намісниками до того, як потрапили на трон.

Отже, зашкодити Фундації може лише комбінація «сильний Імператор – сильний генерал»; сильного Імператора не можна легко скинути з престолу, і сильний генерал буде змушений спрямувати свої зусилля назовні, за межі Імперії.

Але що робить Імператора сильним? Що робить сильним Клеона? Це ж очевидно. Він могутній, бо не дозволяє, щоб з'являлися небезпечні піддані. Придворний, що стає занадто багатим, або надто популярний генерал становлять загрозу. Уся нещодавня історія Імперії свідчить про це, тому достатньо розумний Імператор буде сильним.

Ріос здобував перемоги, і в Імператора зростала недовіра. Уся атмосфера тих часів змушувала його ставитися до всіх із підозрою. Ріос відмовився від хабара? Отже, в нього є приховані мотиви. Придворний, якому він найбільше довіряв, раптом стає на бік Ріоса? Дуже підозріло, він щось приховує. Хай би що робилося далі, неважливо: усі наші індивідуальні плани були непотрібними і марними. Підозрілим був вже сам успіх Ріоса. Тому його відкликали, звинуватили, засудили і вбили. Фундація знову перемогла.

Послухайте, не існувало жодної мислимої комбінації подій, що не призвела б до перемоги Фундації. Це було неминуче – незалежно від того, що робив Ріос або ми.

Магнат Фундації поважно кивнув.

– Он як! Ну а що, як одна й та сама особа буде Імператором і генералом? Га? Що тоді? Цього ви не врахували, отже, ваші аргументи не виглядають переконливими.

Барр знизав плечима.

– Я не можу нічого довести; в мене немає математичних розрахунків. Але я звертаюся до вашого здорового глузду. Що сталося б із могутнім Імператором в Імперії, де кожен аристократ, кожна смілива людина, кожен пірат прагне захопити престол – і часто вдало – якби він присвятив себе загарбницьким війнам на краю Галактики? Як довго йому вдалося би протриматися подалі від столиці, перш ніж хтось підняв би штандарт громадянської війни і змусив його повернутися додому? Соціальне середовище Імперії нагадало би про себе.

Я колись сказав Ріосу, що усієї сили Імперії не вистачить, щоб змусити «мертву руку» Гарі Селдона відхилитися від курсу.

– Добре! Добре! – Форелл не приховував свого задоволення. – То ви хочете сказати, що Імперія вже більше нам не загрожуватиме?

– Здається, що так, – погодився Барр. – Навряд чи Клеон доживе до кінця року, а тоді напевне почнеться боротьба за престол, що може означати останню громадянську війну для Імперії.

– Тоді, – сказав Форелл, – у нас більше немає ворогів.

Барр замислився.

– Є ще Друга Фундація.

– На іншому кінці Галактики? Це буде точно не в найближчі століття.

Деверс раптом озирнувся і його обличчя потемнішало, коли він глянув на Форелла.

– Можливо, існують внутрішні вороги.

– Тут? – холодно перепитав Форелл. – Хто, наприклад?

– Люди, яким кортить нахапати побільше грошей і тримати їх подалі від тих рук, які ці гроші заробили. Розумієте, про що я?

З обличчя Форелла повільно щезло презирство, і він уважно глянув на розгніваного Деверса.

Частина II. Мул

МУЛ – ...Про Мула відомо менше, ніж про будь-кого з так само важливих постатей галактичної історії. Навіть про період його найбільшої популярності ми знаємо від його антагоністів та, насамперед, від однієї молодої жінки...

Галактична енциклопедія

11. Молодята

Коли Бейта вперше глянула на Притулок, то не помітила нічого надзвичайного. На цю бляклу зірку, що губилася у порожнечі на краю Галактики, їй вказав чоловік. Це було біля останніх скупчень зірок, де самотньо мерехтіли розсіяні вогники. І навіть серед них вона здавалася мізерною та непомітною.

Торан добре розумів, що цьому червоному карлику бракує значущості для перших днів їхнього подружнього життя, і його губи рефлекторно скривилися.

– Я розумію, Бей, це не дуже пристойна заміна, чи не так? Я маю на увазі, переїзд із Фундації сюди.

– Це жахлива заміна, Торане. Мені не варто було виходити за тебе заміж.

І він ще не встиг відчувати, що має ображений вигляд, як вона сказала своїм особливим теплим голосом:

– Все добре, дурнику. Тобі тільки лишається випнути свою нижню губу і глянути на мене поглядом вмираючої качки перед тим, як ти покладеш мені голову на плече, а я гладитиму твоє волосся, повне статичної електрики. Ти сподівався, що я говоритиму якісь сентиментальні дурниці, чи не так? Очікував, що скажу: «Я буду з тобою щаслива, де завгодно, Торане!» або «Міжзоряні глибини будуть для мене домом, любий, аби тільки ми з тобою там були разом!». Ну, зізнавайся.

Вона наставила на нього палець і відразу ж відсмикнула його назад, він лише встиг клацнути зубами.

Чоловік сказав:

– Якщо я здамся і визнаю, що ти маєш рацію, ти приготуєш вечерю?

Вона задоволено кивнула. Він усміхнувся і поглянув на неї.

Вона не була красунею порівняно з іншими – він визнавав це – навіть якщо і придивитися до неї уважно. Її пряме волосся було темним та блискучим, рот трохи заширокий, але її охайні, рельєфні брови пишалися на білому гладенькому лобі і теплі карі очі завжди усміхалися.

А за цим міцно збудованим фасадом прагматизму та витримки ховалася ніжність, що ніколи не показувалася, якщо її домагатися, але на неї можна було натрапити, якщо знати правильний шлях і не зрадити, що ти знаєш, що шукаєш.

Торан відрегулював систему управління і вирішив перевести дух. Залишився один міжзоряний стрибок, а потім кілька мілімікропарсеків по прямій, перш ніж потрібно буде керувати вручну. Він нахилився назад, щоб зазирнути до комори, де Бейта орудувала різними контейнерами.

Згадуючи про Бейту, він почувався трохи самовдоволено. Це був триумф людини, яка протягом трьох років страждала від комплексу неповноцінності.

Зрештою, він був провінціалом, і не лише провінціалом, а сином ренегата-торгівця. А вона була із самої Фундації, та ще й могла простежити свій родовід аж до Гобера Меллоу.

До того ж, він відчував неспокій. Забрати її назад до Притулку, цього скелястого світу з печерними містами, було доволі поганою ідеєю. Змусити її зазнати традиційної ворожості торговців до Фундації – кочівників до городян – ще гірше.

Все... Після вечері буде останній стрибок!

Притулок палав сердитим малиновим сяйвом, що падало на другу від нього планету, яка виблискувала рум'янцем, трохи розмитим атмосферою, а її неосвітлена півкуля тонула в темряві. Бейта схилилася над величезною таблицею з павутинням ліній, що акуратно сходилися до Притулку II.

Вона серйозно сказала:

– Насамперед я хочу познайомитися з твоїм батьком. Якщо він мене зненавидить...

– Тоді, – сказав Торан, ніби це його не обходить, – ти будеш першою гарною дівчиною, яка збудить у ньому таке почуття. До того, як він втратив руку і покинув вештатися Галактикою, він... Якщо ти поцікавишся, він розповідатиме тобі про це доти, доки в тебе вуха не зів'януть. За якийсь час я почав думати, що він прибріхує; бо він ніколи не розповідав двічі одну й ту саму історію...

Тепер на них насувався Притулок II. Під ними пропливло і зникло посеред хмар оточене сушею море, що здавалося сіро-сланцевим у сутінках. Вздовж берега були недбало розкидані гори.

Зблизька море здалося зморшкуватим, а перед тим, як остаточно зникнути за обрієм, зблиснуло льодовими полями, що тягнулися вздовж берега.

Вони рухалися чимраз повільніше, і Торан буркнув:

– Твій скафандр закритий?

Пухкеньке личко Бейти здавалося круглим та рум'яним у піно-гумовому скафандрі, що обігрівався зсередини і щільно облягав її тіло.

Корабель із рипінням сів на відкритому полі неподалік від плато.

Вони незграбно вилізли у суцільну темряву ночі на краю Галактики, і Бейта зойкнула, відчувши раптовий холод і вітерець, що гуляв навкруги. Торан схопив її під лікоть, спонукаючи до незграбного бігу по гладенькій та твердій землі в той бік, де вдалині горіло штучне світло.

На півдорозі їх зустріла охорона, і тихо перекинувшись кількома словами, повела їх далі. Вітер і холод зникли, коли перед ними відчинилася, а потім зачинилася брама у скелі. У теплому приміщенні, що було білим від настінного світла, запанувала безглузда метушня. Чоловіки, які сиділи за столами, підвели голови, і Торан показав документи.

Кинувши на них швидкий погляд, їм жестом дозволили йти, і Торан прошепотів своїй дружині:

– Мабуть, татко про нас подбав заздалегідь. Зазвичай тут проводять близько п'яти годин.

Вони вирвалися на відкритий простір, і в Бейти вихопилося:

– О Галактико...

Печерне місто було залите денним світлом раннього сонця. Звичайно, жодного сонця там не було. Те, що мало правити за небо, губилося в яскравому світлі, що розлилося всюди. А тепле повітря мало належну щільність і пахло зеленню.

Бейта сказала:

– Що ж, Торане, це чудово.

Торан задоволено всміхнувся.

– Ну, Бей, це, звичайно, не схоже на Фундацію, але це найбільше місто на Притулку II – двадцять тисяч жителів – і воно тобі сподобається. Боюся, тут немає розважальних закладів, але й таємної поліції теж немає.

– Ой, Торі, це місто наче іграшкове. Біло-рожеве і таке чисте.

– Ну... – Торан подивився на місто разом із нею. Будинки були здебільшого двоповерхові і зроблені з гладенької жильної породи, що видобувалася у цьому регіоні. Шпилі Фундації вже були втрачені, як і колосальні громадські будинки Старих Королівств, але збереглася мініатюрність та індивідуальність – уламки особистої ініціативи у Галактиці масового життя.

Раптом щось привернуло його увагу.

– Бей...Он там тато! Отам, куди я показую, дурненька. Хіба ти його не бачиш?

Вона побачила. Цей величезний чоловік справив на неї враження – він відчайдушно махав рукою, широко розчепіривши пальці, ніби щось намацував у повітрі. До них долинув його громоподібний голос. Бейта рушила за чоловіком, швидко спускаючись коротко підстриженим газоном.

Вона помітила меншого чоловіка, сивочолого, який майже загубився на фоні однорукого здорованя, який досі розмахував рукою і кричав.

Торан гукнув через плече:

– Це єдиноутробний брат мого батька. Той, що літав на Фундацію. Ти знаєш.

Вони зіткнулися в траві, недоладно регочучи, і Торанів тато ще раз вигукнув, щиро радіючи синові. Він підтягнув свій короткий піджак і поправив металевий ремінь, що був єдиним предметом розкоші, який він погоджувався мати.

Батько переводив погляд із нього на неї, а потім сказав, трохи захекавшись:

– Кепський ти день вибрав, щоб повернутися додому, хлопче!

– Що? Сьогодні ж день народження Селдона, чи не так?

– Так. Мені довелося орендувати машину, щоб дістатися сюди і посадити драгуна Ранду за кермо. Не було жодного громадського транспорту.

Він перевів погляд на Бейту і не зміг відвести очей. До неї він звернувся м'якше:

– У мене є твоє фото, воно непогане, але зараз я бачу, що хлопець, який його робив – аматор.

Він витягнув невеличкий прозорий куб з кишені піджака, і крихітне веселе личко заграло усіма барвами життя, ніби мініатюрна

Бейта.

– А, оце! – сказала Бейта. – І навіщо тільки Торан надіслав вам цю карикатуру. Я здивована, що ви дозволили мені наблизитися до вас, сер.

– Оце так! Називай мене Френ. Я не терпітиму цього пафосу. Візьми мене краще під руку і ходімо до машини. Раніше я не думав, що мій хлопчик розуміє, на що він здатен. Тепер я зміню свою думку. Мені доведеться її змінити.

Торан тихо спитав дядька:

– Як справи у старого? Все ще упадає за жінками?

Ранду посміхнувся, і все його обличчя стало зморшкуватим.

– Як тільки має змогу, Торане, як тільки має змогу. Часом він згадує, що наступного року йому виповниться шістдесят, і це його засмучує. Але потім він вкоськує ці дурні думки, гаркнувши на всю горлянку, і знову стає самим собою. Він торгівець старого гарту. А от ти, Торане... Як це тобі вдалося знайти таку гарненьку дружину?

Юнак посміхнувся і склав руки.

– То ти хочеш почути про все, що сталося зі мною за три роки, дядьку?

У маленькій вітальні Бейта скинула свого дорожнього плаща і розпустила волосся. Вона всілася, закинувши ногу на ногу, і зустрілася з оцінювальним поглядом рум'яного здоров'я.

Тоді сказала:

– Я знаю, що ви намагаєтеся скласти про мене думку, і я вам допоможу. Вік – двадцять чотири роки, зріст – п'ять футів чотири дюйми, вага – п'ятдесят кілограмів, освіта – історик. – Вона помітила, що він завжди горбиться, приховуючи відсутність однієї руки.

Але зараз Френ нахилився до неї і сказав:

– Якщо ви вже згадали про вагу – тоді п'ятдесят чотири кілограми.

Він голосно розсміявся, побачивши, як вона почервоніла. А потім звернувся до всього товариства:

– Вагу жінки завжди можна дізнатися, глянувши на її плечі – звичайно, якщо маєш належний досвід. Не бажаєте випити, Бей?

– І не тільки, – сказала вона, і вони разом вийшли, тоді як Торан зацікавився книжковими полицями, шукаючи щось новеньке.

Френ повернувся сам і сказав:

– Вона прийде пізніше.

Він важко всівся у велике кутове крісло і поклав свою негнучку ліву ногу на ослінчик. На його червоному обличчі не лишилося ні знаку веселощів, і Торан озирнувся на нього.

Френ сказав:

– Ну що ж, ти вдома, хлопчику, і я радий тебе бачити. Мені подобається твоя жінка. Вона не якась там плаксива дурепа.

– Я з нею одружений, – просто сказав Торан.

– Ну це вже зовсім інша справа, хлопчику. – Його очі потемніли. – Це найдурніший спосіб обмежити власне майбутнє. За все своє довге й багате досвідом життя я так цього й не зробив.

Ранду, який до того тихо сидів у кутку, урвав його:

– Френсарте, що за порівняння? До того, як ти шість років тому здійснив аварійну посадку, ти ніде не зупинявся настільки довго, щоб задовольнити ценз осілості, необхідний для укладення шлюбу. А зараз кому ти потрібен?

Однорукий випростався у кріслі і гостро відповів:

– Багатьом, сивий бовдуре...

Із квапливою тактовністю Торан сказав:

– Це здебільшого юридична формальність, тату. І в цій ситуації є свої зручності.

– Здебільшого для жінок, – пробурчав Френ.

– Навіть якщо й так, – погодився з ним Ранду, – хлопчик сам має право вирішувати. Шлюб – це старий звичай народу Фундації.

– Народ Фундації – не найкращий зразок для чесного торговця, – розпалювався далі Френ.

Торан знову урвав його:

– Моя дружина – з Фундації. – Він перевів погляд з одного на іншого, а потім прошепотів: – Вона йде.

Після вечері вони розмовляли на загальні теми, і Френ приторочив до розмови три оповідки з власного життя, де кров, жінки, прибутки та хвастощі становили рівноцінні частки. Невеличкий телевізор був увімкнений і тихо буркотів, показуючи класичну драму, на яку ніхто не звертав уваги. Ранду зручніше вмовстився на низькому дивані і, повільно випускаючи дим із довгої люльки, дивився, як Бейта вмовстилася, підібгавши ноги, на м'якому килимку з білого хутра, що бозна-коли був привезений з торгової місії і використовувався лише для найурочистіших подій.

– Ти вивчала історію, дівчинко? – привітно спитав він.

Бейта кивнула.

– Я доводила моїх вчителів до відчаю, але дечого все ж таки навчилася.

– Цитувати інших, щоб здаватися освіченою, – встряв Торан, – тільки й того!

– І чого ж ти навчилася? – спокійно продовжив Ранду.

– Вам все розповісти? – засміялася дівчина.

Старий м'яко усміхнувся.

– Ну тоді скажи, що ти думаєш про поточну ситуацію в Галактиці?

– Я гадаю, – коротко відповіла Бейта, – що наближається чергова криза Селдона. А якщо її не буде, прийде кінець усьому його плану. Це загибель.

(– Фуу, – подумав Френ у своєму кутку. – Як можна так говорити про Селдона! – Але вголос нічого не сказав.)

Ранду задумливо посмоктав люльку.

– Справді? Чому ти так кажеш? Знаєш, коли я був молодим, то теж був на Фундації і жив такими драматичними думками. Але, зрештою, чому ти так думаєш?

– Ну, – очі Бейти наповнилися задумою, коли вона занурила босі ноги у біле хутро і підперла пухкенькою рукою маленьке підборіддя, – мені здається, що увесь план Селдона полягав у тому, щоб створити світ кращий, ніж той, що був у давній Галактичній Імперії. Той світ розпадався три століття тому, коли Селдон вперше заснував Фундацію – і якщо вірити історії, той світ розвалювався через три хвороби – інертність, деспотизм і нерівномірний розподіл товарів у Всесвіті.

Ранду повільно кивнув, тоді як Торан глянув на дружину гордими і сяйливими очима, а Френ, схвально клацнувши язиком, знову наповнив свою склянку.

Бейта продовжила:

– Якщо історія про Селдона правдива, то він спрогнозував повний розпад Імперії за власними законами психоісторії і зміг передбачити наступні тридцять тисяч років варварства, потрібні для того, щоб постала Друга Імперія, що відновить людську цивілізацію та культуру. Метою усього його життя було створення таких умов, які забезпечили б швидке відновлення сил.

Її урвав низький голос Френа:

– І саме тому він створив дві Фундації, честь йому і хвала.

– І саме тому він створив дві Фундації, – погодилася Бейта. – Наша Фундація була притулком для вчених із Імперії, що занепадала. Вони намагалися далі займатися наукою та освітою людей і підняти її на новий рівень. Історичні обставини та розташування Фундації у космосі були такими, що завдяки ретельним геніальним розрахункам Селдон передбачив її перетворення на нову, величнішу Імперію за тисячу років.

Запала шаноблива тиша.

Дівчина тихо сказала:

– Це стара історія, що вам добре відома. За майже три століття про неї дізналася кожна людина на Фундації. Але я вирішила, що доцільно повторити її у загальних рисах. Ви знаєте, сьогодні день народження Селдона, і хай я з Фундації, а ви – з Притулку, це те, що нас об'єднує...

Вона повільно запалила сигарету і неухважно дивилася, як тліє її кінчик.

– Закони історії такі ж абсолютні, як і закони фізики, і якщо ймовірність помилки в них чимала, то лише тому, що маси людей, з якими має справу історія, перевершують атоми, з якими працює фізика, а отже, індивідуальних варіацій може бути більше. Селдон передбачив декілька криз через тисячу років зростання, кожна з яких буде призводити до нового повороту на розрахованому ним історичному шляху. Це ті кризи, які спрямовують нас – а отже, криза мусить прийти зараз.

– Зараз! – пристрасно повторила вона. – Із часу останньої кризи минуло майже століття і протягом цього століття Фундація повторила кожен ваду Імперії. Інертність! Наш правлячий клас знає лише одне правило – жодних змін. Деспотизм! Вони керуються лише одним законом – силою. Нерівномірний розподіл товарів! Вони мають лише одне бажання – втримати все, що їм належить.

– Тоді як інші голодують! – Френ щосили грюкнув кулаком об бильце крісла. – Дівчино, твої слова – це перли. Ці жирні грошові мішки руйнують Фундацію, поки хоробрі злиденні торгівці змушені ховатися у таких крихітних світах, як Притулок. Це ганьба для Селдона, йому демонстративно жбурляють в обличчя грязюку і блюють на бороду. – Він високо підняв руку, його обличчя

напружилося. – Якби ж то у мене була друга рука! Якби ж вони хоч раз до мене дослухалися!

– Тату, – сказав Торан, – вгамуйся.

– «Вгамуйся», «вгамуйся», – люто передражнив його батько. – Нам доведеться тут жити й вмирати, а ти радиш мені заспокоїтися.

– Наш Френ – сучасний Латан Деверс, – вказав на нього Ранду своєю люлькою, – Деверс помер вісімдесят років тому на невідлужних руднях разом із прапрадідом твого чоловіка, бо йому бракувало мудрості, але не серця...

– Так, клянуся Галактикою, я зробив би те саме, якби був на його місці, – поклявся Френ. – Деверс – найкращий торгівець в історії, кращий за цього пихатого базіку Меллоу, якому вклоняються на Фундації. Якщо горлорізи, які правлять Фундацією, вбили його за те, що він любив справедливість, вони мусять заплатити за це кров'ю.

– Продовжуй, дівчинко, – сказав Ранду. – Продовжуй, бо він говоритиме увесь вечір і ще завтра увесь день шаленітиме.

– Нема чого продовжувати, – раптом засмутившись, сказала вона. – Криза мусить бути, але я не знаю, як її створити. Прогресивні сили Фундації потерпають від нестерпного гноблення. У вас, торгівців, може, і є сила волі, але ви зацьковані і роз'єднані. Якби всі сили доброї волі на Фундації та за її межами об'єдналися...

Френ розсміявся хрипким та глузливим сміхом.

– Послухай її, Ранду, послухай її. Вона каже – «на Фундації та за її межами». Дівчинко, та на ці жирні тельбухи з Фундації немає жодної надії. Там жменька людей тримає в руках батоги і січе ними інших до смерті. У цього гнилого світу вже немає мужності, щоб кинути виклик одному порядному торгівцю.

Бейта намагалася щось заперечити, але її голос втонув у його криках.

Торан нахилився і затулив їй рот долонею.

– Тату, – холодно сказав він, – ти ніколи не був на Фундації. Ти нічого про неї не знаєш. Скажу тобі, там достатньо сміливе й відважне підпілля. Можу навіть додати, що Бейта була однією з них...

– Добре, хлопчику, не ображайся. Ну чого ти гніваєшся? – Він був щиро схвильований.

Торан палко продовжив:

– Твоя проблема, тату, в тому, що в тебе провінційний світогляд. Ти думаєш, якщо кілька сотень тисяч торговців метушаться під поверхнею нікому не потрібної планети, яка лежить хтозна-де, то вони – великий народ. Звичайно, жоден збирач податків із Фундації, який прилетить сюди, вже ніколи не повернеться назад, але це дешевий героїзм. Що ви зробили б, якби вони вислали проти вас флот?

– Ми б їх розстріляли, – гостро сказав Френ.

– І самі були б розстріляні – з рахунком на їхню користь. У вас мало людей, мало зброї і ви неорганізовані – і щойно на Фундації зрозуміють, що варто з вами поквитатися, ви це усвідомите. Тож вам краще шукати союзників на самій Фундації, поки це ще можливо.

– Ранду, – сказав Френ, дивлячись на брата, мов великий безпорадний бик.

Ранду витяг із рота люльку.

– Хлопчик має рацію, Френе. Коли ти прислухаєшся до себе, то зрозумієш, що він має рацію. Але ці думки для тебе незручні, тому ти намагаєшся заглушити їх власним криком. Тільки від цього вони нікуди не подінуться. Я скажу тобі, Торане, чому я про все це заговорив.

Він зробив кілька задумливих затяжок, а потім занурив люльку в отвір сміттевого кошика, дочекався нечутного спалаху і витягнув її чистою. А тоді натоптав знову, втрамбовуючи тютюн точними рухами мізинця.

Тоді сказав:

– Твоє припущення, Торане, про те, що Фундація нами цікавиться, дуже доречне. Нещодавно вони вже двічі навідувалися до нас – щоб зібрати податки. Найтривожнішим було те, що другий візит був у супроводі легкого патрульного корабля. Вони приземлилися в Глеяр-сіті, чомусь уникнувши з нами зустрічі, і, певна річ, вже більше не злетіли. Але інші прилетять обов'язково. Твій тато добре все це розуміє, Торане, насправді розуміє.

Погляньте на цього впертого розпусника. Він розуміє, що Притулок в біді, що ми безпорадні, але торочить свої догми. Вони його гріють та захищають. Але щойно він відведе душу і відчує, що виконав свій обов'язок як людина та справжній торговець, то стає так само розумним, як і всі ми.

– Хто ці «ми»? – спитала Бейта.

Він усміхнувся їй.

– Ми організували невеличку групу, Бейто, – лише в нашому місті. Ми ще нічого не зробили. Навіть з іншими містами ще не сконтактували, проте це лише початок.

– Але чого ви прагнете?

Ранду похитав головою.

– Ми ще й самі не знаємо. Сподіваємося на диво. Ми, як ти кажеш, вирішили, що криза Селдона вже поруч. – Він змахнув рукою. – В Галактиці повно кораблів та уламків розтровоєної Імперії. Генерали рояться, мов бджоли. Як ви думаєте, прийде час, коли хтось із них буде достатньо сміливим?

Бейта подумала і рішуче похитала головою – так різко, що її довге пряме волосся загойдалося навколо вух.

– Ні, навіть не мрійте. Немає генерала, який не знав би, що напад на Фундацію – це самогубство. Бел Ріос зі старої Імперії був найкращим із них і атакував, маючи за спиною ресурси усієї Галактики, але однак нічого не вдіяв проти плану Селдона. Хіба є хоч один генерал, який цього не розуміє?

– А що, як ми знайдемо для них стимул?

– Який? Згоріти в атомній печі? Чим їх можна стимулювати?

– Ну, є серед них один новенький. Рік чи два тому пішли чутки про дивного чоловіка, якого називають Мулом.

– Мул? – вона замислилася. – Ти колись чув про нього, Торі?

Торан похитав головою. Жінка спитала:

– То що з ним?

– Не знаю. Але кажуть, що він здобуває перемоги там, де немає жодних шансів. Ці чутки можуть бути перебільшені, та хай там як, а цікаво було б із ним познайомитися. Не кожна людина зі здібностями та амбіціями віритиме у Гарі Селдона та його закони психоісторії. Ми могли б підтримати його невіру. Можливо, він нападе.

– І Фундація виграє.

– Так, але не обов'язково це станеться легко. Це може бути криза, і ми могли б скористатися цим, щоб змусити на компроміс деспотів із Фундації. У гіршому разі вони б надовго нас забули, і це дало б нам можливість планувати далі.

– Що ти гадаєш, Торі?

Торан мляво усміхнувся і змахнув з обличчя каштанове пасмо, що затулило йому око.

– Якщо все так і є, це нам не зашкодить. Але хто такий Мул? Що ти про нього знаєш, Ранду?

– Поки що нічого. Для цього ми могли б використати тебе, Торане. І твою дружину, якщо вона готова. Ми детально поговорили про це із твоїм батьком.

– Але як, Ранду? Чого ви від нас хочете? – хлопець кинув на дружину швидкий допитливий погляд.

– У вас уже був медовий місяць?

– Ну... так, якщо можна назвати поїздку з Фундації медовим місяцем.

– А як ви ставитеся до того, щоб провести кращий на Калгані? Там субтропіки, пляжі, водний спорт, полювання на птахів – цілком пристойне місце для відпочинку. Звідси до нього близько семи тисяч парсеків – не надто далеко.

– А що нам робити на Калгані?

– Там Мул! Принаймні, його люди. Він захопив Калган минулого місяця без бою, хоча тамтешній отаман не криючись погрожував, що перетворить планету на іонний пил, але не віддасть.

– І де зараз цей отаман?

– Немає, – сказав Ранду, стенивши плечима. – То що скажеш?

– Але що нам там робити?

– Не знаю. Ми з Френом вже старі і ми провінціали. Навіть ти так говориш. Наша торгівля досить обмежена, ми вже не такі галактичні мандрівники, як наші предки. Стули пельку, Френе! А ви двоє знаєте Галактику. Особливо Бейта, яка говорить із чудовим фундаційним акцентом. Ми лише хочемо, щоб ви хоч щось дізналися. Якщо вам вдасться налагодити контакт... але на це мала надія. Обміркуйте це вдвох. Можете зустрітися з усією нашою групою, та не раніше наступного тижня. Ви маєте трохи відпочити.

Запала тиша, а потім Френ проревів:

– Хто хоче ще випити? Я маю на увазі, крім мене?

12. Капітан та мер

Капітан Ген Прітчер не користувався всіма тими розкошами, які були скрізь, до того ж вони не справляли на нього жодного враження. Зазвичай він відкидав усілякий самоаналіз, філософію та метафізику, що не були безпосередньо пов'язані з його роботою.

Це допомагало.

Його роботу військове відомство називало «розвідкою», досвідчені люди «шпигунством», а романтики – «агентурною роботою». На жаль, скільки б не базікало про це телебачення, «розвідка», «шпигунство» та «агентурна робота» були щонайкраще брудною справою, пов'язаною з банальним запродакстом та підступністю. Суспільство не засуджувало цю діяльність, бо її виконували «в інтересах держави», але оскільки філософські роздуми завжди наштотували капітана Прітчера до висновку, що навіть у цій святій справі суспільство заспокоїти набагато легше, ніж власну совість, – він зневажав філософію.

Але тепер, сидячи у розкішній приймальні мера, він поринув у роздуми.

Людей безперервно підвищували по службі, обминаючи його, незважаючи на те, що вони мали менше здібностей, і це визнавали всі. На нього вічним дощем падали скарги та офіційні догани, але він це витримував. Він вперто тримався власної мети, маючи тверде переконання, що порушення субординації у цих-таки святих «інтересах держави» буде визнане як його заслуга перед цією державою.

І ось він сидів у приймальні мера, де було п'ятеро ввічливих охоронців і, можливо, на нього чекав військовий трибунал.

Важкі мармурові двері плавно розсунулися, відкриваючи атласні стіни, завішані червоними пластиковими килимами, і ще двоє мармурових дверей із металевими оздобами. Двоє чиновників у суворих костюмах трьохсотрічної давнини вийшли і покликали:

– Відвідувач капітан Ген Прітчер із Бюро інформації!

Церемоніально схилившись, вони відступили вбік, коли капітан рушив до дверей. Його супровід зупинився біля входу. Прітчер зайшов сам.

За дверима, у великій кімнаті з напрочуд простим інтер'єром, за великим столом з дивними кутами сидів маленький чоловічок, що майже губився у цьому просторі.

Мер Індбур – вже третій мер, який носив це ім'я – був онуком першого Індбура, жорстокого та здібного; першу свою якість той засвідчив, ефектно захопивши владу, а другу – майстерно позбувшись решток фарсу під назвою «вільні вибори» і ще майстерніше зберігши відносно мирне правління.

Також мер Індбур був сином другого Індбура, першого мера Фондації за правом народження, тільки наполовину схожого на свого батька, бо був лише жорстоким.

Отже, мер Індбур був третім за ім'ям і другим, хто потрапив на цю посаду за правом народження, а ще – найгіршим з усіх трьох, бо не був ані жорстоким, ані здібним, а лише добре вмів рахувати і народився не в тій родині.

Індбур III сполучив у собі дивне поєднання штучних характеристик – дивне для всіх, крім нього самого.

Надмірне прагнення все впорядкувати він вважав «послідовністю», невтомний та гарячковий інтерес до дрібниць щоденної бюрократії – «працелюбністю», нерішучість, хоч він і мав рацію, – «обережністю», а сліпу впертість, коли помилявся, – «рішучістю».

Однак він не тринькав гроші, не вбивав людей без зайвої потреби і мав напрочуд добрі наміри.

Якщо похмурі думки в голові Гена Прітчера і рухалися в цих напрямках, коли він шанобливо стояв перед великим письмовим столом, на непорушному обличчі капітана це ніяк не позначилося. Він не кашлянув, не зрушив з місця і не човгнув ногою, поки мер не підвів своє худе обличчя, припинивши робити пером позначки на берегах і переклавши аркуш із дрібним шрифтом з одного акуратного стосу паперів на інший.

Мер Індбур обережно зчепив руки, свідомо намагаючись не порушити розташування письмового приладдя на столі.

Він із вдячністю вимовив:

– Капітан Ген Прітчер із Бюро інформації.

І суворо дотримуючись протоколу, капітан схилив одне коліно майже до землі і нахилив голову, доки не почув слова:

– Встаньте, капітане Прітчер!

Із щирим співчуттям мер сказав:

– Капітане Прітчер, вас викликали сюди через певні дисциплінарні заходи, що їх вжив проти вас ваш начальник. Як і належить, документи, що стосуються цих заходів, потрапили до мене, а позаяк жодна подія у Фундації не проходить повз мою увагу, я не полінувався довідатися про вас додаткову інформацію. Сподіваюся, ви не здивовані.

Капітан Прітчер безпристрасно відповів:

– Ні, ваша величносте. Ваша справедливість вже стала легендою.

– Справді? Справді? – У голосі мера чулася втіха, а його кольорові контактні лінзи вловлювали світло так, що це надавало його очам жорсткого й стриманого блиску. Він педантично розклав перед собою кілька течок у металевих палітурках. Пергаментні аркуші гучно затріщали, коли він їх перегорнув, і він продовжив, водючи довгим пальцем по рядках: – Тут, капітане, уся інформація про вас, повністю. Вам сорок три, і ви служите офіцером збройних сил вже сімнадцять років. Народилися на Лорісі, в анакреонській сім'ї, серйозних захворювань в дитинстві не мали, напад міо... ну, це неважливо... до війська навчалися в Академії наук, майор, гіпердвигуни, рівень академічної успішності... гм, дуже добре, вас варто привітати... почали службу у чині молодшого офіцера у 102-й день 293 року Ери Фундації.

На мить він підвів очі, відсунув першу течку і розгорнув другу.

– Бачите, – сказав він, – у моїй адміністрації нічого не залишається без уваги. Лад! Система!

Він підніс до губ запашну рожеву желейну кульку. Це була єдина його вада, якій він поблажливо потурав. Про це свідчив той факт, що на столі мера і близько не було атомного спалювача для недопалків. Тому що мер не палив.

І, певна річ, його відвідувачі теж не палили.

Мер невпинно бубонів, ковтаючи слова, часом шепочучи якесь зауваження і вимовляючи однаковим тоном і похвалу, і догану.

Він повільно поклав течки на місце – в єдиний акуратний стос.

– Що ж, капітане, – сказав він, – ваша справа – незвичайна. Здавалося б, ви маєте видатні здібності, і ваша праця, безсумнівно, є цінною. Я звернув увагу, що ви двічі були поранені під час виконання

службових обов'язків і нагороджені орденом «За заслуги» за хоробрий вчинок поза службою. Це факти, які нелегко звести до мінімуму.

На безпристрасному обличчі Прітчера не розслабився жоден м'яз. Він і далі стояв струнко. Протокол вимагав, щоб підданий, якому випала честь потрапити на прийом до мера, не сідав – про це не варто було й нагадувати, оскільки на єдиному стільці в кімнаті сидів мер. Далі за протоколом вимагалось, щоб відвідувач не казав нічого, лише відповідав на поставлені запитання.

Мер втупився у солдата, а його голос став різким та жорстким.

– Однак вже десять років ви не отримували жодних підвищень по службі, а ваші начальники знову й знову нарікали на ваш впертий характер. У звітах зафіксовано, що ви хронічно недисципліновані, нездатні підтримувати належні стосунки з начальством, очевидно, не зацікавлені у безконфліктних стосунках із колегами і, до того ж, є невинуватим порушником спокою. Як ви це поясните, капітане?

– Ваша величносте, я роблю те, що видається мені правильним. Все, що я роблю, я роблю в інтересах держави, і мої рани свідчать, що те, що видається мені правильним, також робиться в інтересах держави.

– Сформульовано по-солдатськи, капітане, але це небезпечний принцип. Та є ще дещо, а саме – вас звинувачують у тому, що ви тричі відмовлялися виконувати накази, підписані моїми законними представниками. Що ви на це скажете?

– Ваша величносте, цим завданням бракує значущості у критичний момент, коли найважливіші питання ігноруються.

– А хто вам сказав, що питання, про які ви кажете – найважливіші, і якщо й так, то хто вам сказав, що вони ігноруються?

– Ваша величносте, ці речі для мене абсолютно очевидні. Мій досвід і розуміння подій (цих якостей ніхто з моїх начальників не заперечує) дозволяють мені це зрозуміти.

– Але ж, мій дорогий капітане, невже ви настільки сліпі й не бачите, що визначаючи розвідувальну політику на свій розсуд, ви узурпуєте обов'язки свого начальника?

– Ваша величносте, я насамперед служу державі, а не своєму начальнику.

– Ви помиляєтеся. Над вашим начальником теж є начальник, і це я, а я і є держава. Та гаразд, вам не доведеться скаржитися на мою

справедливість, про яку, за вашими словами, вже складають легенди. Розкажіть самі про те, що змусило вас порушити дисципліну.

– Ваша величносте, до моїх обов'язків належить передусім служіння державі, а не перебування на планеті Калган під виглядом відставного купця-зорельотника. Інструкції, які я отримав, полягали в тому, щоб спрямовувати діяльність Фундації на планеті, удосконалювати контроль за отаманом Калгана, зокрема, за його зовнішньою політикою.

– Це мені відомо. Продовжуйте!

– Ваша величносте, у моїх звітах постійно наголошувалося на стратегічному значенні Калгана і систем, які він контролює. Я доповідав про владолубство отамана, про його ресурси і рішуче прагнення розширити свої володіння, а також про його напрочуд доброзичливе – або, можливо, нейтральне – ставлення до Фундації.

– Я уважно прочитав ваші звіти. Далі!

– Ваша величносте, я повернувся два місяці тому. Тоді там не було жодних ознак того, що насувається війна; жодних ознак, крім неймовірної кількості сил, здатних відбити будь-яку мислиму атаку. А місяць тому невідомий відчайдух узяв Калган без бою. Чоловіка, який колись був отаманом Калгана, ймовірно, вже немає серед живих. Люди не говорять про зраду, а лише про силу та геній цього дивовижного кондотьєра, цього Мула.

– Кого? – Мер нахилився вперед і ображено глянув на нього.

– Ваша величносте, він відомий як Мул. Про нього мало що відомо, але я зібрав деяку інформацію і виокремив найвірогідніше. Очевидно, це людина, яка не мала ані шляхетного походження, ані репутації в суспільстві. Про його батька нічого не відомо. Мати померла під час пологів. Виховувався він як бурлака. Освіту здобув, вештаючись різними світами та закутками космосу. У нього немає іншого імені, крім як Мул, до якого він, згідно з повідомленнями, вдається сам. Воно, як схильні пояснювати, означає те, що він має надзвичайну фізичну силу і завзято прагне досягнути мети.

– А які його військові сили, капітане? Фізичні для мене не мають значення.

– Ваша величносте, люди кажуть про величезні флотилії, але ці чутки могло спричинити неймовірне взяття Калгана. Територія, що

перебуває під його контролем, невелика, проте її точні межі важко визначити. Отже, щодо цієї людини варто провести розслідування.

– Гм... Так-так, – Мер замислився і повільно двадцятьма чотирма розчерками пера намалював шість квадратів на чистому аркуші, вирваному з блокнота, об'єднавши їх у шестигранник, акуратно згорнув аркуш втрое і правою рукою кинув його у щілину для сміття. Папірець прослизнув униз і тихо згорів у атомному полум'ї.

– Ну а тепер поясніть мені, капітане, якою є альтернатива? Ви сказали мені, що «варто» провести розслідування. А що вам наказали розслідувати?

– Ваша величносте, це якась щуряча нора в космосі, де, здається, не платять нам податків.

– То це все? Ви не знаєте і вам не розповіли, що ці люди, які не платять податків, є нащадками диких торгівців зі старих часів – анархісти, бунтівники, соціальні маніяки, які заявляють, що походять від Фундації і насміхаються з нашої культури? Ви не знаєте і вам не сказали, що ця щуряча нора у космосі не одна, їх багато; що цих щурячих нір більше, ніж нам відомо; що усі вони змовляються між собою і з кримінальними елементами, які ще існують на території Фундації? Навіть тут, капітане! Навіть тут!

Миттєвий запал мера швидко вщух.

– Ви не знали цього, капітане?

– Ваша величносте, мені все це відомо. Але як слуга держави, я мушу служити їй вірою і правдою, а найвірніше служить той, хто схиляється перед істиною. Які б політичні інтриги не плела ця потолоч, що лишилася від давніх торгівців, влада перебуває в руках отаманів, які успадкували уламки Імперії. Торгівці не мають ні зброї, ні ресурсів. Серед них навіть немає єдності. І я не податківець, щоб виконувати такі дитячі доручення.

– Капітане Прітччер, ви солдат і покладаєтеся на зброю. Із мого боку було помилкою дозволити вам дійти до тієї межі, коли ви стали виявляти непослух. Будьте обачнішими! Моя справедливість – це не лише слабкість. Капітане, вже доведено, що генерали імперської доби і нинішні отамани однаково безсилі проти нас. Вчення Селдона, яке накреслює курс, що ним іде Фундація, покладається не на особистий героїзм, як ви, здається, вважаєте, а на соціальні та економічні тенденції в історії. Ми вже успішно здолали чотири кризи, чи не так?

– Так, ваша величносте. Але вчення Селдона відоме лише йому самому. А ми насамперед покладаємося на віру. Під час перших трьох криз, які ми докладно вивчали, на чолі Фундації були мудрі лідери, що передбачили природу криз і вжили відповідних запобіжних заходів. А хто може сказати, що було б за інших обставин?

– Так, капітане, але ви пропустили четверту кризу. Годі, капітане, тоді в нас не було навіть людей, гідних називатися лідерами, і ми мали справу з найрозумнішим противником, найсерйознішою технікою і найпотужнішою армією з усіх. Але завдяки неминучості законів історії ми все ж таки виграли.

– Це правда, ваша величносте. Але ця історія, яку ви згадали, стала неминучою лише після того, як ми відчайдушно билися більше року. Вона коштувала нам півтисячі кораблів і півмільйона людей. Ваша величносте, план Селдона допомагає тим, хто допомагає собі сам.

Мер Індбур насупився і раптом відчув, як йому набридло все це терпляче розжовувати. Йому спало на думку, що він дарма такий поблажливий, бо це сприймають як заохочення виснажливо сперечатися, вести полеміку і в'язнути в діалектиці.

Він сухо сказав:

– Зрештою, капітане, Селдон гарантує перемогу над отаманами, й у такий напружений час я не можу розпорозувати сили. Ці торговці, які вас не зацікавили, походять із Фундації. Будь-яка війна з ними може стати громадянською війною. І тоді план Селдона не дає жодних гарантій – бо і ми, і вони належимо до Фундації. І ми повинні поставити їх на коліна. Накази ви маєте.

– Ваша величносте...

– Я вас ні про що не запитував, капітане. У вас є накази. І ви їх виконуватимете. Будь-які суперечки з цього приводу зі мною або моїми представниками трактуватимуться як зрада. Ви вільні.

Капітан Ген Прітчер ще раз повільно став на коліно, а потім підвівся і вийшов.

Мер Індбур, третій мер із цим ім'ям і другий мер в історії Фундації за правом народження, трохи заспокоївся й узяв ще один аркуш паперу з акуратного стосу ліворуч. Це був звіт про економію коштів завдяки скороченню кількості металевої піни на кантиках поліцейської форми. Мер Індбур викреслив зайву кому, виправив орфографічну помилку,

зробив три позначки на берегах і поклав його до акуратного стосу праворуч. А потім узяв ще один документ із лівого стосу...

Повернувшись до казарми, капітан Ген Прітчер із Бюро інформації побачив, що на нього чекає особиста капсула з повідомленням. У ній були накази – стислі і підкреслені червоним, із грифом «ТЕРМІНОВО» та підписом, що складався з великої літери «І».

Капітану Гену Прітчеру наказували у найкатегоричніших висловах відбути до «бунтівного світу, що називається Притулком».

Сівши до свого легкого одномісного спідстера, капітан Ген Прітчер спокійно і рішуче змінив курс, полетівши на Калган. Тієї ночі він спав сном успішної впертої людини.

13. Лейтенант і блазень

Якщо за сім тисяч парсеків від Калгана відлуння його поразки зацікавило старого торговця, спричинило затримання впертого капітана і роздратувало прискіпливого мера, то на самому Калгані вона нікого не зацікавила і не викликала жодної реакції. Це незмінний урок людству – відстань у часі, а також у просторі створює певний фокус. Між іншим, ніде не записано, що цей урок воно так і не вивчило.

Калган був Калганом. Схоже, це був єдиний сектор Галактики, де ще не знали, що Імперія вже впала, Стеннелли не правлять, колишня велич зникла, а разом із нею – й мир.

Калган був світом розкошів. Незважаючи на те, що струнка будівля цивілізації руйнувалася, його функція виробника розваг, покупця золота та продавця дозвілля залишалася незмінною.

Він зміг уникнути серйозніших випробувань історії – бо жоден завойовник не став би руйнувати або хоча б завдавати вагомої шкоди світові, що був настільки заповнений грішми і міг купити собі імунітет.

Але навіть Калган, зрештою, став штаб-квартирою одного з отаманів і змушений був пристосуватися до потреб війни.

У хащах його обжитих джунглів, на доглянутих узбережжях та в яскравих чарівних містах було чути відлуння маршів найманих чужинців, що приголомшувало громадян. Вперше в історії планети його провінції були озброєні і витрачали гроші на лінкори, а не на хабарі. Дії його правителя свідчили про одне: він рішуче налаштований захищати те, що йому належить, і прагне захопити те, що належить іншим.

Це був один із найвеличніших людей у Галактиці, завойовник і миротворець, будівельник імперії, засновник династії.

І якийсь невідомий зі смішним прізвиськом захопив його самого зі зброєю та Імперією, що тільки народжувалася, уникнувши бою.

Отже, Калган став таким, як і раніше, і його одягнені у форму жителі швидко повернулися до колишнього життя, тоді як іноземні найманці легко об'єдналися у нові групи, що перейшли на службу до нового правителя.

Знову, як і завжди, почалося полювання багатіїв на спеціально виведених тропічних звірів, які ніколи не нападали на людей; і лови птахів на спідстерах у повітрі, що могли бути фатальними лише для Великих Птахів.

У містах втікачі з Галактики могли втішатися різноманітними розвагами залежно від розмірів їхнього гаманця: вишуканими небесними палацами з видовищами та фантазіями, що відчиняли свої двері для відвідувачів за дзвінку півкредитну монетку, кублами, що не мали жодних вивісок, куди потрапляли лише шанувальники з великими грошима.

Торан і Бейта загубилися у цьому неймовірному тлумі. Вони зареєстрували свій корабель у величезному загальному ангарі на Східному півострові і попрямували до Внутрішнього моря, цього компромісного варіанту для середнього класу, де розваги ще стримував закон, а натовп був не надто великий, щоб втомлювати.

Бейта вдягнула темні сонцезахисні окуляри і легку білу сукню. Вона обійняла коліна своїми ледь засмаглими, позолоченими сонцем руками і замислилася, втупивши погляд на тіло чоловіка, що майже мерехтіло у променях сонця.

– Не перестарайся, – застерегла вона, хоч Торан був із планети, що оберталася навколо згасального червоного карлика. Незважаючи на три роки, проведені на Фундації, сонце було для нього розкішшю, тому вже чотири дні, як його шкіра, заздальгідь намащена сонцезахисним кремом, прагла не відчувати на собі доторку жодного одягу, крім коротких шортів.

Бейта вляглася на пісок, притулившись до нього, і вони заговорили пошепки.

Голос Торана був сумним, але обличчя виглядало спокійним.

– Ні, це безнадійно, згоден. Але де він? Хто він? У цьому божевільному світі нічого про нього не нагадує. Може, він і не існує взагалі.

– Ні, існує, – відповіла Бейта, ледь поворушивши губами, – просто він розумний, та й годі. А твій дядько має рацію. Це людина, яку ми можемо використати – якщо для цього трапиться слушний момент.

Запанувала тиша. Потім Торан сказав:

– Знаєш, що я роблю, Бей? Я розкошую, насолоджуючися сонцем. Все здається зрозумілим, а також простим і приємним. – Він замовк, а

потім знову прошепотів: – Згадай, що нам розповідав у коледжі доктор Аманн. Фундація ніколи не програє, але це не означає, що її правителі не можуть програти. Хіба справжня історія Фундації почалася не тоді, коли Сальвор Гардін вигнав енциклопедистів і захопив владу на планеті Термінус як перший мер? А потім у наступному столітті хіба Гобер Меллоу взяв владу не такими ж радикальними методами? Правителі двічі зазнавали поразки, отже, це можливо. То чому б цього не зробити нам?

– Це найстаріший аргумент, що трапляється в книжках, Торане. На що ти марнуєш свої мрії?

– Справді? Простеж за перебігом моїх думок. Що таке Притулок? Хіба не частина Фундації? Якщо ми станемо лідерами, Фундація, як і раніше, переможе, а програють лише нинішні правителі.

– Між «ми можемо» і «ми зробимо» – дуже велика різниця. Ти просто ляпаєш язиком.

Торана це зачепило.

– Дідько, Бей, та ти сьогодні не в гуморі. Нащо ти псуєш мені настрої? Я собі подрімаю, якщо ти не проти.

Але Бейта задерла голову і раптом – доволі *non sequitur*^[9] – захихотіла, зняла окуляри і поглянула на пляж, затуляючися долонею від сонця.

Торан підвів голову, потім устав і повернув її за плечі, щоб простежити за її поглядом. Мабуть, вона дивилася на хирляву постать, що ходила на руках, розважаючи випадковий натовп. Це був один із тих жебраків-акробатів, які кишіли на узбережжі й чий податливий суглоби легко згиналися заради дзвінких монет.

Пляжний охоронець махнув йому, пройшовши повз і показуючи, щоб той пішов, і блазень, дивом втримавши рівновагу на одній руці, підніс до носа великий палець. Охоронець загрозливо насунувся на нього і замахнувся ногою, щоб вдарити в живіт. Блазень випростався, не зачепивши його ноги, і успішно втік, тоді як роздратованому охоронцеві перегородив дорогу натовп.

Блазень пробирався через пляж. Він швидко прослизав між людьми, часто вагався, зупинявся, не знати на що задивляючись. Натовп розсотався, і охоронець пішов геть.

– Він дивний, – весело сказала Бейта, і Торан байдуже погодився з нею. Тепер блазень був достатньо близько і його було добре видно.

Його бліде обличчя витягувалося вперед, формуючи величезний ніс, м'ясистий кінчик якого, здавалося, може за щось зачепитися. Його довгі, худі кінцівки і павуче тіло, що їх лише увиразнював костюм, рухалися легко й граційно, щоправда, навмання.

Він видавався напрочуд кумедним.

Здається, блазень відчув їхню увагу, тому що розвернувся і підійшов до них. Його великі карі очі втупилися в Бейту.

Вона почувалася збентеженою.

Блазень усміхнувся, але від цього його обличчя з гачкуватим носом стало ще сумнішим. Заговорив він із м'яким акцентом Центральних секторів:

– Якби я користувався розумом, що його дали мені добрі духи, – сказав він, – то я б сказав, що цієї леді не існує – бо звичайна людина таких, як вона, вважає мрією, а не реальністю. Але краще хай я буду божевільним і повірю у ці чари.

Бейта широко розплющила очі і сказала:

– Овва!

Торан засміявся.

– О, ти чарівниця. Приворожуй, Бей, це заслуговує на п'ять кредиток. Дозволь йому їх заробити.

Але блазень скочив уперед.

– Ні, міледі, це помилка. Я говорив зовсім не заради грошей, а заради ваших світлих очей та милого личка.

– Ну, тоді дякую, – сказала вона і повернулася до Торана: – Ой, гадаєш, йому сонце очі засліпило?

– І не лише заради очей та личка, – гарячково бурмотів блазень, – але також заради цього розуму, чистого та сміливого, і до того ж доброго.

Торан підвівся на ноги, потягнувся за білим халатом, який ці чотири дні носив лише на руці, і накинув його на себе.

– От що, друже, – промовив він, – скажи вже, чого ти хочеш, і не дратуй леді.

Блазень перелякано відсахнувся і улесливо схилив своє худорляве тіло.

– Я нікому не хочу нашкодити. Я тут чужий і вже сказав, що зовсім заплутався. Але у цьому обличчі є щось, що я можу прочитати. За

красою цієї леді ховається добре серце. Воно може допомогти мені у біді, про яку я насмілюся сказати.

– П'ять кредиток тебе врятують? – сухо сказав Торан і простягнув йому монету.

Але блазень навіть не ворухнувся, щоб її взяти, і Бейта втрутилася:

– Дозволь мені з ним поговорити, Торі. – І відразу ж тихо додала: – Не треба дратуватися через його дурнувату манеру розмовляти. Це лише його діалект; наша вимова, можливо, теж здається йому дивною.

Вона звернулася до блазня:

– Тож які твої проблеми? Ти через охоронця переймаєшся? Не хвилюйся, він тебе не турбуватиме.

– О ні, не через нього. Він – лише вітерець, що здуває пиліюку з моїх ніг. Є інший, від кого я тікаю, і який є штормом, що змітає планети на своєму шляху і зіштовхує їх між собою. Я втік тиждень тому і тепер сплю на міських вулицях і ховаюся у натовпі. Я вдивлявся у різні обличчя, шукаючи допомоги. І знайшов її тут. – Він повторив останню фразу тихішим неспокійнішим голосом, а його великі очі наповнилися тривогию. – І знайшов її тут.

– Слухай, – розсудливо сказала Бейта, – я б хотіла тобі допомогти, друже, але я не зможу захистити тебе від шторму, що змітає світи. Якщо чесно, я могла б скористатися...

Поруч пролунав могутній голос:

– А, он ти де, брудний шалапуте...

Це був пляжний охоронець, його обличчя почервоніло, він біг до них щосили і гарчав. У руках він тримав малопотужний електрошоковий пістолет.

– Тримайте його, ви двоє. Не дайте йому втекти.

Його важка рука стиснула плече блазня так, що той аж заверещав.

Торан спитав:

– Що він зробив?

– Вам цікаво, що він зробив? Ну гаразд, я скажу! – Охоронець поліз до мішечка, що був прикріплений до його пояса, витягнув звідти фіолетову хустку і витер нею голу шию. А потім задоволено додав: – Я скажу тобі, що він зробив. Він втік. Весь Калган вже оголошеннями заклесний, і я б його впізнав, якби він не стояв догори дригом, звисивши свою яструбину пику. – І він голосно розреготався, поглядаючи на свою жертву.

Усміхнувшись, Бейта спитала:

– Але звідки він втік, сер?

Охоронець підвищив голос. Біля них вже почав збиратися натовп, витріщаючись і перемовляючись. Помітивши увагу, охоронець сповнився почуттям власної значущості.

– Звідки він утік? – із пафосом і неприхованим сарказмом перепитав він. – Ну, я гадаю, ви чули про Мула.

Натовп умить ущух, і Бейта відчула, як в неї похолело в животі. Блазень не зводив із неї очей – він досі тремтів у міцних руках охоронця.

– І хто цей клятий обірванець, – із притиском продовжував охоронець, – як не придворний блазень його світлості, що втік. – Він якомога сильніше трусонув свою здобич. – Це ж так, бовдуре?

Блазень лише зблід від страху, а Бейта щось негучно зашепотіла Торанові на вухо.

Торан підійшов до охоронця і люб'язно сказав:

– А тепер, друже, лиши його на певний час у спокої. Цей артист, якого ти тримаєш за комір, танцював для нас і ще не відпрацював свої гроші.

– Агов! – У голосі охоронця раптом почулася тривога. – За нього дають винагороду...

– Ти її отримаєш, якщо доведеш, що це саме той, кого шукають. А поки що забери від нього руки. Ти заважаєш гостям, а це може мати для тебе серйозні наслідки.

– А ти заважаєш його світлості і матимеш клопоти. – Він знову труснув блазня. – Поверни чоловікові гонорар, паскудо.

Торан швидко простягнув руку і вирвав у охоронця електрошокер, ледь не відірвавши йому половину пальця. Той завив від болю та люті. Торан щосили штовхнув його вбік, і блазень, вислизнувши з рук охоронця, сховався за спиною свого рятівника.

Юрба, край якої загубився десь вдалині, майже не звернула уваги на його вчинок. Люди почали витягувати шиї, а потім позадкували, ніби якась сила відштовхувала їх від центру.

Вдалині почулася якась метушня і залунали грубі накази. Люди розступилися, утворивши коридор, крізь який пройшли двоє чоловіків, недбало тримаючи наготові електричні батоги. На їхніх фіолетових кітелях була виткана блискавка, що розтинала планету.

За ними йшов темний велетень у формі лейтенанта; темними були і його шкіра, і волосся, і похмурий вираз обличчя.

Темношкірий лейтенант заговорив тихим голосом із загрозливими нотками, це означало, що в нього немає потреби кричати, щоб досягнути потрібного. Він сказав:

– Ви той, хто нам повідомив?

Все ще тримаючи руку, вже без пістолета, і кривлячись від болю, охоронець пробурмотів:

– Я претендую на нагороду, ваша ясновельможносте, і звинувачую цього чоловіка...

– Ви її отримаєте, – сказав лейтенант, навіть не глянувши на нього. І сказав своїм людям, махнувши рукою: – Візьміть його.

Торан відчув, як блазень рве його халат, несамовито чіпляючись за нього.

Він підвищив голос, намагаючись зберігати витримку:

– Мені дуже шкода, лейтенанте, але цей чоловік – мій.

Солдати сприйняли його заяву, не кліпнувши оком. Один із них звично підняв батіг, але лейтенант жестом наказав його опустити.

Його темна ясновельможність ворухнувся вперед, підсунувши своє квадратне тіло до Торана:

– Ви хто?

– Громадянин Фундації, – пролунала відповідь.

Це подіяло – принаймні, на натовп. Юрба, яка до того мовчала, загуділа. Може, ім'я Мула і наводило жах, однак це нове ім'я не стало таким важливим, як ім'я Фундації, що знищила Імперію і посіяла страх, який запанував над цим сектором Галактики з її безжальним деспотизмом.

Лейтенант залишився незворушним. Він спитав:

– Ви знаєте чоловіка, який ховається за вами?

– Мені сказали, що він втік із двору вашого лідера, але єдине, що я точно знаю – це те, що він мій друг. Вам потрібно навести неспростовні докази його особистості, щоб забрати його.

У натовпі хтось голосно зітхнув, але лейтенант пропустив це повз вуха.

– Ви маєте при собі документи, що засвідчують вашу належність до громадянства Фундації?

– Вони на кораблі.

– Ви розумієте, що ваші дії незаконні, і я можу вас застрелити?

– Без сумніву. Але тоді ви застрелите громадянина Фундації і цілком імовірно, що ваше тіло потім відправлять на Фундацію четвертованим у вигляді часткової компенсації. Саме так робили інші отамани.

Лейтенант облизав губи. Ці слова були правдиві.

Він спитав:

– Як вас звуть?

Торан продовжив, відчуваючи впевненість від свого успіху:

– На всі подальші запитання я відповідатиму на своєму кораблі. Ви можете отримати номер його відсіку в ангарі; він зареєстрований під назвою «Бейта».

– Ви не віддасте втікача?

– Можливо, самому Мулу. Відправте до нього свого начальника!

Розмова вже велася пошепки, і лейтенант раптово відвернувся.

– Розігнати натовп! – сказав він своїм людям, ледь стримуючи лють.

Електричні батоги запрацювали. Почулися крики, люди почали розбігатися й тікати.

Торан випірнув зі своїх роздумів лише раз на шляху до ангару. Він сказав, звертаючись сам до себе:

– О Галактико, Бей, що я пережив! Я був такий наляканий...

– Так, – сказала вона. Її голос все ще тремтів, а в очах прозирало щось схоже на обожнювання. – Це було зовсім на тебе не схоже.

– Ну, я й досі не збагну, що сталося. Я просто стояв з електрошоковим пістолетом, яким навіть не вмію користуватися, і сперечався з ним. Я не знаю, навіщо це робив.

Він подивився крізь прохід між кріслами короткопробіжного повітряного судна, що везло їх із пляжної зони, на сидіння, де скрутившись калачиком, дрімав блазень Мула, і гидливо додав:

– Це найважче, що мені колись доводилося робити.

Лейтенант шанобливо виструнчився перед полковником гарнізону, той подивився на нього і сказав:

– Блискуче. Ваша частина завдання виконана.

Але лейтенант не квапився йти. Він похмуро сказав:

– Мул заплямував свою репутацію перед натовпом, сер. Потрібно буде вжити дисциплінарних заходів, щоб відновити нормальну

атмосферу поваги.

– Про це вже подбали.

Лейтенант вже був повернувся, а потім зі стримуваною образою відповів:

– Я готовий погодитися, сер, що наказ є наказ, але стояти перед цим чоловіком з електрошоковим пістолетом і ковтати його нахабство було нестерпно.

14. Мутант

«Ангар» на Калгані сам по собі був своєрідною установою, що з'явилася, бо виникла потреба у розміщенні величезної кількості кораблів, якими прилітали закордонні туристи, а ще через те, що вони потребували житла. Той геній, який додумався до цього очевидного рішення, швидко став мільйонером. Його спадкоємці – за народженням або за фінансами – були, певна річ, одними з найбагатших людей на Калгані.

Цей «ангар» пихато вкриває не одну квадратну милю території, і власне слова «ангар» недостатньо, щоб описати його як слід. По суті, це готель для кораблів. Мандрівник платить заздалегідь, і його корабель отримує місце на стоянці, з якого будь-якої миті може злетіти в космос. Потім турист живе у своєму кораблі як завжди. Звичайні готельні послуги, такі як поповнення запасів продуктів та медикаментів за спеціальними тарифами, просте обслуговування самого корабля, спеціальні перевезення в межах Калгана, звичайно, теж надаються.

Отже, відвідувач користується і ангаром, і готелем одночасно, через що суттєво економить. Власники продають у тимчасове користування ділянки землі, отримуючи величезні прибутки. Уряд збирає величезні податки. Всі задоволені. Ніхто нічого не втрачає. Все просто!

Чоловік, що йшов темними й широкими коридорами, які з'єднували між собою численні крила «ангару», колись розмірковував про новизну та корисність системи, про яку щойно йшлося, але це були роздуми у вільний час, а зараз йому було не до них.

Величезні корпуси кораблів стояли у ретельно накреслених прямокутниках, і чоловік минав шерegu за шерegoю. Він розумівся на тому, що зараз робив, і якщо попереднє вивчення реєстру ангару не дало йому конкретної інформації, окрім сумнівного номера крила – де були сотні кораблів – його спеціальні знання мали допомогти виокремити з цих сотень один.

Коли чоловік зупинився біля однієї із шерег, він ледь чутно зітхнув і принишк – ніби комаха, що повзла і помітила нахабних металевих монстрів, які там відпочивали.

Світло, яке сочилося з ілюмінаторів, означало, що господарі рано повернулися додому, полишивши організовані розваги і узявшись за більш прості – або більш приватні – власні задоволення.

Чоловік зупинився й усміхнувся б, якби вмів усміхатися. Мабуть, серед звивин його мозку утворився якийсь розумовий еквівалент усмішки.

Корабель, біля якого він зупинився, був лискучим і, очевидно, швидким. Його характерною особливістю було саме те, що він шукав. Це не була звичайна модель, а в ці дні більшість моделей у цьому секторі Галактики або імітували дизайн Фундації, або були збудовані її техніками. Але цей був особливий. Це був саме корабель Фундації – лише тому, що на його поверхні можна було помітити крихітні опуклості – вузли захисного поля, а його міг мати лише корабель Фундації. Були й інші ознаки.

Чоловік не відчував жодних вагань.

Електронний бар'єр, що захищав шерегу кораблів і право гостей на приватне життя, про що подбало керівництво ангару, взагалі не мав для нього значення.

Він легко пройшов його, нейтралізувавши сигнал тривоги за допомогою спеціального пристрою. Тож першим сигналом про те, що на корабель прийшов непроханий гість, став тихий дзвінок у вітальні, що пролунав, коли чоловік поклав свою долоню на маленький фотоелемент біля повітряного шлюзу.

А поки тривав успішний пошук їхнього корабля, Торан і Бейта відчували, що їхня безпека в стінах «Бейти» дуже сумнівна. Блазень Мула, який повідомив, що його звати Магніфіко Гігантікус, зігнувшись, сидів за столом і жадібно їв те, що перед ним поставили.

Його сумні карі очі підводилися лише для того, щоб простежити за Бейтою, що пересувалася у приміщенні, що об'єднувало і кухню, і комору.

– Подяка слабкого мало що значить, – пробурмотів він, – але я вам вдячний, бо минулого тижня харчувався лише недоїдками, та хоч моє тіло й мізерне, апетит я маю чималий.

– Ну тоді їж! – з усмішкою сказала Бейта. – Не марнуй свій час на подяки. Здається, у центральній Галактиці є якесь прислів'я про вдячність, яке я якось почувала.

– Дійсно є, міледі. Один мудрець колись сказав мені: «Подяка є найкращою і найдієвішою лише тоді, коли вона не перетворюється на пару з порожніх фраз». Але, хай як це прикро, міледі, а я всуціль складаюся із самих порожніх фраз. Коли мої порожні фрази тішили Мула, я отримав у нагороду придворний костюм та гарне ім'я – розумієте, колись я звався просто Бобо, а це йому не подобалося – а потім, коли мої порожні фрази перестали його тішити, моїм бідним кісткам перепадали лише шмагання та прочуханки.

Торан вийшов із кабіни пілота.

– Тепер у нас немає іншого вибору, окрім як чекати, Бей. Сподіваюся, що Мул здатен зрозуміти, що корабель Фундації – це її територія.

Магніфіко Гігантікус, колишній Бобо, широко розплющив очі і вигукнув:

– Наскільки ж великою є ця Фундація, перед якою тремтять навіть жорстокі слуги Мула!

– Ти теж чув про Фундацію? – з легким усміхом спитала Бейта.

– А хто ж про неї не чув? – Голос Магніфіко вже лунав як таємничий шепіт. – Кажуть, це світ великих чарів, вогнів, що можуть спалювати цілі планети, і таємниць могутньої сили. Кажуть, що навіть найвищий аристократ Галактики не може отримати стільки почесей та поваги, як проста людина, що скаже «Я громадянин Фундації» – навіть якщо це простий зорельотник або такий нікчема, як я.

Бейта сказала:

– Годі, Магніфіко, ти не матимеш змоги поїсти, якщо будеш виголошувати промови. Ось, я дам тобі молоко зі смаковими наповнювачами. Воно тобі сподобається.

Вона поставила глечик на стіл і жестом покликала Торана вийти з кухні.

– Торі, що ми будемо з ним далі робити? – Вона кивнула в бік кухні.

– Що ти маєш на увазі?

– Якщо Мул прийде, ми його віддамо?

– Ну а як інакше? – У його голосі вчувалася тривога, і жест, яким він скинув вологе пасмо з лоба, про це теж свідчив.

Він роздратовано продовжив:

– До того, як я сюди прилетів, я невиразно уявляв собі, що все, що ми маємо зробити – це запросити Мула і перейти до справи – суто до справи, нічого конкретного.

– Я розумію, що ти хочеш сказати, Торі. Я не дуже сподівалася побачити самого Мула, але мала надію, що ми могли б зібрати певну інформацію про цей безлад з перших рук, а потім повідомити її людям, які трохи більше знають про цю міжзоряну інтригу. Я не шпигунка з казок.

– Ти ні в чому не винна, Бей. – Він склав руки на грудях і насупився. – Що за ситуація! Ти б ніколи й не знала, що є така людина, як Мул, якби не ця фальшива подорож. Гадаєш, він прийде за своїм блазнем?

Бейта підвела на нього очі.

– Я не знаю, що від нього хотіти. Не знаю, що сказати або зробити. А ти?

Пролунав уривчастий звук дзвінка. Губи Бейти безгучно зарухалися.

– Мул!

Магніфіко став у дверях, вирячивши очі, і проскиглив:

– Мул!

Торан пробурмотів:

– Потрібно його впустити.

Він відчинив повітряний шлюз, а потім зачинив за гостем вхідні двері. Сканер показав затінену постать.

– Там лише одна людина, – сказав Торан із неприхованим полегшенням, і його голос ледь не затремтів, коли він нахилився до сигнальної трубки. – Хто ви?

– Краще було б впустити мене і з'ясувати, чи не так? – пролунав з передавача слабкий голос.

– Повідомляю вам, що це корабель Фундації, і згідно з міжнародним правом, він є її територією.

– Я знаю.

– Тримайте руки так, щоб я їх бачив, або я стрілятиму. Я добре озброєний.

Торан відкрив внутрішні двері і зняв бластер із запобіжника, тримаючи руку на гачку. Почулися кроки, потім двері відчинилися і Магніфіко закричав:

– Це не Мул. Це лише людина.

«Людина» похмуро вклонилася блазню.

– Дуже влучно. Я не Мул. – Він тримав руки перед собою. – Я не озброєний і прийшов із мирними намірами. Можете заспокоїтися і відкласти свій бластер. У вас тремтить рука і мені від цього трохи моторошно.

– Хто ви? – безцеремонно спитав Торан.

– Я міг би спитати вас про те ж саме, – холодно відповів незнайомиць, – оскільки це ви, а не я, вдалися до обману.

– Тобто?

– Ви заявляєте, що є громадянином Фундації, тоді як на планеті немає жодного легального торговця.

– Це не так. Звідки вам знати?

– Бо я – громадянин Фундації і маю документи, які це доводять. А де ваші?

– Гадаю, вам краще піти геть.

– А я вважаю, що ні. Якщо ви щось знаєте про методи Фундації, а ви мали б знати, незважаючи на ваші шахрайські витівки, ви б розуміли, що якщо я не повернуся на свій корабель у визначений час, то про це буде відправлено сигнал до штабу Фундації, і тому я сумніваюся, що від вашої зброї буде якась користь...

Запала непевна тиша, а потім Бейта спокійно сказала:

– Торане, поклади бластер і довірся йому. Це схоже на правду.

– Дякую, – сказав незнайомиць.

Торан поклав пістолет на стілець поруч із собою.

– Гадаю, ви нам зараз все поясните.

Незнайомиць залишився стояти. Він був високий та кремезний. Його обличчя виглядало немов викарбуване з каменю, і було очевидно, що він ніколи не усміхався. Але його очам бракувало суворості.

Він сказав:

– Новини розходяться швидко, особливо, коли в них важко повірити. Не думаю, що на Калгані ще хтось не знає про те, як люди Мула отримали по носі від двох туристів із Фундації. Ще до вечора я дізнався важливі подробиці, і як уже сказав, крім мене самого на планеті немає жодного туриста з Фундації. Ми про це знаємо.

– Хто такі «ми»?

– Ми – це ми! Наприклад, я! Я знав, що ви в ангарі, бо підслухав вас. І в мене є свої методи перевірки реєстру і пошуку корабля.

Він раптом повернувся до Бейти:

– Ви ж народилися на Фундації, чи не так?

– Я?

– Ви член демократичної опозиції, яка називає себе «підпіллям». Я не пам'ятаю вашого імені, але запам'ятав обличчя. Ви покинули планету не так давно, і вам би це не вдалося, якби ви були більш значущою постаттю.

Бейта знизала плечима.

– Ви багато знаєте.

– Багато. Ви втекли звідти з чоловіком. Це він?

– Чи має значення те, що я вам скажу?

– Ні, я просто прагну цілковитого порозуміння. Я вважаю, що пароль того тижня, коли ви поспіхом залишили Фундацію, був «Селдон, Гардін і свобода». А лідером вашої секції був Порфірат Гарт.

– Звідки ви про це довідалися? – Бейта раптом розлютилася. – Його схопила поліція? – Торан втримав її, але вона випручалася і подалася вперед.

Чоловік із Фундації тихо сказав:

– Ніхто його не схопив. Та підпілля вже розрослося і часом його осередки виникають у незвичайних місцях. Я – капітан Ген Прітчер із Бюро інформації, і я сам лідер секції – не має значення, під яким ім'ям.

Він почекав, потім додав:

– Ні, ви не маєте мені вірити. У нашій справі краще надужити підозрами, ніж навпаки. Але час вже облишити прелюдії.

– Так, – сказав Торан, – перейдімо до справи.

– Можна мені сісти? Дякую. – Капітан Прітчер перекинув ногу на ногу і поклав руку на спинку крісла. – Почну з того, що не розумію, що все це означає – якщо поглянути з вашого боку. Ви двоє не з Фундації, але неважко здогадатися, що ви з одного з тих незалежних торгових світів. Це не дуже мене турбує. Але мені напрочуд цікаво, чого ви хочете домогтися з цим хлопцем, із цим блазнем, якого ви врятували від небезпеки? Ви ризикуєте своїм життям, утримуючи його у себе.

– Я не можу вам цього сказати.

– Гм. Ну, я й не сподівався, що скажете. Але якщо ви очікуєте, що до вас завітає сам Мул під звуки литавр, сурм, барабанів та

електричного органу – вгамуйтеся! Мул так не робить.

– Що? – майже одночасно спитали Торан і Бейта. А з кутка, де сидів, наструнчивши вуха Магніфіко, почувся радісний вигук.

– Саме так. Я сам намагався з ним сконтактувати, і провів для цього набагато ретельнішу роботу, ніж ви, двоє аматорів. Це не подіє. Цей чоловік ніколи не з'являється на публіці, не дозволяє себе фотографувати або малювати, його бачать лише найближчі соратники.

– І це пояснює ваш інтерес до нас, капітане? – засумнівався Торан.

– Ні. Насамперед йдеться про цього блазня. Він – один із небагатьох, хто бачив Мула. Мені потрібен він. Може, він стане доказом, який мені необхідний – а що саме я потребую, лише Галактика знає – щоб розбудити Фундацію.

– Її потрібно розбудити? – гостро урвала його Бейта. – Для чого? І яка роль належатиме вам, коли ви подасте сигнал тривоги – як демократичний повстанець чи як провокатор із таємної поліції?

Обличчя капітана стало жорсткішим.

– Коли вся Фундація опиниться під загрозою, мадам революціонерко, гинутьимуть і демократи, і тирані. Облишмо наших тиранів, бо є набагато страшніший. А до них ще дійде черга.

– І хто ж цей страшніший тиран, про якого ви кажете? – спалахнула Бейта.

– Мул! Я трохи дізнався про нього і цього достатньо для моєї смерті. Я вже декілька разів міг би загинути, якби вчасно не втік. Хай блазень вийде з кімнати. Нам потрібно поговорити наодинці.

– Магніфіко, – сказала Бейта, вказавши жестом, і блазень залишив кімнату, не вимовивши й слова.

Голос капітана був серйозним і напруженим, і таким тихим, що Торану й Бейті довелося підійти до нього ближче.

– Мул занадто проникливий керівник – достатньо проникливий, щоб усвідомлювати, які переваги дає йому його магнетизм та харизма. Якщо він зараз здався, то має на це причини. Цією причиною має бути той факт, що особистий контакт може виявити те, що має для нього величезне значення і чого він не бажає розголошувати.

Він відмахнувся від запитань і продовжив швидше:

– Я літав туди, де він народився, і розпитував людей, що через свої знання довго не проживуть. Із них вже зараз мало хто залишився в живих. Вони пам'ятають дитину, що народилася тридцять років тому,

його матір, яка померла під час пологів, і його дивну юність. Мул – не людина!

І двоє його слухачів перелякано відсахнулися. Вони не до кінця зрозуміли сказане, але загрозливий зміст цієї фрази був очевидним.

Капітан продовжив:

– Він – мутант, і як видно з його подальшої кар'єри, доволі успішний. Я не знаю, наскільки великою є його сила і чи він схожий на так звану «надлюдину» з наших фільмів, але те, що він приборкав калганського отамана, є красномовним свідченням. Хіба вам не ввижається небезпека? Чи міг Селдон врахувати у своєму плані генетичну мутацію із непередбачуваними біологічними властивостями?

Бейта повільно заговорила:

– Я в це не вірю. Це якийсь заплутаний обман. Якщо Мул – надлюдина, чому тоді його люди не вбили нас, коли могли?

– Я вже сказав вам, що не знаю про ступінь його мутації. Він може уникати конфлікту з Фундацією і, мабуть, тримається осторонь від провокацій, доки не прийде слушний час. А тепер дозвольте мені поговорити з блазнем.

Капітан глянув на Магніфіко, який увесь тремтів, очевидно, не довіряючи цьому величезному, суворому чоловіку, який зараз дивився на нього.

Капітан почав повільно:

– Ти бачив Мула на власні очі?

– Бачив, і дуже добре, шановний сер. І на власній шкірі відчув, яка важка його рука.

– Не сумніваюся. Можеш його описати?

– Мені страшно його згадувати, сер. У нього могутнє тіло. Навіть ви виглядали б порівняно з ним миршавим. Його волосся палає малиновим кольором. Якби я якомога напружився, то не зміг би зрушити його руку навіть на товщину волосини. – Магніфіко був таким худющим, що, здавалося, от-от впаде й зникне у лабіринті власних рук та ніг. – Часто, щоб потішити своїх генералів або себе, він тримав мене на страшній висоті, захопивши за ремінець одним пальцем, поки я читав якісь вірші. Лише після двадцятого вірша – усі я мав скласти сам, подбавши про досконалу риму – мене ставили на землю, а якщо я збивався, то це тривало знову. Це людина

непереборної сили, шановний сер, і цю силу він використовує нещадно, а його очей, шановний сер, ніхто не бачив.

– Що? Повтори, що ти сказав!

– Він носить окуляри, шановний сер, доволі незвичні. Подейкують, що вони непрозорі, а бачить він завдяки потужній магії, що перевершує людські сили. Я чув, – і його голос став тихим і загадковим, – що поглянути йому в очі означає побачити смерть, що він вбиває своїм поглядом, шановний сер.

Магніфіко швидко переводив очі з одного обличчя на інше. Він затремтів.

– Це правда. Присягаюся своїм життям, це щира правда.

Бейта глибоко зітхнула.

– Схоже, ви маєте рацію, капітане. Ви хочете самі взятися за справу?

– Поміркуймо, як розгортатимуться події. Ви ж тут нікому й нічого не зобов'язані? Верхній бар'єр ангара вільний?

– Я можу відлетіти будь-коли.

– Тоді летіть. Можливо, Мул не захоче конфліктувати з Фундацією, але він візьме на себе страшний ризик, якщо дозволить Магніфіко втекти. Саме цим можна пояснити той галас, що здійнявся навколо цього бідолахи. Тому нагорі на вас можуть чекати зорельоти. Бо якщо ви зникнете у космосі, кому тоді пришиють цей злочин?

– Ви маєте рацію, – холодно погодився Торан.

– Але у вас є силове поле і ваш корабель швидший за все, що в них є, тому щойно ви залишите атмосферу, зробіть коло на нейтральній швидкості, перебравшись до іншої півкулі, а тоді проривайтеся вперед на максимальному прискоренні.

– Гаразд, – сухо сказала Бейта, – а що буде тоді, коли ми повернемося на Фундацію, капітане?

– Ну, там ви будете громадянами Калгана, які лише допомогли мені, чи не так? Про інше я нічого не знаю, правда ж?

Ніхто йому нічого не відповів. Торан повернувся до панелі управління. Корабель ледь помітно нахилився.

Коли Торан залишив Калган достатньо далеко позаду, щоб спробувати перший міжзоряний стрибок, на обличчі капітана Прітчера показалися легкі зморшки – жоден корабель Мула не намагався перешкодити їхньому відльоту.

– Схоже, він дозволяє нам забрати Магніфіко, – сказав Торан, – і це навряд чи добре, якщо зважати на те, що ви розповіли.

– Якщо він хоче, щоб ми забрали його, то це не так вже й добре для Фундації, – виправив його капітан.

Після останнього стрибка, коли вони вже летіли на нейтральній швидкості до Фундації, по гіперхвилі передали останній випуск новин.

Одну з подій згадали побіжно. Схоже, якийсь отаман – знуджений диктор його не назвав – заявив Фундації протест проти того, що силоміць був викрадений його придворний. Та й усе, бо диктор відразу перейшов до спортивних новин.

Капітан Прітччер сказав:

– Та однак він на крок попереду нас. – А потім задумливо додав: – Він готовий до конфлікту з Фундацією і використає цей випадок як привід до дій. Це ускладнює для нас ситуацію. Нам доведеться діяти, перш ніж ми дійсно будемо до цього готові.

15. Психолог

Світ під назвою «чиста наука» був найвільнішою формою життя на Фундації, і на це була своя причина. У Галактиці, де панування і навіть виживання Фундації все ще залежали від розвитку технологій – незважаючи навіть на те, що за останні півтора століття вона отримала у своє розпорядження величезні природні ресурси – науковець мав певний імунітет. Він був потрібен і про це знав.

Зрештою, існувала причина й для того, щоб Еблінг Міс – лише ті, хто не знав його, додавали до імені його титули – дотримувався найвільніших приписів життя у «чистій науці» Фундації. У світі, де науку поважали, він був Науковцем – із великої літери і без жодного глуму. Він був потрібен і про це знав.

І тому, коли інші ставали на одне коліно, він відмовлявся це робити і казав, що його предки не схиляли голови перед жодним смердючим мером. Тоді мерів обирали і виганяли, коли хотіли, а єдиними людьми, хто успадковував щось за правом народження, були вроджені ідіоти.

Тому, коли Еблінг Міс вирішив вшанувати Індбура своєю присутністю, він не став за визначеним звичаєм чекати відповіді на своє прохання, а накинувши на плечі зі своїх двох жакетів той, що виглядав найменш пошарпанним, і вдягнувши набакир якогось чудернацького капелюха, запалив заборонену сигару і вдерся до палацу мера, незважаючи на безпорадне бекання двох охоронців.

Його величність вперше дізнався про вторгнення, коли, перебуваючи в саду, почув крики протесту, які заглушало чиєсь ревисько, в якому вчувалася гнівна лайка.

Індбур повільно поклав свою лопатку, підвівся і насупився. Щоб відпочити від роботи, він щодня вранці, якщо сприяла погода, дві години порався в садку. Тут, у садку, квіти росли на квадратних та трикутних ділянках, чергуючись у суворій послідовності – червоні, жовті, трохи фіолетові на краях пелюсток, а навколо всіх грядок панувала незмінна облямівка із зелені. У цьому саду ніхто його не турбував – ніхто!

Індбур скинув вимазані землею рукавички і пішов до маленької хвіртки, що була входом до саду.

Він не міг не поцікавитися:

– Що тут відбувається?

Це точно сформульоване питання ставили безліч разів за весь час існування людства. Але ніколи не зазначалося, що його ставили лише з однією метою – справити потрібне враження.

Але цього разу воно вимагало відповіді, оскільки Міс розлючено поривався вперед, кидаючися з кулаками на тих, хто ще тримав його за жакет.

Індбур незадоволено махнув їм рукою, і Міс нахилився, щоб підняти рештки капелюха, струснув із них землю, запхав під пахву і сказав:

– Погляньте, Індбуре, ці ваші клятві посіпаки мусять відшкодувати мій жакет. Його ще можна було носити й носити. – Він засопів і театральним жестом витер піт із лоба.

Мер випростався на увесь свій зріст, що становив п'ять футів два дюйми, напружився від невдоволення і гордовито сказав:

– Мені ніхто не повідомив, Місе, що ви просили про аудієнцію. Отже, її ніхто не міг призначити.

Еблінг Міс вражено глянув на мера, мабуть, не вірячи власним вухам:

– О Галактико! Індбуре, хіба ви не отримали вчора моєї записки? Я вручив її позавчора лакею у пурпуровій уніформі. Я б віддав вам її особисто в руки, але я ж знаю, як ви любите формальності.

– Формальності! – Індбур кинув на нього розгніваний погляд. А потім роздратовано додав: – А ви не чули про належну організацію? Затямте, якщо ви захочете попросити про аудієнцію, ви маєте подати запит у трьох примірниках до державної установи, що призначена для цієї мети. Потім доведеться почекати, доки вам не принесуть повідомлення про час аудієнції. Тоді належить прийти належним чином вдягненим – розумієте, належним чином! – і з належною повагою. Можете йти.

– А що не так із моїм одягом? – гаряче зажадав від нього відповіді Міс. – Це найкращий жакет, який у мене був, поки ваші клятві монстри не встромили туди свої пазурі. Я піду, як тільки розповім, для чого прийшов. Галактико! Якби це не стосувалося кризи Селдона, я хоч би й зараз забрався б геть.

– Кризи Селдона? – Індбур вперше виявив зацікавлення. Міс був великим психологом – демократом, хамом, бунтівником – але й

психологом теж. Розгубившись, мер навіть не зміг висловити йому свій внутрішній жаль, якого завдав йому Міс, коли зірвав випадкову квітку, неуважно підніс до ніздрів, а потім, понюхавши, кинув геть, зморщивши носа.

Індбур холодно сказав:

– Чи не бажаєте пройти за мною? Цей сад створений не для серйозної розмови.

У своєму кріслі за величезним столом він відчув себе краще – звідти він міг дивитися згори на ті волосини, що погано приховували рожеву лисину Міса. Йому ще покращало, коли він помітив, як Міс автоматично кинув кілька поглядів, шукаючи собі стільця, і залишився ніяково стояти. Але найбільшої втіхи він зазнав, коли натиснув потрібну кнопку і до кабінету увійшов слуга, вклонився і поклав на стіл об'ємну течку, скріплену металевими скобами.

– А тепер, – сказав Індбур, почуваячись господарем становища, – щоб ця наша незапланована бесіда вийшла якомога коротшою, висловіть ваше твердження, використовуючи по змозі менше слів.

Еблінг Міс неквапливо спитав:

– Ви знаєте, чим я зараз займаюся?

– Я маю ваші звіти, – задоволено відповів мер, – разом із висновками. Наскільки я розумію, ваші дослідження математичного боку психоісторії мають на меті продублювати роботу Гарі Селдона і, зрештою, простежити прогнозований перебіг майбутньої історії, щоб використати це для потреб Фондації.

– Саме так, – сухо відповів Міс. – Коли Селдон вперше заснував Фондацію, він був достатньо мудрим, щоб не взяти сюди жодного психолога – і тому Фондація завжди рухалася наосліп, керуючись історичною необхідністю. Під час своїх досліджень я зміг чимало зробити, використовуючи поради, знайдені у Часовому Сховищі.

– Я це розумію, Місе. Ви марнуєте час на зайві повторення.

– Я не повторюю, – заволав Міс, – бо я збираюся сказати вам те, чого немає у жодному з цих звітів!

– Як це, немає в звітах? – зопалу бовкнув Індбур. – Як можна...

– Га-ла-а-ак-ти-ко! Не перешкоджайте мені розповідати, огидна маленька істото. Припиніть мені підказувати і ставити під сумнів кожне моє слово, інакше я вибіжу звідси, а тут хай все западеться

разом із вами. Запам'ятайте, клятий дурню, Фундація подолає усе це, бо мусить подолати, але якщо я піду геть, то вам це не вдасться.

Жбурнувши свій капелюх так, що в усі боки розлетілися грудки землі, він заліз вгору по сходах на підвищення, де стояв стіл, і сердито відсунувши папери, сів на його краєчку.

У голові Індбура гарячково заметушилися думки – викликати охорону чи використати вбудовані в стіл бластери? Але Міс люто дивився на нього згори вниз, і в нього не було іншої ради, як вдати приязний вигляд.

– Докторе Міс, – почав він, ледь намагаючись дотримуватися формальностей, – ви мусите...

– Стуліть пельку, – люто сказав Міс, – і слухайте! Якщо отут, – його долоня важко лягла на течку з даними, – лежить купа моїх звітів, викиньте їх геть. Будь-який мій звіт розглядають двадцять із гаком посадових осіб, згодом він потрапляє до вас, а потім повертається до мене, минаючи ще двадцятьох. Нехай би й так, якщо це не стосується інформації, яку потрібно тримати в таємниці. А я маю для вас дещо конфіденційне. Настільки конфіденційне, що навіть хлопці, які на мене працюють, нічого про це не винюхали. Звичайно, вони провели цю роботу, але кожен робив лише маленький і осібний фрагмент – а я вже потім склав усе докупи. Ви знаєте, що таке Часове Сховище?

Індбур кивнув, але Міс вів далі, насолоджуючися тим, що взяв гору:

– Ну гаразд, я вам все одно розповім. Бо я уявляв собі цю кляту ситуацію лише Галактика знає як довго. Я можу прочитати ваші думки, немічний ви шахраю. Ви тримаєте вашу руку біля маленької кнопки, що може викликати десь із п'ятсот озброєних людей, щоб мене вбити, але я знаю, що ви боїтеся кризи Селдона. Крім того, якщо ви навіть зачепите хоч щось на цьому столі, я знесу вашу кляту голову, перш ніж хтось сюди встигне зайти. Ви, ваш татко-бандит і дід-пірат надто довго ссали кров із Фундації.

– Це державна зрада, – пробелькотів Індбур.

– Аякже, – зловтішно промовив Міс, – але що ви зробите? Дозвольте мені розповісти вам про Часове Сховище. Часове Сховище – це те, що створив тут Селдон ще хтозна коли, щоб допомагати нам у найбільш важкі моменти. Для кожної кризи Селдон підготував своє власне зображення – щоб допомогти і пояснити. Вже минуло чотири

кризи, і він теж з'являвся чотири рази. Вперше він показався у розпал першої кризи. Вдруге – відразу ж після успішної еволюції другої кризи. Наші предки були там обидва рази і слухали його. Під час третьої та четвертої криз його проігнорували – можливо тому, що в ньому не було потреби – але нещодавні дослідження (вони не потрапили до звітів, які ви маєте) засвідчили, що він все одно з'являвся у належний час. Розумієте?

Він не став чекати відповіді. Його розтерзана сигара вже остаточно згасла, він намацав нову і запалив, люто пихкаючи димом.

Тоді сказав:

– Офіційно я намагався відновити науку психоісторію. Але цим ніхто не переймається і протягом найближчого століття цього не станеться. Та я досяг успіхів у більш простих речах і зміг використати це як привід для того, щоб потрапити у Часове Сховище. Серед того, що мені вдалося зробити – це визначити вірогідну дату наступної появи Гарі Селдона. Я можу назвати вам точний день, коли прийдешня, п'ята криза Селдона досягне своєї кульмінації.

– Коли? – напружено спитав Індбур.

І Міс виклав свою «бомбу» із веселою безтурботністю.

– За чотири місяці, – сказав він. – За чотири клятві місяці, мінус два дні.

– Це неможливо, – сказав Індбур із нехарактерною для нього пристрасстю.

– То ж як – неможливо?

– Чотири місяці? Ви розумієте, про що це свідчить? Якщо криза досягне апогею за чотири місяці, це означає, що вона готувалася протягом багатьох років.

– А чому ні? Хіба є закон природи, який вимагає, щоб процес дозрівав лише за один день?

– Але ж нічого не насувається. Нічого над нами не нависає. – Індбур вже ледь не ламав руки від занепокоєння. І раптом, спалахнувши від люті, заволав: – Чи не будете ласкаві злізти з мого столу і дозволити мені навести на ньому лад! Як я можу думати?

Вражений Міс важко підвівся і відійшов убік.

Індбур гарячково розкладав предмети у відповідні ніші і швидко говорив:

– Ви не маєте права так приходити сюди. Якщо ви представили свою теорію...

– Це не теорія.

– А я кажу, що це теорія. Якби ви представили її разом з усіма доказами та аргументами належним чином, вона потрапила б до Бюро історичних наук. Там її уважно проаналізували б, надали мені висновки, а потім, звичайно, були б вжиті належні заходи. А так виходить, що ви потурбували мене без потреби. Ага, ось воно.

Він взяв аркуш прозорого сріблястого паперу і потрусив перед психологом.

– Це коротке резюме про прогрес у закордонних справах, яке я сам готую щотижня. Слухайте, ми завершили переговори про торговельну угоду з Моресом, продовжуємо аналогічні переговори з Ліонессою, відправили делегацію на якесь свято чи щось подібне на Бонд, отримали скаргу з Калгана і обіцяли її розглянути, опротестували деякі шахрайські торговельні практики на Асперті, на що вони обіцяли зреагувати тощо.

Мер пробіг очима список закодованих приміток, а потім поклав аркуш у відповідну течку, що лежала у потрібній шухляді.

– Кажу вам, Місе, зараз нічого не свідчить про небезпеку – усюди мир та спокій.

Аж тут відчинилися двері і до кімнати зайшов просто вдягнений нотабль.

Індбур підвівся. У нього виникло дивне відчуття нереальності, яке буває у перенасичені подіями дні. Після вторгнення Міса та скандалу, який він влаштував, тепер так само без попередження вдерся його секретар, що принаймні знав правила.

Секретар став на коліно.

– Ну! – гостро сказав Індбур.

Секретар звернувся до нього, вступившись у підлогу:

– Ваша величносте, капітан Ген Прітчер із Бюро інформації, що повернувся з Калгана, не послуховавши ваших наказів, був кинутий до в'язниці згідно з вашими попередніми інструкціями – наказом X20-513 – і очікує страти. Осіб, які його супроводжували, затримали для допиту. Повний звіт був вам поданий.

Індбур, шаленіючи від люті, сказав:

– Я отримав повний звіт. Далі!

– Ваша величносте, капітан Прітчер невиразно доповів про небезпечні плани з боку нового отамана Калгана. Згідно з попередніми інструкціями, тобто вашим наказом X20-651, ми не проводили офіційного слухання справи, але його зауваження були записані і поданий повний текст доповіді.

Індбур закричав:

– Я отримав повний звіт. Далі!

– Ваша величносте, чверть години тому ми отримали повідомлення із салінніанського кордону. Кораблі, ідентифіковані як калганські, без дозволу увійшли на територію Фондації. Кораблі озброєні. Тривають сутички.

Секретар зігнувся майже вдвічі. Індбур досі стояв.

Еблінг Міс скинувся, схопив секретаря і зненацька поплескав його по плечу.

– Гей, ви б краще звільнили цього капітана Прітчера і привели сюди. Хутчіш!

Секретар вийшов, а Міс повернувся до мера:

– Чи не краще запустити весь цей механізм, Індбуре? Ви ж пам'ятаєте, що йдеться про чотири місяці.

Індбур стояв зі скляними очима. Здавалося, жив лише один його палець, який швидко креслив на гладенькому столі безглузді трикутники.

16. Конференція

Коли двадцять сім незалежних торгових світів, об'єднаних лише ненавистю до своєї материнської планети Фундації, вирішують влаштувати загальні збори, попередні переговори можуть зійти нанівець через настільки несуттєву дрібницю, що це здатне засмутити й найбільш наполегливих. Бо чим менші вони за розміром, тим більша їхня пиха, і до того ж загартована власною ізольованістю й отруєна вічним відчуттям небезпеки.

Недостатньо обміркувати такі деталі, як порядок голосування та тип представництва – по одному представнику від планети чи більше залежно від кількості населення. Це питання політичного значення. Недостатньо також вирішити, хто керуватиме нарадою чи урочистим обідом.

Потрібно подбати і про місце зустрічі – через неймовірну провінціальність багатьох планет. Зрештою, звивисті дипломатичні шляхи вивели на планету Радоул, яку дехто цілком логічно пропонував відразу, бо вона розташована у центрі.

Радоул був маленьким світом і за військовими характеристиками найслабшим серед усіх двадцяти семи планет. Це, до речі, стало ще одним чинником, що зіграв на його користь.

Це був стрічковий світ, яких у Галактиці вдосталь, щоб можна було пишатися, але серед них замало таких, що мають задовільні умови для життя. Тобто це був світ, в одній півкулі якого панує неймовірна спека, а в іншій – нестерпний холод, тоді як для життя придатна лише стрічка сутінкової зони, що охоплює всю планету.

Такий світ завжди здається непривабливим для тих, хто там не бував, але існують стратегічно важливі точки – і Радоул-сіті розташувалося саме в такому місці.

Місто тягнулося вздовж невеликих схилів передгір'я, а гори відокремлювали його від холодної півкулі і стримували небезпечні льоди. З теплої півкулі сюди потрапляло тепле й сухе повітря, а з гір до міського водогону надходила вода, і Радоул-сіті, розташоване між двома півкулями, перетворилося на безперечно квітучий сад, що ніжився у вічному червневому ранку.

Кожен будинок розташовувався посеред квіткового саду, що був відкритий до стихій, позбавлених ікол. Будь-який сад виглядав як майданчик, де заради іноземної валюти вирощували фантастичні види розкішних рослин – аж доки Радоул не став нагадувати виробничий, а не типовий торговий світ.

Тож Радоул-сіті було своєрідним маленьким острівцем затишку та розкошів на цій жахливій планеті – крихітним клаптиком раю – і це теж вплинуло на вибір.

Із кожного з двадцяти шести світів прилетіли чужинці – делегати, їхні дружини, секретарі, газетярі, кораблі та екіпажі – і населення Радоула подвоїлося, а ресурси вкрай виснажувалися. Всі їли й пили що хотіли і забули про сон.

Та серед гульвіс було дуже мало тих, хто не розумів би, що Галактику повільно охоплює якась тиха, сонна війна. А ті, хто розумів, ділилися на три групи. Найбільшою була перша – ті, хто знали мало і були дуже самовпевнені...

Саме таким був і молодий космічний пілот із кокардою Притулку на кашкеті, який примудрявся, тримаючи перед очима келих, дивитися на радоулську дівчину, яка сиділа навпроти і ледь помітно йому усміхалася. Він казав:

– Ми навмисно добиралися сюди через передову. Близько світлової хвилини ми летіли на нейтральній швидкості просто повз Горлеґтор...

– Горлеґтор? – втрутився довгоногий місцевий житель, що узяв на себе роль господаря на цій гулянці. – Це там, де з Мула минулого тижня всі кишки випустили?

– Де це ти чув, що з Мула всі кишки випустили? – пихато спитав пілот.

– По радіо Фундації.

– Справді? Ну так от, Мул захопив Горлеґтор. Ми ледь не врізалися у конвой його кораблів, які саме звідти поверталися. Так кишки не випускають, якщо ти залишаєшся там, де бився, а той, хто тебе бив, поспіхом тікає.

Хтось сказав високим, хмільним голосом:

– Не кажи так. Фундація завжди тримає удар. Спостерігай, лише спостерігай. Стара Фундація знає, коли повернутися. А потім – торох! – підсумував невідомий і п'яно зареготав.

– Хай там як, – сказав пілот із Притулку після короткої паузи, – як я вже сказав, ми бачили кораблі Мула і вони мали непоганий, доволі непоганий вигляд. Скажу вам, вони цілком як нові.

– Нові? – задумливо сказав місцевий. – Вони самі будують кораблі? – Він зірвав листок із гілки, що нависла над ним, а потім поклав до рота і почав жувати. З листка сочилася зелена рідина, що пахла м'ятою. – Хочеш запевнити, що вони розгромили Фундацію саморобними кораблями? У це важко повірити.

– Ми бачили їх, доку. Я здатен відрізнити корабель від комети.

Місцевий нахилився ближче.

– Знаєш, що я думаю? Послухай, не дури себе. Війни не починаються невідь чому, і в нас є купа розумників, які всім керують. Вони знають, що роблять.

Той самий п'яний голос раптом вимовив:

– Спостерігайте за старою Фундацією. Вони чекають останньої хвилини, а потім – бах! – Він п'яно усміхнувся дівчині, що відсунулася від нього подалі.

Радоулець продовжував:

– От, старий, ти думаєш, що це Мул усім керує. Ні-і-і. – Він помахав пальцем. – Я чув і, зауважте, від дуже серйозних людей, що він наш хлопець. Ми платимо йому, і, можливо, ми й збудували ці кораблі. Будемо реалістами – мабуть, ми це й зробили. Звичайно, найближчим часом він не розгромить Фундацію, але може змусити її тремтіти, а коли це станеться – ми візьмемо владу.

Дівчина сказала:

– Це все, про що ти можеш говорити, Клеве? Про війну? Ти мене втомлюєш.

Пілот із Притулку мовив найгалантнішим тоном:

– Змінімо тему. Не можна, щоб дівчата нудилися.

П'яний почав співати і вистукувати кухлем у такт. Маленькі групки, що за цей час сформувалися, розійшлися з легковажними смішками, і кілька таких пар вийшло з будинку у тінь.

Розмова чимдалі ставала загальнішою, напрочуд безмістовною і безглуздою...

Другу групу становили ті, хто знав трохи більше і почувався менш впевнено.

До таких належав однорукий Френ; цей велетень офіційно представляв на конференції Притулок. Через це він жив на широку ногу і заводив нові знайомства – із жінками, коли траплялася нагода, і з чоловіками, коли було потрібно.

На сонячній терасі будинку, що належав одному з цих нових друзів, він перевів дух уперше за весь час перебування на Радоулі (потім виявилось, що така можливість випала йому лише двічі). Нового друга звали Іво Ліон, він був радоульцем, близьким по духу до Френа. Його будинок стояв окремо від інших, самотній у цьому морі квіткових парфумів та дзижчання комах. Сонячна тераса мала вигляд трав'янистого газону, нахиленого під кутом у сорок п'ять градусів, і Френ розлігся на ній, насолоджуючися сонячним теплом.

Він зазначив:

– На Притулку немає нічого подібного.

Іво сонно відповів:

– Це ти ще не був на нашому холодному боці. Там є такі місця, де кисень тече мов вода.

– Та ну?

– Щира правда.

– Ну, от що я скажу тобі, Іво. За старих часів, ще до того, як мені відгризли руку і я почав байдикувати... Ти не повіриш, але... – І далі Іво почув довгу історію, в яку дійсно не повірив.

Іво сказав, позіхаючи:

– Так, це правда, зараз вже все не так, як за старих часів.

– Авжеж. Але ні, – раптом пожвавився Френ, – не кажи так. Я тобі не розповідав про свого сина? Він, якщо можна так сказати, старого гарту і ще стане великим торгівцем, чорт забирай. У мене вдався, лише одружений.

– Ти хочеш сказати – офіційно? З дівчиною?

– Саме так. Не бачу в цьому сенсу. Вони полетіли на Калган, щоб провести там медовий місяць.

– Калган? Калган? Коли це було, заради Галактики?

Френ широко усміхнувся і сказав, розтягуючи слова:

– Якраз перед тим, коли Мул оголосив війну Фундації.

– Он як?

Френ кивнув і жестом попросив Іво підсунутися ближче. А потім хрипко сказав:

– Власне, я можу тобі дещо сказати, якщо не розбовкаєш. Мого хлопчика відправили на Калган із завданням. Зараз я не хотів би багато патякати, що це за завдання, сам розумієш, але якщо згадаєш про нинішню ситуацію, то гадаю, і сам все збагнеш. Отже, мій хлопчик там у справах. Нам, торговцям, потрібна невеличка бійка. – Він хитро усміхнувся. – От вона зараз і відбувається. Я не можу сказати, як ми це зробили, але мій хлопчик рушив до Калгана, і Мул послав свої кораблі. Отакий у мене син!

Іво був напрочуд вражений. Він також вирішив поділитися таємницею:

– Це неймовірно! А знаєш, кажуть, що у нас є п'ятсот кораблів, готових вилетіти будь-якої миті.

Френ авторитетно сказав:

– А може й більше. Оце справжня стратегія. Отаке я люблю. – Він голосно почухав живіт. – Але не забувай, що Мул теж не дурень. Мене непокоїть те, що сталося на Горлетторі.

– Я чув, що він втратив близько десяти кораблів.

– Так, але в нього було ще сто, і Фундація змушена була відступити. Добре, що цих тиранів б'ють, але все відбувається надто швидко. – Він похитав головою.

– Мене непокоїть, де Мул дістає свої кораблі? Ходять чутки, що ми їх для нього робимо.

– Ми? Торговці? На Притулку найбільші верфі у всіх незалежних світах, і ми не робимо кораблів ні для кого, крім себе самих. Ти думаєш, якийсь світ будує Мулові флот самостійно, не вживши жодних запобіжних заходів і ні з ким не порадившись? Це байка.

– Ну а де ж він тоді їх бере?

Френ знизав плечима.

– Мабуть, сам робить. І це мене теж турбує.

Френ примружився від сонця і зіперся пальцями ніг у підставку з полірованого дерева. Поступово він задрімав і його тихе сопіння поєдналося із дзижчанням комах.

І нарешті була третя група – ті, хто знав достатньо багато, і тому відчували цілковите сум'яття.

До таких належав Ранду, який на п'ятий день конференції торговців увійшов до центральної зали, і побачив, що на нього чекають двоє

чоловіків, яких він попросив прийти. П'ятсот сидінь були порожніми – і мали залишатися такими.

Перед тим, як сісти, Ранду рішуче сказав:

– Ми троє становимо чи не половину військового потенціалу незалежних торгових світів.

– Так, – сказав Мангін з Ісса, – ми з колегою вже обговорили цей факт.

– Я готовий, – сказав Ранду, – говорити швидко й серйозно. Я не зацікавлений у переговорах або хитрощах. Наше становище радикально погіршилося.

– Внаслідок... – закинув Овалл Ґрі з Мнемона.

– Внаслідок подій, що сталися годину тому. Годі вам! Із самого початку все було кепсько. По-перше, у нашому становищі винні не ми, до того ж ми не контролюємо ситуацію. Ми підтримували стосунки не з Мулом, а з кількома іншими особами; зокрема, з колишнім отаманом Калгана, якого Мул подолав у дуже незручний для нас час.

– Так, але цей Мул є гідною заміною, – сказав Мангін. – Я не присікуюся до деталей.

– Можливо, тому, що ви не знаєте всіх деталей.

Ранду нахилився вперед і невимушено поклав долоні на стіл, сказавши:

– Місяць тому я відправив свого племінника і його дружину на Калган.

– Племінника! – здивовано вигукнув Овалл Ґрі. – Я не знав, що це був ваш племінник.

– З якою метою? – сухо поцікавився Мангін. – Для цього? – І він підняв вгору палець, намалювавши коло у повітрі.

– Аж ніяк. Якщо ви маєте на увазі війну Мула проти Фондації, то ні. Я не міг зазіхнути на таку справу. Цей юнак не знав нічого – ні про нашу організацію, ні про нашу мету. Йому повідомили, що я другорядний член місцевого патріотичного товариства на Притулку, а його завдання на Калгані – лише спостерігати. Мушу визнати, мої мотиви були досить невиразними. Насамперед мене цікавив Мул. То напрочуд дивне створіння; але про це вже йшлося, тому не розводитимуся знову. По-друге, ця подорож могла б бути цікавою та пізнавальною для людини, яка вже мала досвід роботи з Фондацією і з

тамтешнім підпіллям, і могла нам у майбутньому знадобитися. Розумієте...

Довгасте обличчя Овалла скривилося, коли він вищирився, показавши свої великі зуби.

– Вас мав здивувати результат, оскільки вже немає жодної планети, де б не знали, що ваш племінник викрав якогось дрібного службовця Мула в ім'я Фундації і дав йому в руки casus belli.^[10] О Галактико, Ранду, не замилуйте нам очі. Гадаю, важко повірити, що ви не мали до цього жодного стосунку. Годі, це була блискуча операція.

Ранду похитав сивою головою.

– Я не збирався цього робити. Так само, як і мій племінник, який зараз сидить у в'язниці на Фундації, і може не дожити до завершення цієї блискучої операції. Я щойно дістав від нього звістку. Особисту капсулу якимось чином таємно передали до Притулку через передову, а звідки вона вже потрапила сюди. Вона пробула у дорозі місяць.

– І?

Ранду важко поклав одну руку на іншу і сумно сказав:

– Боюся, ми зіграли ту ж саму роль, що й колишній отаман Калгана. Мул – мутант!

На мить запала тривога; склалося враження, що у всіх пришвидшилося серцебиття. Принаймні Ранду це відчував.

Але коли Мангін заговорив, його рівний голос не видав хвилювання:

– Звідки ви знаєте?

– Я знаю лише те, що каже мій племінник, а він був на Калгані.

– Який саме мутант? Ви ж самі знаєте, що вони бувають різні.

Ранду вгамував роздратування.

– Так, Мангіне, різні. Різні! І Мул – один із них. Який мутант міг би почати свою діяльність як нікому не відома особа, зібрати армію, закласти першу базу на астероїді діаметром у п'ять миль, захопити планету, потім планетну систему, пізніше регіон – а згодом напасти на Фундацію і розбити її на Горлетгорі. І все це за два-три роки!

Овалл Грі знизав плечима.

– То ви думаєте, він знищить Фундацію?

– Не знаю. А що, як зможе?

– Перепрошую, але мені бракує уяви. Фундацію неможливо подолати. Зауважте, ми не дізналися нічого нового, окрім тверджень...

гм, не дуже досвідченого хлопця. Припустімо, ми відкладемо цю справу на якийсь час. Досі ми не надто хвилювалися через перемоги Мула, і доки він не зможе похвалитися набагато серйознішими здобутками, ніж має зараз, я не бачу причин щось змінювати. Так?

Ранду насупився. Ця заплутана суперечка його зневірювала. Він спитав обох:

– Ми вже налаждали контакт із Мулом?

– Ні, – відповіли обидва.

– Не налаждали, хоча й намагалися, чи не так? І від нашої зустрічі мало користі, доки ми з ним не налагодимо зв'язок. А ще ми більше п'ємо, ніж думаємо, і більше залицяємося, ніж працюємо, – я цитую редакторську колонку з сьогоднішньої «Трибуни Радоула», – а все тому, що ми не можемо сконтактувати з Мулом. Джентльмени, ми маємо близько тисячі кораблів, що готові вступити в бій у слухний час і захопити контроль над Фундацією. Кажу вам, що ми маємо змінити цю ситуацію. Кинути цю тисячу в бій зараз – проти Мула.

– Ви хочете сказати, що ми маємо битися за тирана Індбура і кровопивць із Фундації? – з тихою злістю сказав Мангін.

Ранду втомлено підвів руку.

– Уникнемо цих характеристик. Будемо вважати, що проти Мула і байдуже за кого.

Овалл Грі підвівся.

– Ранду, я не матиму з цим нічого спільного. Виступіть із цим сьогодні ввечері на загальній нараді, якщо ви аж так прагнете політичного самогубства.

Він вийшов із зали, не промовивши більше ні слова, і Мангін мовчки пішов за ним, покинувши Ранду, що ще десь годину перебував сам на сам із нескінченними та невеселими думками.

На загальній нараді ввечері він не сказав нічого.

Але наступного ранку до його кімнати завалив Овалл Грі, абияк одягнений, неголений і незачесаний.

Сидячи за столом, де ще стояв сніданок, Ранду глянув на нього з таким жахом, що навіть впустив люльку.

Овалл відверто і гостро сказав:

– Мнемон зазнав бомбардування з космосу внаслідок підступного нападу.

Очі Ранду звузилися.

– Це Фундація?

– Мул! – вибухнув Овалл. – Мул! – Слова вилітали в нього з рота одне за одним. – Це було навмисно, без жодного приводу. Більшість наших кораблів приєдналися до міжнародної флотилії. Тих, що залишилися у місцевій ескадрильї, було мало, і їх підірвали просто з повітря. Ще не було жодних висадок, і можливо, не буде, бо, за повідомленнями, близько половину нападників було знищено. Але це війна, і я прийшов спитати, яка позиція Притулку з цього приводу.

– Я впевнений, що Притулок буде дотримуватися духу Статуту Федерації. Бачите? Він і нас атакує.

– Цей Мул – божевільний. Хіба він може перемогти Всесвіт? – Він завагався і сів, схопивши Ранду за зап'ястя. – Кілька наших людей, які вижили, повідомляють, що Мул... що ворог володіє новою зброєю. Це депресор атомного поля.

– Що?

Овалл пояснив:

– Більшість наших кораблів загинули через те, що їхні ядерні гармати не спрацювали. Цього не могло статися ані через аварію, ані через саботаж. Це мала бути зброя Мула. Вона не працювала досконало: ефект був неналежним, її можна було нейтралізувати, але у депешах не повідомляють подробиць. Але ж вам відомо, що така зброя може змінити характер війни і, можливо, увесь наш флот виявиться непридатним, щоб їй протистояти.

Ранду відчув себе напрочуд старим. Його обличчя безпорадно обм'якло.

– Боюся, що зростає чудовисько, яке усіх нас поглине. Але ми все одно мусимо боротися.

17. Візіосонор

Будинок Еблінга Міса у не дуже претензійному кварталі Термінус-сіті був добре знаний серед інтелігенції, літераторів і просто начитаних жителів Фундації. Його унікальність у різних джерелах визначалася по-різному. Для уважного біографа будинок був «символом втечі від ненаукової реальності»; світський оглядач улесливо просторікував про його «нестерпну чоловічу атмосферу недбалого безладу»; університетський доктор філософії зазначив би лише про «чималу, але невпорядковану кількість книжок»; а друзі, які не були пов'язані з університетом, запевняли, що «тут класно, бо можна в будь-який час випити і вилізти з ногами на диван». А от у безтурботному суспільно-політичному телешоу, що виходило щотижня і де любили барвисто висловлюватися, казали про «сувору, скромну обитель блюзніра, лисого лівака Міса».

Для Бейти, яка в цю мить думала не про аудиторію, а про себе, і мала можливість скласти про все власну думку, будинок видавався неохайним.

Якщо не брати до уваги перші кілька днів, її ув'язнення було необтяжливим. Принаймні, набагато легшим, ніж це півгодинне очікування у будинку психолога, який міг бути під таємним наглядом. Тоді вона хоча б була разом із Тораном...

Можливо, ця напруга втомила б її ще більше, якби не Магніфіко, що похнюпив свій ніс, засвідчуючи, що нервує більше за неї.

Магніфіко підтягнув свої довгі, мов у чаплі, ноги до загостреного і обвислого підборіддя і зіщулився, прагнучи стати непомітним. Бейта машинально простягнула руку, щоб заспокоїти його. Магніфіко зіщулився, а потім усміхнувся.

– Так, міледі, здається, моє тіло ще й досі заперечує знання мого розуму і очікує від руки іншої людини лише штурхана.

– Не переймайся, Магніфіко. Я з тобою і не дозволю нікому тебе образити.

Блазень скоса глянув на неї і швидко відвів очі.

– Але раніше вони тримали мене подалі від вас і від вашого доброго чоловіка – і, слово честі, можете насміхатися, але мені було самотньо без вашої приязні.

– Я не стану глузувати. Мені теж було самотньо.

Обличчя блазня посвітлішало, він міцніше обійняв свої коліна. І обережно спитав:

– Ви знайомі з цим чоловіком, з яким ми зараз побачимося?

– Ні, але він відома людина. Я бачила його у випусках новин і багато про нього чула. Гадаю, він гарна людина, Магніфіко, і не завдасть нам жодної шкоди.

– Так? – Блазень неспокійно заворушився. – Можливо, міледі, але він вже допитував мене раніше, і його різкі манери та гучний голос завдали мені страху. Він переповнений дивними словами, і я не міг вичавити із себе жодної відповіді на його запитання. Я майже повірив фантазеру, який колись скористався з мого невігластва і запевняв мене, що у такі моменти серце потрапляє в трахею і не дає говорити.

– Але зараз все виглядає інакше. Нас вже двоє, а він один, тому не зможе налякати нас обох, чи не так?

– Так, міледі.

Десь грюкнули двері, і до будинку вдерся чийсь громовий голос. За дверима він сформувався у сердиті слова:

– Забирайтеся звідси, заради Галактики!

І кризь стулки дверей, що моментально відчинилися, було помітно, як швидко відступають двоє охоронців у мундирах.

Еблінг Міс увійшов насупившись, обережно поклав на підлогу якийсь згорток і підійшов до Бейти, недбало подавши їй руку. Бейта потисла її енергійно, по-чоловічому. Міс здивовано глянув на неї, повернувся до блазня, потім поглянув на дівчину уважніше.

– Ви заміжня? – спитав він.

– Так. Ми виконали усі юридичні формальності.

Міс зробив паузу. А потім додав:

– Щасливі?

– Поки що так.

Міс знизав плечима і знову повернувся до Магніфіко, аж тоді розгорнувши згорток.

– Знаєш, що це таке, хлопче?

Магніфіко підхопився з місця і схопив клавішний інструмент. Він провів пальцями по численних опуклих кнопках і від радості зробив сальто, загрожуючи найближчим меблям.

Тоді сказав хрипким голосом:

– Це візіосонор – інструмент, що навіть мертвого може потішити. – Його довгі пальці м'яко і повільно пестили інструмент, легко натискаючи на клавіші, застигаючи то на одній, то на іншій, і повітря перед ними засвітилося м'яким, ледь помітним, рожевим світлом.

Еблінг Міс сказав:

– Добре, хлопчику, ти сказав, що можеш зіграти на одному з цих пристроїв, і це твій шанс. Тільки краще налаштуй його. Бо він із музею. – Потім він звернувся до Бейти: – Я зрозумів, що ніхто на Фундації вже не може змусити його заговорити.

Він нахилився до неї ближче і швидко сказав:

– Блазень без вас не говоритиме. Допоможете?

Вона кивнула.

– Добре, – сказав він. – Він майже весь час боїться, і я сумніваюся, що його психіка витримає психічний зонд. Якщо я хочу чогось домогтися від нього, він не повинен помирати від страху. Розумієте?

Вона знову кивнула.

– Цей візіосонор є першим кроком до цієї мети. Він каже, що може на ньому грати, і по ньому видно, що це одна з найбільших втіх у його житті. Тож незалежно від того, добре чи погано він гратиме, він буде врадуваним і вдячним. А потім виявить до мене доброзичливість і довіру. Головне, слухайтеся мене в усьому. – Він кинув швидкий погляд на Магніфіко, який скрутився на канопі калачиком і швидко налаштував інструмент. Він був повністю поглинений цим заняттям.

Міс невимушено звернувся до Бейти, продовжуючи розмову:

– Ви колись чули про візіосонор?

– Колись чула, – недбало відповіла Бейта. – На якомусь концерті рідкісних інструментів. Мене це не вразило.

– Ну, я сумніваюся, що ви натрапили на хорошого музику. Насправді зараз дуже мало хороших виконавців. Не те, щоб це вимагало чудової фізичної координації – для гри на піаніно, наприклад, потрібно більше зусиль – тут важливий саме розкутий розум. – І тихшим голосом додав: – Ось чому наш живий скелет може бути кращим, ніж ми думаємо. Ідіоти, як правило, бувають хорошими виконавцями. Це один із тих дивовижних парадоксів, що роблять психологію цікавою.

Намагаючись підтримувати невимушену розмову, він додав:

– Знаєте, як працює ця річ? Я вивчив її з цією метою, і все, що мені вдалося дізнатися – це те, що її випромінювання стимулює зоровий центр мозку безпосередньо, навіть не зачіпаючи зоровий нерв. Фактично відбувається використання того почуття, яке ніколи не трапляється у природі. І це дивовижно, якщо замислитися. Те, що ви чуєте – це природно. Це звичайно. Барабанна перетинка, равлик, тощо. Але... тсс! Він вже готовий. Натисніть, будь ласка, он той вимикач. Цей інструмент краще працює в темряві.

У темряві Магніфіко здавався бульбашкою, а Еблінг Міс – брилою, що важко дихала. Бейта щосили напружувала очі, але спочатку це не давало жодного ефекту. У повітрі пролунала тонка, пронизлива мелодія, що лунала то тихіше, то голосніше. Вона ширяла у повітрі, падала і знову піднімалася, наростала, а потім розкотисто вибухла, мов грім, схований десь за завісою.

У повітрі з'явилася маленька кулька, що пульсувала барвами. Вона збільшувалася із ритмічним посмикуванням і луснула в повітрі, розірвавшись на безформні бризки, що закружляли в повітрі і впали донизу довгими стрічками, переплітаючись у візерунки. Вони об'єднувалися у маленькі сфери, кожна з яких мала інший колір – і Бейта нарешті змогла бачити.

Вона помітила, що коли заплющує очі, кольори стають виразнішими; кожен відтінок має свій звук; вона розгубилася від буйства кольорів і зрештою добачила, що кульки – насправді не кульки, а маленькі фігурки.

Маленькі фігурки, міріади маленьких вогників, що танцювали й мерехтіли; зникали і поверталися нізвідки, збиралися до купи і утворювали новий колір.

Бейта чомусь пригадала маленькі кольорові плями, які виникають у темряві, коли так міцно заплющуєш очі, що аж болять повіки. Зараз відбувалося щось подібне: рухливі кольорові візерунки в цятку, що марширували один за одним; концентричні кола, що поступово скорочувалися; безформні маси, які зараз тремтіли. Але все було набагато більшим і різноманітним – а кожна маленька кольорова цятка виявлялася крихітною фігуркою.

Вони помчали на неї парами, і жінка підняла руки, почавши раптом важко дихати, та фігурки попадали, і вона опинилася у центрі блискучої сніжної бурі, тоді як холодне світло спадало з її плечей та

рук блискучим потоком, повільно скупчуючись у повітрі в одну точку. І водночас текли звуки сотні інструментів, які вона не могла відрізнити від світла.

Вона спитала себе, чи бачить Еблінг Міс те саме, що й вона. Подив минув, і тоді...

Вона знову спостерігала. Маленькі фігурки (чи дійсно це були фігурки?) крихітних жінок поверталися і нахилилися занадто швидко, щоб розум міг на цьому зосередитися, хапали одна одну, об'єднуючись у зіркоподібні групи, що кружляли – і музика перетворилася на дзвінкий дівочий сміх, що відлунював у вухах.

Зірки зійшлися разом, запалюючи одна одну і повільно утворюючи якусь структуру – і раптом з неї швидко постав палац. Кожен його камінь мав свої барви, кожна барва була крихітною іскоркою, а кожна іскорка міняла свій візерунок і вабила вгору до двадцяти мінаретів, прикрашених коштовними каменями.

Це блискуче полотно розросталося, кружляючи та сплітаючись в ілюзорне мереживо, що охоплювало весь простір, і вгору проростали пагони, що світилися, перетворюючись на дерева, що співали свою власну музику.

Бейта сиділа, охоплена музикою. Музика лилася навколо неї стрімкими, ліричними потоками. Вона простягла руку, щоб торкнутися крихкого дерева, але розквітлі пуп'янки розсоталися і зникли, кожен зі своїм чистим та ледь чутним дзеленчанням.

Заграли двадцять цимбалів, простір перед нею спалахнув і непомітно спустився водоспадом Бейті на коліна, де став швидким потоком, що сягнув її талії, а в неї на колінах з'явився веселковий міст із маленькими фігурками...

Палац, сад, а також крихітні чоловіки і жінки на мості – все простягалось настільки далеко, наскільки вона могла бачити, пливучи у величних хвилях струнної музики, що вигиналася куполом десь над нею...

Аж раптом все ніби перелякано зупинилося і почало руйнуватися, провалюючись всередину. Барви побігли, збираючись у кулю, яка стиснулася, піднялася і зникла.

І знову запанувала звичайна темрява.

Важка нога чиркнула об педаль, натиснула на неї і в кімнату увірвалося світло, звичайне світло звичайного сонця. Бейта заблимає

очима, доки не з'явилися сльози, ніби вона засумувала за тим, що зникло. Еблінг Міс виглядав як м'ява маса і сидів із досі вираженими очима та роззявленим ротом.

Лише Магніфіко був живим і ніжно гладив свій візіосонор, щось екстатично наспівуючи.

– Міледі, – задихаючись від захоплення, сказав він, – це справді магічний інструмент. Він настільки чутливий та добре налаштований, що я навіть не сподівався на таку реакцію та гармонію. Здається, на ньому я міг би творити дива. Вам сподобалася моя композиція, міледі?

– Твоя? – видихнула Бейта. – Ти сам це вигадав?

Побачивши її захват, він почервонів аж до кінчика свого чималого носа.

– Так, моя власна, міледі. Мулові вона не подобалася, але я часто грав її для власного задоволення. Колись у юності я побачив палац – гігантське місце, прикрашене коштовностями; я бачив їх здалеку під час карнавалу. Там були неймовірно величні та могутні люди – такі мені не траплялися потім навіть на службі в Мула. Я створив лише вбогу імпровізацію, але на більше мій розум не здатен. Я назвав цю музику «Пам'ять про Рай».

Посередині розмови Міс нарешті прийшов до тями.

– Слухай, – сказав він, – слухай, Магніфіко, а ти хотів би заграти для інших?

На мить блазень відсахнувся від нього.

– Для інших? – спитав він, затремтівши.

– Для тисяч глядачів, – вигукнув Міс, – у великих залах Фундації. Ти хотів би бути поважним паном, усіма шанованим і багатим, і... – його уява зрадила йому. – То що? Га? Що скажеш?

– Але як я можу стати таким, ласкавий сер, якщо я лише бідний блазень, якому недоступні великі справи цього світу?

Психолог надув губи і лягнув себе по лобі. А потім сказав:

– Але ж твоя гра, друже! Якщо ти так зіграєш для мера та його торгівців, весь світ стане твоїм. Хіба тобі це не сподобалося б?

Блазень кинув швидкий погляд на Бейту.

– А вона зі мною залишиться?

Бейта засміялася.

– Звичайно, дурнику. Як я можу покинути тебе тепер, коли ти за один крок від багатства і слави?

– Це все буде вашим, – щиро сказав він, – усе багатство Галактики буде вашим, перш ніж я зможу віддячити вам за вашу доброту.

– Але, – безтурботно сказав Міс, – якщо ти спочатку допоміг би мені...

– Як саме?

Психолог витримав паузу і посміхнувся.

– Маленький поверхневий зонд, який не зашкодить. Він торкнеться лише кори твого мозку.

В очах Магніфіко спалахнув смертельний страх.

– Ні, тільки не зонд! Я вже бачив, як він діє. Він виснажує розум і залишає череп порожнім. Мул часто використовував його для зрадників, а потім відпускав їх, збожеволілих, вештатися вулицями, поки їх хтось не вбивав із жалю. – Він відштовхнув Міса.

– Це був психічний зонд, – терпляче пояснив Міс, – і навіть він може нашкодити людині лише тоді, коли ним неправильно користуватися. Цей зонд, що в мене – поверхневий, він навіть дитині не зашкодить.

– Не хвилюйся, Магніфіко, – сказала Бейта, – це потрібно лише для того, щоб допомогти подолати Мула і відігнати його якнайдалі. Щойно це станеться, ми з тобою будемо все життя багатими й знаменитими.

Магніфіко простягнув тремтячу руку.

– Ви потримаєте мене за руку?

Бейта обома руками вхопила його за руку, і блазень, вирячивши очі, спостерігав за тим, як ближчають поліровані затискачі.

Еблінг Міс безтурботно розсівся у розкішному кріслі в приватних апартаментах мера Індбура, не відчуваючи жодної вдячності за надану йому милість, і без крихти співчуття спостерігав, як метушиться маленький мер. Він викинув недопалок сигари і виплюнув залишки тютюну.

– До речі, Індбуре, якщо ви хочете вразити наступним концертом у Меллоу-холі, – сказав він, – спустіть усіх цих музик з електронними пристроями в каналізацію, де їм і місце, і поставте оцього маленького виродка з візіосонором, бо, Індбуре, це щось неймовірне!

Індбур пробурчав:

– Я вас сюди не для того викликав, щоб слухати лекції з музики. Що там із Мулом? Розкажіть мені про це. Мене цікавить Мул.

– Мул? Ну от що я вам скажу – я вдався до поверхневого зонду і мало що дізнався. Я не можу використовувати психічний зонд, бо цей маленький виродок панічно його боїться, тож його опір може зірвати всі запобіжники у його клятих мізках, щойно я замкну контакти. Але дещо я таки довідався, і якщо ви припините стукати пальцями...

Перш за все, я заспокоїв його щодо фізичної сили Мула. Він, мабуть, дужий, але ця сила, про яку виродок розповідає, перебільшена, бо викликана його власними жахливими спогадами. Ще він носить дивні окуляри і його погляд вбиває, очевидно, він володіє ментальною силою.

– Все це ми знали раніше, – кисло прокоментував мер.

– У такому разі зонд це підтверджує, а далі я вже зроблю математичні обчислення.

– І що? Скільки на це піде часу? Я оглухну через ваші теревені.

– Думаю, через місяць я матиму, що вам сказати. А може, й ні. Але що з того? Якщо все це не стосується планів Селдона, наші шанси мізерні.

Індбур визвірився на психолога:

– Зрадник! Брехун! Ти такий самий панікер, як ті, хто поширює чутки, сіє паніку й намовляє до поразки. Ви робите мою роботу вдвічі важчою.

– Я? Я? – Міс повільно закипав від гніву.

Індбур лаявся далі.

– Тому що, присягаюся пиловими хмарами космосу, Фундація переможе – вона мусить перемогти.

– Незважаючи на втрати у Горлетторі?

– Це не втрати. Ви теж ковтнули цю брехню? Ми перевершували противника і були зражені...

– Ким? – зневажливо спитав Міс.

– Цими вошивими й брудними демократами, – закричав на нього Індбур. – Я вже давно знав, що на флоті безліч демократичних осередків. Більшість із них були знищені, але лишилося достатньо, щоби здача двадцяти кораблів у розпал битви виглядала підозрілою. Достатньо для поразки.

Якщо вже на те пішло, мій балакучий та простацький патріоте, втілення примітивних чеснот, які ваші власні зв'язки з демократами?

Еблінг Міс знизав плечима.

– Ви казна-що говорите, отямтеся! А як бути з відступом та втратою половини Сивенни? Це теж демократи?

– Ні, не демократи, – загонисто посміхнувся коротун. – Ми відступаємо, як Фундація відступала завжди, чекаючи, доки перебіг історії сприятиме нам. І я вже зараз бачу результат. Це так зване демократичне підпілля вже видало маніфести, обіцяючи уряду вірність та підтримку. Це може бути маневр, прикриття для більшої зради, але я добре цим скористався з пропагандистською метою. Це матиме хороший ефект, хоч хай там як намагатимуться викрутитися ці зрадники. І це навіть краще за...

– Краще за що, Індбуре?

– Поміркуйте самі. Два дні тому так звана Асоціація незалежних торговців оголосила війну Мулові, і флот Фундації в одну мить збільшився на тисячу кораблів. Розумієте, цей Мул перейшов межу. Він виявив, що ми розділені та сваримося між собою, і під тиском його наступу ми об'єдналися і зміцніли. Він мусить програти. Це неминуче – як завжди.

Міс все ще випромінював скепсис.

– Тоді скажіть мені, що Селдон передбачив навіть випадкове виникнення мутанта.

– Мутанта! Ні ви, ні я не можемо сказати, чи є він людиною, бо все, що ми маємо – це марення бунтівника-капітана, якихось молодих чужоземців та божевільного фокусника й блазня. Ви забуваєте про найбільш переконливий доказ – ваш власний.

– Мій? – Міс на якусь мить оторопів.

– Ваш власний, – глузував над ним мер. – За дев'ять тижнів відкривається Часове Сховище. Що це значить? Воно відкривається через кризу. Якщо цей наступ Мула – не криза, тоді на якій підставі відкривається Сховище? Скажіть мені, жирне чудовисько.

Психолог знизав плечима:

– Ваша правда, якщо це зробить вас щасливим. Зробіть мені послугу. Про всяк випадок... Лише про всяк випадок, якщо старий Селдон буде виголошувати свою промову і вона буде абсолютно неприйнятною, дозвольте мені бути присутнім на Великому Відкритті.

– Добре. А тепер забирайтеся звідси, і щоб я вас ці дев'ять тижнів не бачив.

– Залюбки, висохле ти страховисько, – пробурмотів Міс, виходячи з кімнати.

18. Загибель Фундації

Враження від Часового Сховища неможливо було визначити з першого погляду. Його не можна було назвати занедбаним, бо сховище було добре освітлене і кондиційоване, з кольоровими схемами на стінах і рядами зручних нерухомих крісел, очевидно, призначених для вічного використання. Воно не виглядало стародавнім, оскільки три століття, що минули, не залишили жодного помітного сліду. Тут явно ніхто не намагався створити атмосферу побожної поваги, бо саме приміщення виглядало простим, невибагливим і, по суті, навіть вбогим.

Та якщо не зважати на всі негативні моменти, дещо все ж таки привертало увагу – і це дещо було порожньою скляною кабіною, що займала половину кімнати. Чотири рази за ці три століття тут з'являлося живе зображення самого Селдона, який сидів і говорив. Двічі він виступав перед порожньою залюю. Минуло три століття і дев'ять поколінь, відколи почало з'являтися зображення старого, який бачив останні дні всесвітньої імперії – і він все одно краще розумів Галактику, в якій жили його правнуки, ніж вони самі.

Скляна кабіна шанобливо чекала.

Першим завітав мер Індбур III, який приїхав на своєму церемоніальному автомобілі стривоженими та зачепленими вулицями. Разом із ним привезли його крісло, що було вищим та ширшим за решту. Його поставили попереду, і Індбур вивищувався над усіма, крім скляної кабіни.

Поважний урядовець, що стояв зліва від нього, поштиво схилив голову.

– Ваша величносте, всі заходи вже завершили для того, щоб якомога швидше поширити в субефірі ваше офіційне оголошення сьогодні ввечері.

– Добре. Що стосується спеціальних міжпланетних передач про Часове Сховище, то вони нехай тривають. Звичайно, жодних прогнозів або припущень у них не виголошуватимуть. Суспільні настрої досі задовільні?

– Напрочуд задовільні, ваша величносте. Підступні чутки, що останнім часом переважали, поширюються дедалі менше. Довіра до

вас значно зростає.

– Добре! – Він жестом наказав підлеглому йти і поправив свою витончено зроблену горжетку.

Була вже за двадцять хвилин дванадцята!

Обрана група поважних достойників мерії – лідерів великих торгових організацій – почали з’являтися по одному або по двоє, з пишнотою, що відповідала їхньому фінансовому статусу та прихильності мера до них. Кожен представився мерові, вислухав кілька ласкавих слів і зайняв відведене місце.

І тут зовсім недоречно посеред усієї цієї пихатої церемонії з’явився Ранду з Притулку і без церемоній проштовхався до крісла мера.

– Ваша величносте! – пробурмотів він і вклонився.

Індбур насупився.

– Вам не давали дозволу на аудієнцію.

– Ваша величносте, я прошу дозволу вже тиждень.

– Мені шкода, але державні справи, до яких належить також поява Селдона...

– Мені теж дуже шкода, ваша величносте, але я змушений просити вас скасувати ваш наказ про розподіл кораблів незалежних торгівців між флотами Фундації.

Індбур почервонів від того, що його урвали на півслові.

– Зараз не час для дискусій.

– Ваша величносте, іншого часу не буде, – швидко прошепотів Ранду. – Як представник незалежних торгових світів я запевняю вас, що такий наказ не виконуватиметься. Його потрібно скасувати ще до того, як Селдон вирішить нашу проблему. Щойно критичне становище мине, миритися буде занадто пізно і наш альянс почне танути.

Індбур втупився у Ранду холодним поглядом.

– Ви розумієте, що я головнокомандувач збройних сил Фундації? Маю я право визначати військову політику чи ні?

– Маєте, ваша величносте, але деякі кроки є недоцільними.

– Не бачу жодної недоцільності. У цій критичній ситуації діяти окремими флотами небезпечно. Роз’єднані дії грають на руку ворогові. Пане посол, ми маємо об’єднатися у військовому і політичному відношенні.

Ранду відчув, як у нього стиснулося горло. Він облишив люб’язності і титули мера:

– Ви зараз почуваетесь в безпеці, бо зараз заговорить Селдон, от і дієте проти нас. А місяць тому ви були м'яким і поступливим, коли наші кораблі розгромили Мула на Терелі. Я міг би нагадати вам, сер, що це флот Фундації п'ять разів зазнав поразки у відкритому бою, а кораблі незалежних торгових світів здобували для вас перемогу.

Індбур загрозово насупився.

– Ваша присутність на Термінусі, пане посол, більше не бажана. Цього вечора вам буде запропоновано повернутися назад. Крім того, ваші зв'язки зі згубними демократичними силами будуть вивчатися – вже вивчаються.

Ранду відповів:

– Коли я полечу, мої кораблі полетять зі мною. Я нічого не знаю про жодних демократів. Я знаю тільки, що кораблі Фундації здалися Мулу через зраду ваших вищих офіцерів – байдуже, демократи вони чи ні. Я скажу вам, що двадцять кораблів на Горлегторі здали за наказом контр-адмірала, коли вони ще були неушкоджені і не переможені. І цей контр-адмірал був вашим близьким соратником – він головував на суді над моїм племінником, коли той тільки повернувся з Калгана. Нам відомо, що це ставалося не раз, тому наші кораблі не ризикуватимуть заради потенційних зрадників.

Індбур сказав:

– Щойно ви вийдете звідси, вас відправлять під варту.

Ранду вийшов під мовчазними поглядами пихатого почту правителів Термінуса.

Була за десять хвилин дванадцята!

Бейта і Торан вже прибули. Вони піднялися із заднього ряду і покликали Ранду, коли той проходив повз. Ранду м'яко усміхнувся.

– Ви все ж таки тут. Як вам це вдалося?

– Магніфіко про це подбав, – усміхнувся Торан. – Індбур наполягає на тому, щоб він створив композицію на візіосонорі про Часове Сховище, де б він сам, певна річ, був героєм. Магніфіко відмовився прийти без нас і сперечатися з ним не було сенсу. Еблінг Міс теж з нами або був тут. Він блукає десь поруч. – Раптом він стривожено запитав: – Щось сталося, дядьку? В тебе не дуже гарний вигляд.

Ранду кивнув.

– Мабуть, так. У нас проблеми, Торане. Боюся, що коли з Мулом вирішать, прийде наша черга.

До них підійшла сувора постать у білому і привіталася, ледь помітно вклонившись.

Темні очі Бейти заясніли, коли вона простягнула руку.

– Капітане Прітччер! Ви тут на чергуванні?

Капітан узяв її за руку і вклонився нижче.

– Аж ніяк. Я так розумію, що доктор Міс зіграв важливу роль у тому, щоб я потрапив сюди, але це лише на певний час. Завтра я повернуся під домашній арешт. Котра година?

Була вже за три хвилини дванадцята!

Магніфіко уособлював страждання та депресію. Він згорнувся калачиком, як завжди намагаючись бути непомітним. Його довгий ніс ховався між колін, а великі зажурені очі тривожно бігали туди-сюди.

Він схопив Бейту за руку, і коли вона нахилилася, прошепотів:

– Як ви думаєте, міледі, чи всі ці великі люди були в залі, коли... коли я грав на візіосонорі?

– Гадаю, всі, – запевнила його Бейта і легенько струсонула. – І я впевнена, що всі вони вважають тебе найдивовижнішим музиком у Галактиці, а твій концерт – найкращим, що вони будь-коли чули, тож випростайся і сядь правильно. Ми повинні мати гідність.

Він мляво усміхнувся, спостерігши її жартівливо насуплені брови, і повільно випростав свої довгі кінцівки.

Був полудень... і скляна кабіна вже не була порожньою.

Навряд чи хтось помітив, коли з'явився Селдон. Він наче впав із неба: щойно його не було, а наступної миті він вже тут.

У кабіні показався чоловік в інвалідному візку. Хоч сам він був старий і зморщений, на його зморшкуватому обличчі яскраво сяяли очі, а голос, як виявилось, був жвавішим за нього самого. На колінах в нього лежала книга. Він спокійно заговорив:

– Я – Гарі Селдон!

Він промовляв у цілковитій тиші, а його голос ховав у собі грізну енергію.

– Я – Гарі Селдон! Я не знаю, чи є тут хтось і не можу цього відчувати, але це неважливо. Я все ще маю деякі побоювання щодо збоїв у Плані. Протягом перших трьох століть ймовірність відсутності відхилень становила 94,2 відсотка.

Він зробив паузу, щоб усміхнутися, а потім доброзичливо сказав:

– До речі, якщо хтось із вас стоїть, можете сісти. Якщо хочете закурити, будь ласка. Я тут не у фізичній іпостасі. Мені не потрібні жодні церемонії.

– Отже, перейдімо до поточної проблеми. Вперше Фундації загрожує або вже, можливо, ось-ось вона зазнає проблеми громадянської війни. До цього зовнішні напади вдавалося адекватно відбити і це мало статися за суворими законами психоісторії. Теперішній наступ – це наступ вкрай недисциплінованої віддаленої групи Фундації проти надмірно авторитарного центрального уряду. Ця подія була необхідною і її результат очевидний.

Серйозний настрій шляхетної публіки почав зникати. Індбур наполовину виліз зі свого крісла.

Бейта нахилилася вперед із тривожним виглядом. Про що говорив великий Селдон? Вона не розчула кількох його слів...

– ...що досягнутий компроміс є необхідним із двох причин. Повстання незалежних торговців розбалансовує уряд, що, можливо, став занадто впевненим у своїх силах. Компонент боротьби відновлено. Незважаючи на поразку, здорове зростання демократії...

Тепер в залі заговорили голосніше. Шепіт перетворився на галас, аудиторія була на межі паніки.

Бейта прошепотіла Торанові на вухо:

– Чому він не каже про Мула? Торгівці ніколи не повставали.

Торан знизав плечима. Сидяча постать бадьоро говорила далі, тоді як безлад у залі зростав.

– ...новий та міцніший коаліційний уряд є необхідним та бажаним результатом логічної громадянської війни, нав'язаної Фундації. І тепер на шляху подальшого розширення стоять лише залишки старої Імперії, але це вже не проблема, в усякому разі, не на найближчі декілька років. Звичайно, я не можу розголошувати характер наступної проб...

У загальному гаморі Селдон лише безгучно ворухив губами.

Еблінг Міс, що сидів поруч із Ранду, почервонів і закричав:

– Селдон втратив глузд! Він передбачив не ту кризу! Хіба ваші торговці колись планували громадянську війну?

Ранду коротко відповів:

– Так, планували. Але ми скасували наш план через Мула.

– Отже, Мул – це додатковий елемент, не передбачений Селдоном. Що ж тепер відбувається?

Раптом запанувала тиша, і Бейта помітила, що кабінка порожня. Атомне освітлення стін згасло, тихе струменіння повітря від кондиціонера припинилося.

Звідкись пронизливо й оглушливо завилала сирена, і Ранду самими губами сказав:

– Атака з космосу!

А Еблінг Міс підніс наручний годинник до вуха і закричав:

– Зупинився, заради Галактики! Тут у когось годинник працює? – Він ревів на всю горлянку.

Двадцять зап'ясть піднесли годинники до двадцяти вух. І менш ніж за двадцять секунд стало зрозуміло, що жоден із них не працює.

– Отже, – сказав Міс із похмурою та нещадною категоричністю, – щось вимкнуло всю ядерну енергію у Часовому Сховищі – і Мул атакує.

Індбур закричав, заглушуючи шум:

– Всім сісти на місця! Мул у п'ятдесяти парсеках звідси!

– Був, – крикнув Міс, – тиждень тому. А зараз він бомбардує Термінус.

Бейта відчула, як її повільно охоплює глибока депресія. Це відчуття ставало гострішим і важчим, аж доки їй не стало боляче дихати через спазми у горлі.

Шум натовпу, що зібрався назовні, було вже добре чути. Двері відчинилися, зайшов змучений чоловік і швидко заговорив до Індбура, що шарпнувся до нього.

– Ваша величносте, – прошепотів він, – у місті не працює жоден транспортний засіб, жодна лінія зв'язку. Отримано повідомлення про поразку Десятого Флоту, а кораблі Мула вже ввійшли в атмосферу. Генеральний штаб...

Індбур скорчився і безсило впав на підлогу. Тепер у залі не було чути ані звуку. Навіть натовп на вулиці перелякано мовчав, усі заціпеніли.

Індбура підняли, його губи змочили вином. Вони заворушилися, перш ніж він розплющив очі, і вимовили:

– Здавайтеся!

Бейта відчула, що от-от заплаче – не через смуток та приниження, а насамперед через величезний відчай, що її охопив. Еблінг Міс смикнув її за рукав.

– Ходімо, юна леді...

Вона рвучко вирвалася зі свого крісла.

– Ходімо, – сказав він, – і візьміть із собою вашого музику. – Пухкі губи вченого зблідли і тремтіли.

– Магніфіко, – тихо сказала Бейта. Блазень увесь зіщулювався від жаху. Його погляд осклів.

– Мул, – заволав він. – Мул прийшов за мною!

Він несамовито замахав руками від її дотику. Торан нахилився і зненацька вдарив його кулаком. Магніфіко важко впав, втративши свідомість, і Торан поніс його, мов мішок із картоплею.

Наступного дня потворні чорні бойові кораблі Мула сіли на посадкові майданчики Термінуса. Генерал нападників промчав порожньою головною вулицею Термінус-сіті на чужоземному автомобілі, який їхав, хоч усі атомні автомобілі безпорадно стояли.

Про окупацію було оголошено рівно за двадцять чотири години після того, як Селдон з'явився перед колишніми можновладцями Фундації.

З усіх планет Фундації боролися лише незалежні торговці, і тепер проти них були кинуті всі сили Мула – завойовника Фундації.

19. Початок пошуків

Притулок, планета, що ліниво й самотньо рухалася у міжгалактичному вакуумі довкола такого ж самотнього сонця, перебувала в облозі.

За строгими військовими параметрами вона безсумнівно була оточена, бо за двадцять парсеків від неї з будь-якого боку розташувалися військові бази Мула. Протягом чотирьох місяців після гучної загибелі Фундації комунікації Притулку були сплюндровані, як павутиння під лезом бритви. Кораблі Притулку тепер приземлялися лише вдома, і планета стала для них єдиною військовою базою.

Та й за іншими ознаками облога була очевидною, бо безпорадність та приреченість вже панували в душах людей, сіючи в них відчай...

Бейта важкою ходою пройшла коридор, розмальований рожевими хвилями, проминувши ряди столів із молочно-білого пластику, і машинально розшукала своє місце. Вона відсунула високий стілець, неухважно відповіла на ледь почуті нею вітання, втомлено потерла запалені очі й узяла меню.

До горла підкотилася відразу від надміру грибних страв, які вважалися на Притулку делікатесами, а їй, з її фундаційними смаками, видавалися неїстівними, та потім почула поруч ридання і підвела голову.

Досі вона мало звертала увагу на Джуді – простацького вигляду кирпату блондинку з байдужим обличчям, що сиділа за столиком збоку від неї. Та зараз Джуді гірко плакала, кусаючи вологий носовичок і здушуючи свої схлипування, аж її обличчя вкрилося червоними плямами. Каптур її безформного протирадіаційного костюма був відкинутий на плечі, а прозорий захисний щиток для обличчя впав у десерт, в якому й продовжував лежати.

Бейта і собі приєдналася до трьох дівчат, які по черзі марно втішали Джуді, плескаючи її по плечах, погладжуючи по голові і щось бурмочучи.

– Що сталося? – пошепки спитала вона.

Одна з них повернулася до Бейти і стримано знизала плечима:

– Не знаю. – Проте зрозумівши недоречність жесту, відвела Бейту вбік. – Гадаю, в неї був важкий день. І вона переймається за чоловіка.

– Він у космічному патрулі?

Бейта доброзичливо простягнула руку до Джуді.

– Чому б тобі не піти додому, Джуді? – Її голос звучав бадьоро і вимогливо порівняно з попередніми лагідними та ненаполегливими вмовляннями.

Джуді підвела ображене обличчя.

– Я вже була на цьому тижні...

– То сходи вдруге, бо якщо ти залишишся на роботі, наступного тижня пролежиш вдома три дні. Тож зараз для тебе піти додому означає виявити патріотизм. Дівчата, хтось із вас працює в її відділі? Тоді подбайте про її картку. А ти, Джуді, краще сходи до вбиральні і приведи себе до ладу. Ну ж бо!

Бейта повернулася на своє місце і знову похмуро взяла меню. Цей настрій – заразний. У такий нервовий час одна заплакана дівчинка здатна зіпсувати настрій цілому відділу.

Вона вибрала якусь огидну страву, натиснула потрібні кнопки біля ліктя і поклала меню назад до ніші.

Висока темнокоса дівчина навпроти неї заговорила:

– Небагато ми зараз можемо вдіяти, крім плачу, еге ж?

Її напрочуд повні губи ледь ворухнулися, і Бейта помітила, що їхні кутики були ретельно нафарбовані, щоб демонструвати оту штучну напівусмішку, що зараз вважалася ознакою вишуканості. Бейта відчула в її словах спробу втертися в довіру і насмішкувато глянула на неї, але поверхня столика посунулася й піднялася разом із їжею. Вона обережно розгорнула столове приладдя і відклала його вбік, доки воно не охолоне.

І спитала:

– Невже тобі більше немає про що думати, Гелло?

– Авжеж є, – відповіла Гелла. – Вона звичним рухом кинула недопалок у маленьку западину, і крихітний вогник спопелив його, перш ніж він упав на дно.

– Наприклад, – продовжила Гелла, зіпершись підборіддям на тонкі, добре доглянуті руки, – гадаю, ми можемо чудово домовитися з Мулом і припинити усе це безглуздя. – Але в мене немає...гм...засобів, щоб швидко втекти звідси, коли Мул візьме владу.

Обличчя Бейти виглядало незворушним. Її голос був безжурним і байдужим.

– У тебе часом немає брата або чоловіка на кораблях?
– Ні. Тим більша до мене довіра. Я не бачу жодного сенсу, щоб інші брати та чоловіки жертвували собою.
– Якщо здатися, то жертви напевно будуть не менші.
– Фундація здалася і живе собі спокійно. А наші чоловіки воюють проти усієї Галактики.

Бейта знизала плечима і лагідно сказала:

– Як на мене, найбільше тебе турбує саме перша обставина. – Вона узялася за свою овочеву страву і з'їла її. Запанувала напружена тиша. Ніхто не зреагував на цинізм Гелли ані словом.

Натиснувши на кнопку, Бейта швидко пішла. Столик відразу став прибраний для наступного відвідувача.

Нова дівчина, яка сиділа за три столики звідти, голосно прошепотіла, звертаючись до Гелли:

– Хто вона?

Рухливі губи Гелли байдуже скривилися.

– Племянниця нашого координатора. А ти хіба не знаєш?

– Справді? – Вона ще раз глянула на Бейту. – А що вона тут робить?

– Працює за конвеєром, як і всі. Хіба не знаєш, що це модно – бути патріоткою? Це неймовірно демократично, що аж блювати хочеться.

– Годі тобі, Гелло, – сказала огрядна дівчина, яка сиділа праворуч. – Вона ще жодного разу не нацькувала на нас свого дядька. Облиш її.

Гелла кинула на сусідку байдужий погляд і запалила ще одну сигарету.

Новенька прислухалася до базікання ясноокої бухгалтерки, яка сиділа навпроти. Та швидко торохтіла:

– ...кажуть, вона була у Сховищі – у справжньому Сховищі, розумієте, коли там говорив Селдон. А ще кажуть, що мер так розлютився, що аж піна з рота пішла, і були заворушення, і все таке. Вона втекла звідти ще до того, як Мул приземлився, і це була найбільш приголомшлива втеча з усіх, бо їй довелося пробратися через блокаду. Я здивована, чому вона досі не написала про це книжку, зараз книжки про війну неймовірно популярні. А ще вона мала бути на цій планеті Мула – як її там, Калгані, і...

Пролунав гучний дзвінок, і їдальня повільно спорожніла. Бухгалтерка собі бубоніла, а новенька уривала її ввічливими та

здивованими вигуками «Спра-а-авді?» у певні моменти.

Коли Бейта повернулася додому, величезні печерні вогні поступово згасали, поступаючи темряві, що означало час сну для порядних та працьовитих людей.

Торан зустрів її біля дверей із бутербродом в руках.

– Де ти була? – спитав він із напханим ротом. А потім вже чіткіше додав: – Я приготував обід із того, що було. Якщо буде мало, не гнівайся.

Але вона обійняла його і здивовано витріщилася.

– Торі, а де твоя форма? Чому ти у цивільному?

– Наказ, Бей. Ранду зараз радиться з Еблінгом Місом, і я не знаю, що сталося. От і все, що можу сказати.

– Я поїду? – Вона імпульсивно притиснулася до нього.

Він поцілував її, перш ніж відповісти.

– Гадаю, так. Мабуть, це буде небезпечно.

– А що зараз безпечно?

– І справді. А ще я послав за Магніфіко, тож він, мабуть, скоро теж прийде.

– Ти хочеш сказати, що його концерт на моторобудівному заводі доведеться скасувати?

– Звичайно.

Бейта пішла до сусідньої кімнати, де чекав обід, що його Торан справді зготував «з того, що було». Вона швидко розрізала сандвічі навпіл і сказала:

– Дуже погано, що так сталося з концертом. Дівчата на заводі так про нього мріяли. Та й Магніфіко теж. – Вона похитала головою. – Він такий чудний.

– Ти відчуваєш до нього материнські почуття, Бей, та й годі. Колись у нас буде дитина, і тоді ти забудеш про Магніфіко.

Бейта відповіла з напханим ротом:

– Мені здається, що мій материнський інстинкт тебе самого ледь витримує.

Раптом вона відклала бутерброд і серйозно глянула на нього.

– Торі!

– Га?

– Торі, я була сьогодні в Ратуші – у Бюро виробництва. Ось чому я сьогодні спізнилася.

– І що ти там робила?

– Ну... – вона завагалася. – Проблеми накопичуються. Я вже втомилася й не можу витримати на фабриці. Моральний дух геть занепав. Дівчата без угаву рюмсають із найменшого приводу. Ті, хто не хворіє, стають похмурими. Дехто вже й губи копилить. У моєму відділі продукції не виробляється й чверті колишнього обсягу, що був, коли я прийшла, і жодного дня не було так, щоб усі вийшли на роботу.

– Гаразд, – сказав Торан. – Повернімося до Бюро виробництва. Що ти там робила?

– Поставила кілька запитань. І так скрізь, Торі, по всьому Притулку. Занепад виробництва, посилення антиурядової агітації та невдоволення. Начальник бюро лише знизав плечима – після того, як просиділа у його приймальні годину і потрапила на прийом лише тому, що я племінниця координатора – і сказав, що він нічим не зарадить. Правду кажучи, я гадаю, йому байдуже.

– Та не засмучуйся, Бей.

– Гадаю, він навряд чи намагався щось робити. – У її голосі відчувалося роздратування. – Кажу тобі, буде біда. Такий самий жахливий відчай охопив мене у Часовому Сховищі, коли нас покинув Селдон. Ти сам це відчував.

– Так.

– Ну так от, той відчай панує всюди, – гнівно продовжила вона. – І ми ніколи не подолаємо Мула. Навіть якщо в нас буде достатньо ресурсів, нам бракуватиме мужності, духу, сили волі... Торі, боротися немає сенсу...

За той час, що Торан знав Бейту, вона ніколи не плакала. І зараз у її очах не було жодної сльозинки. Жодної. Але Торан легенько торкнувся її плеча і прошепотів:

– Маю надію, ти про це забудеш, крихітко. Я розумію, про що ти кажеш. Але нічого...

– Так, нічого не вдієш! Всі так кажуть – і ми лише сидимо й чекаємо, доки нам на шиї впаде меч.

Вона знову взялася за бутерброд і чай. Торан тихо розстелив ліжка. Надворі вже смеркало.

Ранду як новопризначений координатор конфедерації міст Притулку (по суті, це була посада воєнного часу) попросив надати йому кімнату нагорі, де він міг розмірковувати, розглядаючи з вікна

верхівки дахів та зелень міста. Тепер, коли світло в печері згасло, місто втратило всі відтінки. Але Ранду не мав часу роздумувати про символізм ситуації.

Він звернувся до Еблінга Міса, чиї ясні маленькі очі, здавалося, не цікавилися нічим, крім келиха в руці, що був наповнений чимось червоним:

– На Притулку кажуть, що коли в печері гасне світло, порядні та працьовиті люди лягають спати.

– Ви лягаєте набагато пізніше?

– Ні! Вибачте, що викликав вас так пізно, Місе. У ці дні ніч мені більше до душі. Хіба це не дивно? Люди на Притулку суворо визначили для себе, що відсутність світла означає час для сну. І я теж. Але зараз все інакше...

– Ви ховаєтеся, – рішуче сказав Міс. – Вдень ви серед людей, і відчуваєте, що їхні погляди й надії спрямовані на вас. Вам важко це витримувати. А коли вони сплять, відчуваєтеся вільним.

– Ви теж це відчуваєте? Це жалюгідне відчуття поразки?

Еблінг Міс повільно кивнув.

– Так. Це загальний психоз, клята масова паніка. О Галактико, Ранду, а на що ви сподівалися? Ось вам ціла культура, доведена до сліпої, беззастережної віри у народного героя з минулого, який все розпланував і дбає про кожну мить їхніх жалюгідних життів. Такий спосіб мислення має релігійне підґрунтя, а ви розумієте, що це означає.

– Анітрохи.

Міс не любив, коли йому доводилося щось пояснювати. Ніколи не любив. Тому він загарчав, глянувши на довгу сигару, яку задумливо тримав між пальцями, і сказав:

– Це притаманне міцній вірі. А віри не можна легко позбутися після великого шоку – і через це стаються справжні психічні розлади. У легких випадках ідеться про істерику та хворобливу невпевненість. У важких – божевілля й самогубство.

Ранду гриз ніготь.

– Тобто, із поразкою Селдона зникла наша опора, а оскільки ми занадто довго на нього покладалися, наші м'язи атрофувалися настільки, що ми нездатні самотужки встояти на ногах.

– Саме так. Метафора доволі незграбна, але все насправді так.

– А ви, Еблінгу, що з вашими власними м'язами?

Психолог зробив довгу затяжку і випустив дим.

– Втратили форму, але не атрофувалися. Моя професія обумовлює незалежне мислення.

– І ви бачите порятунок?

– Ні, але він мусить бути. Можливо, Селдон не передбачив появу Мула. Можливо, він не гарантував нам перемогу. Але ж і поразку він нам теж не гарантував. Він лише вийшов із гри, і ми лишилися самі. Мула можна перемогти.

– Як?

– Є лише один спосіб перемогти будь-кого – завдати удару в слабке місце. Розумієте, Ранду, Мул не надлюдина. Якщо він зрештою зазнає поразки, всі зрозуміють, хто він. Зараз він нікому не відомий, тому легенди з'являються одна за одною. Кажуть, що він мутант. І що з того? Лише невігласи можуть вважати, що мутант – це «надлюдина». Це не так.

За підрахунками, у Галактиці щодня народжується сім мільйонів мутантів. Із цих кількох мільйонів ледве набереться один або два відсотки тих, чиї мутації можуть бути виявлені за допомогою мікроскопів або хімічного аналізу. Із цих макромутантів, тобто тих, чиї мутації помітні неозброєним оком або привертають увагу, приблизно один-два відсотки є виродками, придатними лише для розважальних центрів, лабораторій або для того, щоб померти. Серед нечисленних макромутантів, чиї особливості мають на них позитивний вплив, деякі є нешкідливими цікавими створіннями з певними дивацтвами, але загалом нормальними, а от більшість становлять розумово неповноцінні. Розумієте, Ранду?

– Розумію. А як щодо Мула?

– Припустімо, що Мул – мутант, отже має якусь властивість, без сумніву, психічну, якою можна скористатися для того, щоб завоювати інші світи. Він, безумовно, також має недоліки, про які ми не знаємо. Він не дбав би про свою таємничість і не соромився б показуватися на очі іншим, якби ці недоліки не були очевидними і згубними для нього. За умови, якщо він дійсно мутант.

– Отже, існує якась альтернатива?

– Цілком можливо. Вся інформація про його мутації – це свідчення капітана Прітчера з розвідки Фондації. Він зробив висновки із

непевних спогадів тих, хто запевняв, що знає Мула – або того, хто міг бути Мулом – про його народження та раннє дитинство. Доказів у Прітчера небагато, і може статися так, що їх свідомо поширив Мул задля того, щоб зміцнити свою репутацію мутанта-надлюдини.

– Це цікаво. Як довго ви над цим розмірковували?

– Я ніколи над цим не роздумував, тобто ніколи не вірив у його мутацію. Це лише альтернатива, яку варто взяти до уваги. Уявімо собі, Ранду, що Мул відкрив форму випромінювання, здатну пригнічувати психічну енергію, подібно до того, як існує випромінювання, що пригнічує ядерні реакції. І що тоді, га? Чи може це пояснити наші нещастя і поразку Фундації?

Ранду, здавалося, поглинули похмурі роздуми.

Він спитав:

– А які результати вашого обстеження блазня Мула?

Враз Еблінг Міс завагався.

– Поки жодних. Я вдавав із себе сміливця, розмовляючи з мером перед занепадом Фундації – перш за все, для того, щоб не впасти духом. Але ж, Ранду, якби мої математичні інструменти для цього годилися, мені вистачило би самого лише блазня, щоб зробити повний аналіз особистості Мула. Тоді він би потрапив до наших рук, і ми могли би вивчити ті дивовижні аномалії, які вже мене вразили.

– Наприклад?

– Поміркуйте самі. Мул відразу розгромив флот Фундації, але йому жодного разу не вдалося змусити набагато слабкіші флоти незалежних торговців відступити у відкритому бою. Фундація впала відразу, а незалежні торговці змогли дати відсіч усім його силам. Він вперше використав гасильне поле проти ядерної зброї незалежних торговців на Мнемоні. Через те, що це сталося раптово, вони програли цей бій, але згодом чинили опір цьому полю. І Мулові вже ніколи знову не вдалося успішно використати проти них цю зброю.

Але сили Фундації щоразу виявлялися безпорадними перед нею. І сама Фундація теж. Чому? Якщо враховувати ту інформацію, яку ми зараз маємо, це видається нелогічним. Тож мають існувати фактори, про які ми не здогадуємося.

– Зрада?

– Пусте, Ранду. Нісенітниця, на яку шкода мови. На Фундації не було жодної людини, яка не була б упевнена в перемозі. Хто

зраджуватиме тих, у чий перевазі абсолютно переконаний?

Ранду став перед викривленим вікном і дивився у нього невидючим поглядом. Тоді сказав:

– Але ми напевно програємо зараз, навіть якщо в Мула й тисяча слабких місць, навіть якщо він всіяний ними, мов дірками...

Він стояв, згорбившись і нервово стискаючи за спиною руки. Потім мовив:

– Нам вдалося легко втекти після того епізоду в Часовому Сховищі, Еблінгу. Можливо, інші теж втекли. Але таких мало. Більшість залишилася. Гасильне поле можна було нейтралізувати. Для цього потрібно було трохи зусиль і винахідливості. Усі кораблі Флоту Фундації могли втекти на Притулок або на сусідні планети, щоб битися далі, як ми. На це виявилися здатні менше одного відсотка. Фактично усі перейшли на бік ворога.

Про підпілля Фундації, на яке тут покладала надію більшість людей, досі не чути. Мул вчинив напрочуд розважно, пообіцявши захистити майно та прибутки великих торговців, і вони перейшли на його бік.

Еблінг Міс вперто сказав:

– Плутократи завжди були проти нас.

– В їхніх руках завжди була влада. Послухайте, Еблінгу, у нас є підстави вважати, що Мул або його маріонетки вже встановили контакти із впливовими людьми серед незалежних торговців. Як відомо, щонайменше десять із двадцяти семи світів незалежних торговців перейшли на бік Мула. Можливо, ще десь стільки ж вагаються. На самому Притулку є люди, які не надто засмутяться, коли Мул тут запанує. Цілком очевидно, що існує нездоланна спокуса відмовитися від політичної влади, якій загрожує небезпека, якщо це дозволить зберегти контроль над господарськими справами.

– Ви не сподіваєтеся, що Притулок може дати відсіч Мулові?

– Я гадаю, що Притулок цього не хоче. – І Ранду обернувся до психолога, занепокоєно дивлячись на нього. – Я вважаю, що Притулок чекає капітуляції. І саме тому я викликав вас сюди. Я хочу, щоб ви залишили Притулок.

Еблінг Міс здивовано напнув свої пухкі щоки.

– Зараз?

Ранду відчув, як його долає жахлива втома.

– Еблінгу, ви найвидатніший психолог Фундації. Справжні метри психології зникли разом із Селдоном, але ви найкращий із тих, кого ми маємо. Ви – наш єдиний шанс перемогти Мула. Ви не зможете зробити цього тут, тому летіть у те місце, що раніше було Імперією.

– На Трентор?

– Так. Від Імперії лишилися самі обгризені кістки, але щось мусить бути в центрі. Там мають бути якісь записи, Еблінгу. Ви можете більше дізнатися про математичну психологію – можливо, цього буде достатньо, щоб вивчити розум блазня. Певна річ, він має летіти з вами...

Міс сухо відповів:

– Я сумніваюся, що він згодиться навіть через страх перед Мулом, якщо ваша племінниця не полетить із ним.

– Розумію. Торан і Бейта полетять із вами саме з цієї причини. І є ще одна велика мета, Еблінгу. Три століття тому Селдон заснував дві Фундації, по одній на кожному кінці Галактики. Ви повинні знайти цю Другу Фундацію!

20. Змовник

Палац мера – точніше, те, що колись було палацом мера – видавався у темряві невиразною плямою. Після завоювання та запровадження комендантської години у місті панувала тиша. Над Фундацією виднів молочний слід Чумацького Шляху і самотня зірка ясніла на небосхилі.

За три століття Фундація з приватного проекту невеликої групи вчених стала торговельною імперією, що простягала свої мацаки вглиб Галактики, а півроку тому втратила свій високий статус, зробившись однією із завойованих провінцій.

Розум капітана Гена Прітчера не здатен був це збагнути.

Похмура тиша нічного міста, темний палац, захоплений загарбниками – все це виглядало символічно, але капітан Ген Прітчер, що стояв біля зовнішніх воріт палацу з крихітною атомною бомбою під язиком, не замислювався над цим.

До нього наблизилася якась постать, і капітан схилив голову.

Постать ледь чутно прошепотіла:

– Сигналізація працює, як завжди, капітане. Дійте! Вона нічого не зафіксує.

Капітан низько схилив голову під аркою і тихо рушив стежкою, оточеною фонтанами, до колишнього саду Індбура.

Його пам'ять вперто відмовлялася згадувати той день у Часовому Сховищі чотири місяці тому. Але деякі небажані спогади все ж зринали, здебільшого вночі.

Старий Селдон вимовляє свої доброзичливі слова, що виявилися жахливо недоречними... Безлад і сум'яття... Індбур без свідомості, у своєму костюмі мера, що видається занадто яскравим порівняно з його блідим обличчям... Переляканий натовп, який швидко зібрався і чекає неминучих слів про капітуляцію... Молодий чоловік, Торан, що блискавично пірнув у бічні двері, тримаючи на плечі Мулового блазня...

І він сам, якийсь розгублений після всього цього, стоїть біля непрацюючої автівки.

Протискається крізь стихійний натовп, який вже залишає місто, і йде невідь куди.

Навмання кидається до криївок, які є (точніше, були колись) штаб-квартирами демократичного підпілля, що хиріло й занепадало протягом останніх вісімдесяти років.

Але ці криївки порожні.

Наступного дня в небі швидко з'явилися чорні кораблі чужинців і м'яко приземлилися посеред будівель сусіднього міста. Капітан Ген Прітчер відчув, як душу заповнюють безпорадність і відчай.

Він узявся подорожувати.

За тридцять днів пройшов пішки майже двісті миль, перевдягнувшись у вбрання робітника гідропонних плантацій, на труп якого натрапив на узбіччі. Відростив густу, червонясто-коричневу бороду...

І розшукав те, що залишилося від підпілля.

Це трапилося у місті Ньютон, у кварталі, що колись був розкішним, а тепер повільно ставав злиденним. Потрібний йому будинок важко було вирізнити серед подібних. А потрібна людина виявилася ширококостим чоловіком із маленькими очицями і вузлуватими кулачками в кишенях. Той привідчинив двері і затулив вхід своїм жилавим тілом.

Капітан пробурмотів пароль:

– Я прилетів із Мірану.

Чоловік похмуро відповів:

– Щось ви цього року зарано.

А капітан йому:

– Не раніше, ніж торік.

Але чоловік не відступив убік. Він спитав:

– Хто ви?

– Хіба ви не Фокс?

– Ви завжди відповідаєте запитанням на запитання?

Капітан непомітно вгамував дихання і потім спокійно сказав:

– Я Ген Прітчер, капітан флоту, а також член підпільної Демократичної партії. Ви дозволите мені зайти?

Фокс відступив і сказав:

– Моє справжнє ім'я Орам Паллі.

Він простягнув руку, і капітан потиснув її.

Кімната була доглянута, але не розкішна. В одному кутку стояв декоративний проектор для книжок та фільмів, що на професійну

думку капітана цілком міг бути замаскованим бластером чималого калібру. Об'єктив проектора закривав отвір і міг керуватися дистанційно.

Фокс вловив погляд свого бородатого гостя і силувано посміхнувся. Він сказав:

– Так! Але лише в часи Індбура і його холоуїв-вампірів. Проти Мула з цим мало що вдієш, еге ж? Проти Мула нічого не допоможе. Ви голодні?

Щелепи капітана стиснулися під бородою, і він кивнув.

– Це забере якусь хвилинку, якщо ви почекаєте. – Фокс дістав із шафи дві банки і поставив їх перед капітаном Прітчером. – Покладіть на них пальці і розламайте, коли вони достатньо нагріються. Мій терморегулятор не працює. Такі речі вельми нагадують, що йде війна – або була, еге ж?

Його слова звучали енергійно, але нічого підбадьорливого він не казав. У очах читалася холодна задума. Він сів навпроти капітана і пояснив:

– Якщо мені щось у вас не сподобається, то від вас не залишиться нічого, крім купки вугликів на тому місці, де ви сидите. Зрозуміли?

Капітан нічого не відповів. Банки відкрилися, щойно він натиснув на них.

Фокс коротко сказав:

– Тушковане м'ясо! Вибачте, але з їжею зараз сутужно.

– Знаю, – відповів капітан. Він їв швидко, не підводячи голови.

Фокс сказав:

– Я вас колись бачив. Намагаюся згадати, але борода збиває мене з пантелику.

– Я тридцять днів не голився, – відповів капітан, і потім люто додав: – Чого вам ще треба? У мене був правильний пароль. І документи.

Співрозмовник відмахнувся:

– Ет, я можу припустити, що ви дійсно Прітчер. Але зараз багато хто має і паролі, і документи, і обличчя не приховує, але перейшов на бік Мула. Чи ви колись чули про Левво?

– Так.

– Він із Мулом.

– Що? Він...

– Так. Він був чоловіком, якого називали «нескореним». – Губи Фокса скривилися від безгучного сміху. – Потім Вілліг. Теж із Мулом! Гарр і Нот. Теж! То чому б і Прітчерові не перейти на бік Мула? Звідки мені знати?

Капітан лише похитав головою.

– Але це не має значення, – тихо сказав Фокс. – Якщо Нот перейшов на їхній бік, вони мають про мене знати. Тож якщо ви законслухняний громадянин, ви перебуваєте в більшій небезпеці, ніж я через знайомство з вами.

Капітан доїв і зіперся на спинку стільця.

– Якщо у вас немає організації, то де мені її знайти? Фундація, може, й склала зброю, але не я.

– Так! Капітане, ви не можете вічно поневіритися. Чоловіки Фундації повинні зараз мати дозвіл на поїздки з одного міста до іншого. Ви це знаєте? І посвідчення особи. Воно у вас є? До того ж всі офіцери старого флоту мають з'явитися до найближчої окупаційної штаб-квартири. А ви ж офіцер, так?

– Так. – Голос капітана був різким. – Ви думаєте, я тікаю через страх? Я був на Калгані невдовзі після того, як він потрапив до рук Мула. Протягом місяця на свободі не лишилося жодного офіцера колишнього отамана, бо вони були природними військовими лідерами будь-якого бунту. Підпільники завжди розуміли, що неможливо здійснити жодну революцію, не контролюючи хоча б частину флоту. І Мул, очевидно, це теж розуміє.

Фокс задумливо кивнув.

– Цілком логічно. Цей Мул – уважний політик.

– Я позбувся форми за першої нагоди. Відростив бороду. Після всього, що трапилося, інші також могли зробити так само.

– Ви одружений?

– Моя дружина померла. Дітей немає.

– Отже, ви маєте імунітет від шантажу заручниками.

– Так.

– Хочете почути пораду?

– Так, якщо маєте що порадити.

– Я не знаю, якої політики дотримується Мул або які в нього наміри, але кваліфіковані робітники й досі не постраждали. Їхні зарплати вирости. Виробництво всіх видів ядерної зброї розвивається.

– Справді? Схоже, він збирається продовжувати наступ.

– Не знаю. Можливо, той скурвий син хоче заспокоїти робітників, щоб вони не бунтували. Якщо Селдон не зміг вирахувати його завдяки своїй психоісторії, то я поготів. Але ви носите робочий одяг. Це теж про щось свідчить, чи не так?

– Я не кваліфікований робітник.

– Але ж ви вивчали військовий курс з ядерної зброї?

– Звичайно.

– Цього достатньо. Тут у містечку є компанія «Нуклеар Філд Біерінгз Інк». Скажіть їм, що маєте належний досвід. Ці падлюки, які обладнали завод для Індбура, досі ним керують, але вже працюють на Мула. Вони нічого не питатимуть, бо зараз їм потрібні робітники, аби вхопити ласий шматок. Вони видадуть вам посвідчення особи, і ви можете претендувати на кімнату у житловому кварталі корпорації. Спробуйте.

Так капітан національного флоту Ген Прітчер став робітником Ло Моро, що працював на виробництві у 45-му цеху «Нуклеар Філд Біерінгз Інк». З агента розвідки він став «змовником», зійшовши соціальними сходами вниз. За кілька місяців це привело його до воріт колишнього приватного саду Індбура.

У саду капітан Прітчер звірився з дозиметром, що лежав на його долоні. Внутрішнє сигнальне поле ще діяло, і він став чекати. Залишилося півгодини до того, як вибухне атомна бомба, що зараз лежить у нього в роті. Він обережно покатав її язиком.

Дозиметр згас у зловісній темряві, і капітан швидко рушив вперед.

Поки все відбувалося за планом.

Він безпристрасно подумав, що час, який відлічує годинник атомної бомби – це також і його життя, а її вибух принесе смерть і для нього, і для Мула.

Це стане кульмінацією його чотиримісячної приватної війни; війни, що почалася з часу його втечі з ньютонського заводу...

Протягом двох місяців капітан Прітчер носив свинцеві фартухи і важкі лицьові щитки, доки не позбувся військового вишколу. Він був робітником, який отримував зарплату, проводив вечори в місті й ніколи не розмовляв про політику.

Два місяці він не бачив Фокса.

Та якось одного чудового дня біля його верстата перечепився чоловік, ніби випадково витрусивши з кишені папірець. На ньому було написано «Фокс». Він кинув його в атомну камеру, де той згорів, ставши невидимим димком і вивільнивши близько мілімікрровольта енергії, і взявся до роботи.

Того ж вечора він був вдома у Фокса і грав у карти з двома чоловіками, одного з яких знав за чутками, а іншого – на ім'я та в обличчя.

Передаючи та перетасовуючи карти, вони розмовляли між собою.

Капітан сказав:

– Це фундаментальна помилка. Ви живете у зруйнованому минулому. Вісімдесят років наша організація чекала на вдалий історичний момент. Ми були засліплені психоісторією Селдона, одним із перших положень якої було те, що одна людина не має значення, не робить історію, що складні соціальні та економічні чинники не зважають на неї і поводяться, як із маріонеткою. – Він обережно поправив свої карти, оцінив їх і додав нову, скинувши одну. – Чому б не вбити Мула?

– Ну і що доброго це нам дало б? – роздратовано сказав чоловік, що сидів ліворуч од нього.

– Зважте ось на що, – сказав капітан, скидаючи дві карти. – Що таке одна людина – одна з квадрильйонів? Якщо помре одна людина, Галактика від цього не припинить обертатися. Але Мул – не людина, він мутант. Він вже порушив план Селдона, і якщо ви полишите аналізувати наслідки, це означає, що він один зруйнував усю селдонівську психоісторію. Якби його не було, Фундації ніщо б не загрожувало. Якщо він помре, Фундація вже не буде подоланою.

Годі вам, демократи вісімдесят років боролися проти мерів та торговців, потураючи їм. Отже, спробуймо вчинити замах.

– Як? – устряв Фокс, у голосі якого чувся холодний здоровий глузд.

Капітан повільно сказав:

– Я провів три місяці, розмірковуючи над цим, і не ухвалив жодного рішення. Але коли прийшов сюди, мені стрілила в голову потрібна думка. – Він мигцем глянув на усміхненого чоловіка з широким, рожевим обличчям, який сидів праворуч від нього. – Колись ви були камергером мера Індбура. Я не знав, що ви у підпіллі.

– І я про вас не знав.

– Ну так от. До ваших обов'язків камергера належала періодична перевірка охоронної сигналізації у палаці.

– Так.

– І зараз цей палац належить Мулу.

– Так кажуть, хоча він скромний завойовник і ніколи не виголошує жодних промов, прокламацій і не показується на публіці.

– Це стара байка, яка нам ні до чого. Ви, колишній камергер, – це все, що нам потрібно.

Усі виклали карти, і Фокс зібрав виграш. А потім повільно почав нову роздачу.

Чоловік, що був камергером, узяв свої карти.

– Вибачте, капітане. Я перевіряв охоронну сигналізацію, але це було звичайною справою. На самій сигналізації я не розуміюся.

– Я так і знав, але ваша зорова пам'ять зберегла елементи управління сигналізацією і їх можна побачити, якщо достатньо глибоко просканувати її психічним зондом.

Рум'яне обличчя камергера відразу ж зблідло і скривилося. Він нервово зіжмакав карти в кулаці.

– Психічним зондом?

– Не хвилюйтеся, – гостро сказав капітан. – Я вмю ним користуватися. Вам це не зашкодить, хіба що кілька днів відчуватимете слабкість. Якщо є шанс, треба ризикнути. Серед нас, без сумніву, є ті, хто може за зображеннями важелів сигналізації визначити комбінації довжин хвиль. Є і ті, хто вміє виготовити маленьку бомбу з годинниковим механізмом, а я вже сам віднесу її до Мула.

Чоловіки нахилилися над столом.

Капітан оголосив:

– Бунт почнеться увечері в околицях палацу. Уникайте бійок. Оголосіть тривогу, а тоді тікайте. Поки палацова варта зорієнтується або... хоча б відволічеться...

Із того дня почалася підготовка, що тривала місяць, і капітан національного флоту Ген Прітчер, який став змовником, за своїм соціальним статусом опинився ще нижче, ставши «вбивцею».

Капітан Прітчер був у самому палаці і відчував у душі якусь похмуру радість. Ретельна перевірка системи сигналізації зовні виявила, що всередині є лише кілька охоронців. За цих обставин це означало, що охорони немає взагалі.

План поверху чітко вимальовувався у його пам'яті. Він сам виглядав як кольорова цятка, що нечутно рухалася пандусом, застеленим килимами. Піднявшись нагору, він притиснувся до стіни і чекав.

Перед ним були невеликі зачинені двері колишніх покоїв мера. За цими дверима має бути мутант, що вщент розбив тих, кого вважали непереможними. Він прийшов рано – до вибуху бомби залишалося ще десять хвилин.

П'ять із них минуло, але досі не було чути ані звуку. Мулові залишалося жити п'ять хвилин... Так само, як і капітанові Прітчєру...

Він зробив крок вперед, зважаючи на раптовий імпульс. План має вдатися. Коли вибухне бомба, палац розлетиться на шматки – увесь палац. До дверей лишилося десять ярдів, дрібниця. Але він хотів побачити, як загине Мул, з яким разом загине він сам.

Звівши руку, він зухвало постукав у двері...

І вони відчинилися, випустивши назовні сліпуче світло.

Капітан Прітчєр завагався, але швидко схаменувся. Похмурий чоловік, що стояв у центрі кімнати перед акваріумом, ледь підвів голову.

Він був у понурій чорній формі. Коли він випадково стукнув по акваріуму, той загойдався, і з глибини швидко метнулася до нього пурпурова риба з помаранчевими плавцями.

Чоловік сказав:

– Заходьте, капітане!

Маленька металева кулька під язиком капітана зловісно набрякла – він знав, що фізично втримати її неможливо. Але це була остання хвилина його життя.

Чоловік у формі сказав:

– Краще виплюньте цю дурну кульку, щоб вам легше було розмовляти. Вона все одно не вибухне.

Минула хвилина, і капітан повільно нахилив голову й виплюнув вологу сріблясту кульку на долоню. Розлютившись, він щосили жбурнув її в стіну. Зблиснувши у повітрі, вона відскочила із різким брязкотом, не завдавши жодної шкоди.

Чоловік у формі знизав плечима.

– Ось і все. В будь-якому разі вона не принесла би вам жодної користі, капітане. Я не Мул. Вам доведеться вдовольнитися його

намісником.

– Як ви дізналися? – ледь чутно пробурмотів капітан.

– У цьому винна наша ефективна система контррозвідки. Я можу назвати кожного члена вашої маленької банди, кожен запланований вами крок...

– І ви не захотіли втрутитися?

– Чому б і ні? Це було однією з моїх головних цілей – розшукати вас і ще декого. Особливо вас. Я міг би взяти вас ще кілька місяців тому, коли ви були робітником на заводі у Ньютоні, але вирішив зачекати. Якби ви самі не запропонували план замаху, один із моїх людей щось би вам підказав. Результат виявився вельми драматичним і напрочуд кумедним.

Погляд капітана став суворим.

– Я теж так вважаю. То що, це кінець?

– О ні, це лише початок. Сідайте, капітане. Хай героїзмом втішаються дурні, які ним захоплюються. Капітане, ви здібна людина. За наявною у мене інформацією, ви були першим на Фундації, хто збагнув міць Мула. І відтоді ви самі, доволі зухвало, почали цікавитися раннім періодом його життя. Ви були одним із тих, хто викрав його блазня, якого, до речі, досі не знайшли. За це з ними порохуються. Природно, що ваші здібності були належно оцінені, а Мул не схильний боятися здібних ворогів, оскільки може зробити їх друзями.

– От чому ви були таким обережним. О ні!

– О так! Це й було метою сьогоднішньої комедії. Ви розумна людина, однак ваша маленька змова проти Мула жалюгідно провалилася. Це і змовою не виглядає. Хіба під час військового вишколу вас не вчили полишати кораблі у безнадійних ситуаціях?

– Спочатку треба довести, що вона безнадійна.

– Доведемо, – ввічливо запевнив його намісник. – Мул завоював Фундацію. Вона швидко стане засобом для досягнення його важливіших цілей.

– Яких цілей?

– Завоювання всієї Галактики. Возз'єднання всіх розрізнених світів у межах нової Імперії. Втілення мрії вашого Селдона, тупий ви патріоте, на сімсот років раніше до того, як він сподівався це побачити. І ви можете допомогти нам у цьому.

– Можу, я не сумніваюся в цьому. Але так само не сумніваюся і в тому, що не буду цього робити.

– Мені здається, – розмірковував далі намісник, – що з усіх світів незалежних торговців поки що пручаються лише три. Вони протримаються недовго. Це будуть останні сили Фундації. І ви все ще тримаєтеся.

– Так.

– Але вас надовго не вистачить. Добровільно залучений ворог є найбільш ефективним. Але можливий ще й інший варіант. На жаль, Мул зараз відсутній. Він, як завжди, керує битвою проти торговців. Але підтримує з нами постійний контакт. Вам не доведеться довго чекати.

– На що чекати?

– На ваше навернення.

– Мул, – холодно сказав капітан, – пересвідчиться, що йому на це забракне сил.

– Цього не станеться. Зі мною йому це вдалося. Не впізнаєте мене? Годі вам, ви ж були на Калгані, тож напевне мене бачили. Я носив монокль, багряницю з хутряною підкладкою, капелюх із високим наголовком...

Капітан стривожено застиг.

– Ви були отаманом Калгана.

– Так. А тепер я вірний намісник Мула. Як бачите, він вміє переконувати.

21. Інтерлюдія в космосі

Блокаду вдалося успішно прорвати. У безмежній широчині космосу навіть увесь наявний флот не здатен був щільно тримати облогу. А якщо маєш один-єдиний корабель, вправного пілота та сяке-таке щастя, можна знайти шпарку і якось проскочити.

Із крижаним спокоєм Торан вів корабель від однієї зірки до іншої. Через великі скупчення зірок міжзоряні стрибки були нерівномірними і кривулястими, та водночас це збивало з пантелику прилади стеження, ускладнюючи переслідування ворога.

Проминувши кільце кораблів, вони також подолали мертвий простір, який блокував усі субефірні повідомлення. Вперше за ці три місяці Торан не почувався самотнім...

Минув тиждень, перш ніж у ворожих випусках новин почали передавати не лише оди про підкорення Фундації. І за цей час броньований торговий корабель Торана квапливими стрибками втік подалі від Периферії, вглиб Галактики.

Еблінг Міс покликав його. Торан, закліпавши очима, підвів голову від графіків, і вийшов зі стернової рубки.

– Що трапилось? – він зайшов до невеличкої центральної кімнати, з якої Бейта зробила вітальню.

Еблінг Міс похитав головою.

– Гадки не маю. Новинарі Мула оголошують спеціальний бюлетень. Я вирішив, що вам варто послухати.

– Можливо. А де Бейта?

– Накриває стіл в їдальні і складає меню, або переймається іншими дурницями.

Торан сів на койку Магніфіко і став чекати. Програма пропагандистських «спеціальних бюлетенів» Мула була одноманітною. Спочатку лунала військова музика, потім улесливий голос диктора повідомляв неважливі новини.

Згодом виникала пауза, а тоді звучали сурми, викликаючи хвилювання, що дедалі зростало.

Торан терпляче слухав. Міс щось мурмотів собі під ніс.

Диктор торохтів звичайні фрази військового кореспондента, їхній елей перетворювався на звук розплавленого металу та обпікав, наче

бластер, повідомляючи неодмінні деталі космічних битв.

– Стрімкі ескадрони крейсерів під командуванням генерал-лейтенанта Самміна завдали удару у відповідь угрупованню противника, вигнавши його з Ісса... – Напрочуд безпристрасне обличчя диктора зникло, і на екрані з'явилися зорельоти, що шугали в космічному морозі та зчіплювались у смертельній сутичці. Голос не вмовкав, пояснюючи безгучні кадри. – Найбільш приголомшливим моментом битви був другорядний бій крейсера «Гроно» проти трьох ворожих кораблів класу «Нова»...

Зображення на екрані замерехтіло і зникло. Великий корабель вистрілив, один із шалених нападників загорівся, захитався і вибухнув. Крейсер «Гроно» струсонувся, та витримав дотичний удар, змусивши суперника відступити.

Спокійний голос диктора не вмовкав, поки тривав бій.

Потім після паузи показали схожий величезний сюжет про битву на Мнемоні, до якого додали зображення розбомбленого міста та втомлених полонених, що скупчилися групами. І так без угаву...

На Мнемон чекала загибель.

Знову пауза, аж тоді пронизливо залунали сурми. На екрані виник довгий коридор, вздовж якого стояли шеренги солдатів, а між ними швидко йшов представник уряду в формі радника.

Запанувала гнітюча тиша.

– За наказом нашого володаря оголошується, що планета Притулок, що досі запекло чинила спротив його волі, визнала свою капітуляцію. Зараз війська нашого володаря займають планету. Опір був нечисленим і нескоординованим, його вдалося швидко придушити.

Зображення розтануло, і знову виник диктор, який оголосив, що про наступні події повідомлятимуть пізніше.

Потім залунала танцювальна музика, і Еблінг Міс вимкнув екран.

Торан встав і, заточуючись, пішов геть. Психолог не спинив його.

Коли Бейта вийшла з кухні, Міс жестом попросив вислухати його:

– Вони взяли Притулок.

– Вже? – сказала Бейта, витріщивши очі. В її погляді читалася невіра.

– Без бою. Без клят... – Він вмовк, стримуючи себе. – Вам краще не турбувати Торана. Для нього це неприємна новина. Поїмо без нього.

Бейта зазирнула до стернової рубки, а потім повернулася пригнічена.

– Гаразд.

Магніфіко непомітно сів за стіл. Він нічого не говорив і не їв, він заціпенів від страху, що наче висмоктав із його тіла усі життєві сили.

Еблінг Міс із байдужим виглядом длубався у замороженому фруктовому десерті. Враз він гостро сказав:

– Два торгових світи ще борються. Вони борються, стікають кров'ю, гинуть і не здаються. Лише на Притулку... Так само, як і на Фундації...

– Але чому так? Чому?

Психолог похитав головою.

– Це лише частина проблеми. Всі підозрілі аспекти – це натяки на незвичайну природу Мула. Насамперед, як йому вдалося підкорити Фундацію малою кров'ю, по суті, завдавши лише одного удару, тоді як світи незалежних торговців досі чинять опір? Пригнічення ядерних реакцій було слабкою зброєю – ми обговорювали це детально, до нудоти – і ця зброя не зарадила нікому, крім як Фундації. Ранду казав, – Еблінг Міс насупив сиві брови, – що йдеться про випромінювання, яке пригнічує волю. Саме воно могло бути використане на Притулку. Але чому не на Мнемоні й Іссі? Хоч зараз вони б'ються так збіса запекло, що Мулу довелося кинути на підмогу половину флоту Фундації, щоб перемогти. Так, я впізнав у бою кораблі Фундації.

Бейта прошепотіла:

– Фундація, потім Притулок. Здається, лихо йде за нами назирці, дихаючи нам у спину. Та ми завжди встигаємо вислизнути в останню мить. Але чи буде так завжди?

Еблінг Міс не слухав її. Він розмірковував, розмовляючи сам із собою.

– Але є ще одна проблема. Бейто, пам'ятаєте згадку в новинах про те, що блазня Мула не знайшли на Термінусі; вони підозрювали, що він втік на Притулок або його туди перевезли викрадачі. Вони переймаються цим, Бейто, досі переймаються, а ми так і не з'ясували, в чому річ. Магніфіко має знати щось фатальне для Мула. Я впевнений у цьому.

Магніфіко зблід і запротестував, затинаючися:

– Сір...шляхетний пане...справді, присягаюся, я мало що знаю, щоб задовольнити ваші бажання. Я розповів вам геть про все, а ваш зонд витяг із мого вбогого розуму і те, що я знав, але не розумів, що це знаю.

– Я вірю тобі. Але йдеться про щось дрібне, настільки незначне, що ні ти, ні я не надаємо йому належної ваги. Я маю зрозуміти, що воно таке. Мнемон та Ісс скоро захоплять, і коли це станеться, окрім нас не буде нікого, хто нагадуватиме про незалежну Фундацію.

Біля ядра Галактики зорі розташовуються впритул. Їхні гравітаційні поля накладаються, і цієї сили достатньо, щоб викривити міжзоряний стрибок, на що варто зважати.

Торан усвідомив це лише тоді, коли їхній корабель вистрибнув із гіперпростору небезпечно близько до червоного гіганта, який несамовито тягнув їх до себе. На те, щоб випручатися з його міцних обіймів, знадобилося дванадцять безсонних та виснажливих годин. Торан затямив цю пригоду і узявся за ретельні схеми стрибків, витрачаючи безліч часу.

Це стало спільною справою. Еблінг Міс перевіряв математичні розрахунки Торана, Бейта випробовувала можливі маршрути з допомогою різноманітних методів, щоб виявити найкращий варіант. До роботи долучився навіть Магніфіко – він напрочуд вправно робив найпростіші обчислення. Від цієї роботи, після того, як йому розтлумачили її важливість, він відчував неймовірну втіху.

І от десь наприкінці місяця Бейті вдалося провести червону лінію через тривимірну модель Галактики близько до її центру. В її голосі чувся сарказм, коли вона сказала:

– Знаєш, що це нагадує? Десятифутового дощового черв'яка, що страждає на жахливі розлади шлунку. Зрештою, ти приведеш нас назад до Притулку.

– Приведу, – пробурчав Торан, сердито креслячи графік, – якщо ти стулиш рота.

– Проте, – продовжувала Бейта, – ймовірно, існує прямий маршрут – прямий, мов меридіан.

– Справді? Ну, по-перше, дурненька, щоб розробити цей маршрут і потім рухатися ним, потрібно п'ятсот кораблів і стільки ж років, а не мої недолугі графіки. До того ж, цілком ймовірно, саме прямих

маршрутів нам треба уникати. Вони, мабуть, вщерть переповнені кораблями. І, крім того...

– О, заради Галактики, припини скиглити із таким розумним виглядом. – Вона вчепилася в його волосся.

Він завив:

– Ой! Відпусти! – і схопив її за зап'ястя, збивши з ніг, після чого вони разом із кріслом впали на підлогу, де пристрасно завовтузилися, притлумлюючи сміх і вдаючися до заборонених прийомів.

Торан випручався з її обіймів, коли до кімнати забіг засапаний Магніфіко.

– Що таке?

Обличчя блазня скривилося від страху, на його чималому переніссі напнулася шкіра.

– Сер, прилади дивно поведуться. Я не торкався до них, бо визнаю своє невігластво...

За мить Торан вже був у рубці. Він тихо сказав Магніфіко:

– Розбуди Еблінга Міса. Нехай він зайде сюди.

Тоді звернувся до Бейти, яка пригладжувала волосся пальцями, намагаючись надати йому пристойного вигляду.

– Нас виявили, Бей.

– Виявили? – опустила руки Бейта. – Хто?

– Одній Галактиці відомо, – пробурмотів Торан, – але я гадаю, що це хтось із бластерами; хтось, хто вже вишикувався і вичікує.

Він сів і тихо передав у субефір ідентифікаційний код судна.

І коли зайшов сонний Еблінг Міс у купальному халаті, Торан йому приречено повідомив:

– Схоже, ми на території місцевого королівства, що називається Автократія Філія.

– Ніколи про таке не чув, – напружено сказав Міс.

– І я теж, – відповів Торан, – але ситуація така: нас зупинив філійський корабель, і я не знаю, що на нас чекає.

На борт корабля зайшов капітан-інспектор філійського зорельота разом із шістьма озброєними людьми. Він був низький на зріст, мав коротке волосся, тонкі губи і суху шкіру.

Він сів, раптово закашлявся і розгорнув фоліант, який тримав під пахвою.

– Ваші паспорти та документи на корабель, будь ласка.

– У нас їх немає, – сказав Торан.

– Немає? – Він схопив причеплений до пояса мікрофон і швидко сказав у нього: – Троє чоловіків і одна жінка. Документів не мають. – І зробив відповідний запис до фоліанта.

Потім спитав:

– Звідки ви?

– Із Сивенни, – обережно відповів Торан.

– Тридцять тисяч парсеків, вісімдесят градусів на захід від Трентора, сорок градусів...

– Неважливо, неважливо! – Торан побачив, як слідчий записав: «Родом із Периферії».

Філієць питав далі:

– Куди прямуєте?

– На Трентор.

– З якою метою?

– Це розважальна поїздка.

– Якийсь вантаж везете?

– Ні.

– Гм. Ми це перевіримо. – Він кивнув і двоє чоловіків почали обшук. Торан не втручався.

– Що привело вас на філійську територію? – Очі філійця непривітно блиснули.

– Ми не знали, де перебуваємо. Мені бракує нормальних карт.

– За цей недогляд вам доведеться заплатити сто кредитів. А ще мито за визначеним тарифом.

Він знову взяв мікрофон, але цього разу більше слухав, ніж говорив. Потім звернувся до Торана:

– Розумієтеся на ядерних технологіях?

– Трохи, – обачно відповів Торан.

– Справді? – Філієць закрив фоліант і додав: – Люди з Периферії славляться цим. Вдягніть скафандр і йдіть зі мною.

Бейта ступила крок вперед.

– Що ви надумали?

Торан обережно відсторонив її і незадоволено спитав:

– Куди ви хочете мене забрати?

– Наш двигун потребує незначного ремонту. Він піде з вами. – Його вказівний палець тицьнув на Магніфіко, який злякано витріщив свої

карі очі.

– А він вам навіщо? – розлючено спитав Торан.

Чиновник підвів голову і холодно глянув на нього.

– Мені відомо про піратів у цьому районі. Він нагадує одного з відомих розбишак, тому маємо все з'ясувати.

Торан завагався, але шість чоловіків із бластерами виявилися напрочуд переконливим аргументом. Він відчинив шафу, щоб узяти скафандр.

За годину він виліз із машинного відділення філійського корабля і розлючено вигукнув:

– Я не бачу жодних несправностей у двигунах. Електричні шини в нормі, L-подібні трубки теж нормально проводять струм і реагують позитивно. Хто тут за все відповідає?

Головний інженер тихо сказав:

– Я.

– Ну то виведіть мене звідси...

Його привели на офіцерський поверх, до маленької приймальні, де був лише байдужий лейтенант.

– Де чоловік, який прийшов разом зі мною?

– Зачекайте, будь ласка, – відповів лейтенант.

За п'ятнадцять хвилин привели Магніфіко.

– Що вони з тобою робили? – швидко спитав Торан.

– Нічого. Взагалі нічого. – Магніфіко повільно похитав головою.

Щоб задовольнити вимоги Філії, вистачило двохсот п'ятдесяти кредитів – зокрема п'ятдесят за негайне звільнення – і вони знову опинилися у безмежному космосі.

Бейта напружено засміялася.

– Хіба ми не заслуговуємо на супровід? Нам не дадуть копняка у переносному сенсі, випхавши через кордон?

Торан похмуро відповів:

– Це був не філійський корабель, і ми поки нікуди не полетимо. Ходіть усі до мене.

Коли вони зібралися, він сказав збліднувши:

– Це був корабель Фондації з людьми Мула на борту.

Еблінг Міс нахилився, щоб підняти сигару, яку впустив, і вражено вигукнув:

– Тут? Але ж ми за п'ятнадцять тисяч парсеків від Фондації!

– Однак ми тут. То що може завадити їм подолати той самий шлях? О Галактико, Еблінгу, невже ви гадаєте, що я не здатен розрізнити, чий це корабель? Я бачив двигун, цього для мене достатньо. Запевняю вас, це корабель Фундації.

– Але як вони тут опинилися? – спитала Бейта, апелюючи до логіки. – Якою є ймовірність такої зустрічі в космосі?

– До чого тут це? – гостро запитав Торан. – Вона лише означає, що за нами стежать.

– Стежать? – вигукнула Бейта. – Крізь гіперпростір?

Еблінг Міс втомлено додав:

– Це цілком можливо, якщо мати гарний корабель і чудового пілота.

– Я не маскував наші сліди, – сказав Торан. – Я збільшував швидкість зльоту по прямій. Наш маршрут навіть сліпий міг би вирахувати.

– Звичайно, хай тобі грець! – крикнула Бейта. – Через оті твої п'яні стрибки встановити наш початковий напрямок – раз плюнути. Ми вже не раз потрапляли в халепу тоді, коли ти стрибав не в той бік.

– Ми марнуємо час, – скипів Торан, скреготнувши зубами. – Це корабель Фундації з людьми Мула. Вони нас зупинили, обшукали, затримали б Магніфіко і мене разом із ним як заручників, якби ви щось запідозрили. Тому ми маємо негайно спалити їх тут, у космосі.

– Постривай, – схопив його за руку Еблінг Міс. – Ти збираєшся знищити нас, бо вважаєш цей корабель ворожим? Подумай, друже, навіщо цим скурвим синам гнатися за нами через ледь не всю Галактику, обшукувати, а потім відпускати?

– Бо їм цікаво, куди ми прямуємо.

– Тоді навіщо їм зупиняти нас і змушувати непокоїтися? Це виглядає непереконливо, тобі не здається?

– Я діятиму так, як вважаю за потрібне. Відпустіть мене, Еблінгу, або я натовчу вам пику.

Магніфіко, що сидів, зіпершись на спинку улюбленого крісла, нахилився вперед. Його великі ніздрі тремтіли від збудження.

– Благаю вас, даруйте, однак мені до голови враз шибнула дивна думка.

Передбачаючи роздратування Торана, Бейта схопила його за руку.

– Кажі, Магніфіко. Ми всі уважно тебе слухаємо.

Магніфіко сказав:

– Коли я перебував на їхньому кораблі, мій заплутаний розум був приголомшений та вражений тим страхом, що там панував. Щоправда, я мало що пам'ятаю з того, що там відбувалося. Сила-силенна людей дивилися на мене і говорили те, що я не розумів. Але один із них був наче сонячний промінь, що пробився крізь хмари – мені знайоме його обличчя. Це спогад, самий лише спогад, але він сяє у моїй пам'яті сильніше і яскравіше.

– Хто це був? – спитав Торан.

– Той капітан, що був із нами, коли ви вперше врятували мене від рабства.

Очевидно, Магніфіко хотів вразити, а захоплена усмішка, що показала в тіні його довгого носа, свідчила про те, що його намір вдався.

– Капітан...Ген...Прітчер? – суворо спитав Міс. – Ти впевнений у цьому?

– Сер, я присягаюся, – поклав він тонку руку на свої вузькі груди. – Я б підтвердив його справжність перед Мулом і присягнув би йому, хоча всієї його могутності забракло би, щоб заперечити мою правоту.

Щиро здивувавшись, Бейта сказала:

– Тоді в чому річ?

Блазень нетерпляче глянув на неї.

– Міледі, у мене є одна теорія. Вона навідалася до мене вже у готовому вигляді – так, ніби Галактичний Дух обережно поклав її мені до голови. – Він навіть підвищив голос, щоб випередити заперечення Торана, що хотів його зупинити.

– Міледі, – він звертався виключно до Бейти, – а що, як цей капітан втік на своєму кораблі так само, як і ми? І так само, як і ми, подорожує на свій розсуд? Що, як він ішов наосліп і побачив нас, запідозривши у тому, що ми стежимо за ним і влаштували йому засідку? Бо ми так само його підозрюємо. Що ж дивного, що він розіграв усю цю комедію, щоб потрапити на наш корабель?

– Але навіщо тоді він хотів, щоб ми опинилися на його кораблі? – спитав Торан. – Щось тут не те.

– Невже? – пристрасно вигукнув блазень. – Він вислав якогось нікчому, щоб той описав нас йому у мікрофон. Вислухавши його,

капітан мене впізнав, бо мало хто у Галактиці має такий жалюгідний вигляд, як я. Я став доказом, що він зустрів саме нас.

– І тому він нас залишив у спокої?

– А що ми знаємо про його місію та його таємницю? Він шпигував за нами не для того, щоби схопити. Можливо, він подумав, що йому краще не ризикувати і не посвячувати нас у свій план?

Бейта повільно сказала:

– Не будь упертим, Торі. Це дійсно пояснює ситуацію.

– Це схоже на правду, – погодився Міс.

Торан розгубився перед цією одностайністю. Гарячкові поясненнях блазня стурбували його. Щось у них було не те. Проте він був збитий з пантелику, і, попри його бажання, його гнів минав.

– На якусь мить, – прошепотів він, – я повірив, що ми переможемо бодай один із кораблів Мула.

В його очах застиг біль за втраченим Притулком.

Інші його зрозуміли.

22. Смерть на Неотренторі

НЕОТРЕНТОР – ...Маленька планета Делікасс, перейменована після Великої Руїни, вже майже сто років була місцем, де правила остання династія Першої Імперії. Це був примарний світ і примарна Імперія і її існування мало лише юридичне значення. За правління першого з неотренторіанської династії...

Галактична енциклопедія

Неотрентор – оце так! Новий Трентор! Але окрім назви ці дві планети не мали нічого спільного. За два парсеки звідси ще сяяло сонце старого Трентора, і колишня столиця Галактичної Імперії минулого століття ще рухалася крізь космос, тихо і невпинно проходячи свою орбіту.

На старому Тренторі досі мешкали люди. Небагато – можливо, сто мільйонів – а ще п'ятдесят років тому тут метушилося сорок мільярдів. Величезний, металевий світ був уцент зруйнований. Опертя численних башт, що мали спільну основу, яка охоплювала всю планету, були розтрочені. Вони зяяли дірами від пострілів та були вкриті кіптявою пожеж. Саме так виглядали уламки Великої Руїни, що спіткала цю планету сорок років тому.

Вражало, що світ, який був центром Галактики протягом двох тисячоліть, володарем безмежних просторів та домівкою для законодавців і правителів, чиї примхи ніщо не стримувало, загинув за місяць. Вражало, що світ, який оминули великі завоювання та поразки одного тисячоліття і громадянські війни іншого, зрештою, загинув. Вражало, що гордість Галактики перетворилася на труп, який гнів і розкладався.

Дивовижно і водночас жалюгідно!

Але мали проминути ще декілька століть, перш ніж могутнє творіння п'ятдесяти поколінь людей занепало б остаточно. Лише те, що людей ставало все менше, зробило з нього пустку.

Ті мільйони, які вижили, тоді як мільярди загинули, роздерли блискучу металеву основу планети, відкривши ґрунт, який вже тисячі років не бачив сонця.

Людство, що колись звільнилося від тиранії докільля і оточило себе механічними творіннями власного розуму, знову повернулося до землі. На колишніх величезних шосе тепер росли пшениця та кукурудза. А в затінку веж паслися вівці.

І вже існував Неотрентор. Досі це була темна планетка в тіні могутнього Трентора, аж поки туди не втекла перелякана імператорська родина, яка квапилася врятувати свої життя, поки полум'я Великої Руїни не дісталася до неї і Трентор не став її останнім притулком. Вона затрималася на цій планетці, перечікуючи, поки вщухне полум'я бунту. Тут, у примарній розкоші, імператор правив рештками Імперії.

Галактична Імперія складалася із двадцяти сільськогосподарських світів.

Дагоберт IX, правитель двадцяти світів впертих землевласників та похмурих селян, був Імператором Галактики та Володарем Всесвіту.

Дагобертові IX було двадцять п'ять років того кривавого дня, коли він приземлився зі своїм батьком на Неотренторі. Його очі та розум пам'ятали досі славу та могутність колишньої Імперії. Але його син, що мав колись стати Дагобертом X, народився вже на Неотренторі.

Двадцять світів були всім, що він знав.

Лише в Джорда Коммасона, єдиного на Неотренторі, був аеромобіль із відкритим верхом, і він мав на це підстави. Річ не лише в тому, що Коммасон був найбільшим землевласником на Неотренторі. Головна причина полягала в іншому. Колись він був компаньйоном та злим генієм молодого спадкоємця престолу, що завдавав чимало клопотів суворому імператорові. Коммасон досі був його компаньйоном та злим генієм, проте спадкоємець престолу вже подорослішав і тепер ненавидів та тримав у своїх руках старого імператора.

Тому Джорд Коммасон у своєму аеромобілі, оздобленому перламутром, золотом та люметроном, через що зайве було на нього чіпляти герб, оглядав свої землі, величезні молотарки та комбайни, фермерів-орендарів та механіків і ретельно обмірковував свої проблеми.

Поруч із ним сидів згорблений та зморшкуватий водій, що м'яко вів машину за вітром і усміхався.

Джорд Коммасон говорив, звертаючись до вітру, повітря та неба:

– Пам'ятаєш, що я тобі казав, Інчні?

Вітер поворушив ріденьке сіре волосся Інчні. Його усмішка стала ширшою, а вертикальні зморшки на щоках поглибилися так, ніби він зберігав у них якусь вічну таємницю. Він відповів пошепки, зі свистом виштовхуючи слова крізь зуби.

– Пам'ятаю, сер, я думав про це.

– І що ж ти надумав? – у голосі Коммасона відчувалося роздратування.

Інчні пригадав, як на Тренторі він був молодим та вродливим лордом. На Неотренторі він став потворним дідуганом, живучи з милості сквайра лорда Коммасона і відпрацьовуючи її хитрими порадами. Він дуже тихо зітхнув.

Тоді тихо додав:

– Гості з Фундації, сір, прибули дуже вчасно. Тим паче нам на руку, що в них лише один корабель та один чоловік, здатний битися. Це тішить.

– Тішить? – похмуро перепитав Коммасон. – Можливо. Але ці люди є чарівниками і можуть бути могутніми.

– Не переймайтеся, – пробурмотів Інчні, – туман відстані приховує від нас правду. Фундація – це лише світ. А її громадяни – лише люди. Якщо в них вистрілити, вони помруть.

Інчні вів машину, не сходячи з курсу. Внизу мерехтіла звивиста річка. Він пошепки додав:

– І хіба вони самі не говорять про людину, яка влаштувала повстання на Периферії?

У Коммасона раптом зануртували підозри.

– Що ти про це знаєш?

На обличчі водія не було й тіні усмішки.

– Нічого, сір. Це було лише запитання.

Сквайр вагався недовго. З брутальною щирістю він сказав:

– Ти нічого не питаєш просто так. А ще не будь такий цікавий, бо тобі за це колись скрутять твою тонку шию. Та гаразд. Цього чоловіка звати Мулом, його підданий був тут кілька місяців тому... в одній справі. Тепер я... чекаю... коли ця справа завершиться.

– А ці прибульці? Може вони не ті, хто вам потрібен?

– Вони не нагадують опис.

– Фундацію вже захопили...

– Я тобі про це не казав.

– Я чув про це, – незворушно продовжив Інчні, – і якщо це правда, тоді йдеться про втікачів із зони бойових дій, яких ми можемо видати Мулові на знак нашої щирої дружби.

– Он як? – Коммасон завагався.

– А оскільки добре відомо, сір, що другом завойовника може бути лише його остання жертва, це виглядатиме як самозахист, та й годі. Є така річ, як психічні зонди, а тут ми маємо чотири мізки з Фундації. Інформація про Фундацію була б для нас корисною, зокрема і про Мула. І тоді його дружба буде для нас не таким великим тягарем.

Прислухаючись до тиші верхніх шарів повітря, Коммасон занепокоєно запитав:

– А що, як Фундація витримала? Якщо всі ці повідомлення брехливі? Подейкують, існує передбачення про те, що її не можна подолати.

– Час віщунів вже минув, сір.

– Нехай і так, але якщо вона вистояла, Інчні? Подумай! Що, як вона вистояла? Мул справді давав мені обіцянки... – Він зрозумів, що сказав зайве й замовк. – Тобто нахвалявся. Але нахвалятися легко, а робити важко.

Інчні безгучно засміявся.

– Важко, доки не візьмешся за справу. Навряд чи є щось страшніше за Фундацію, яка на краю Галактики.

– До того ж іще й принц, – пробурмотів Коммасон сам до себе.

– Він теж веде переговори з Мулом, сір?

Коммасона ошелешило це запитання.

– Та ні. Не так, як я. Але він зробився геть несамовитим і свавільним. Він наче сказився. Якщо я заарештую цих людей і він забере їх собі, бо йому теж не бракує практичності, я ще не готовий із ним сваритися. – Він насупився і його важкі щоки обвисли від роздратування.

– Я бачив цих чужинців учора, буквально декілька хвилин, – зненацька сказав сивий водій, – і цю дивну темноволосу жінку. Вона рухається наче чоловік, а її обличчя напрочуд бліде на тлі її волосся. –

Його хрипкий та млявий шепіт майже потеплішав, і Коммасон здивовано глянув на нього.

Інчні провадив далі:

– Думаю, що принц не матиме практичних аргументів проти розумного компромісу. Якщо ви залишите йому цю дівчину, то зможете забрати інших...

Коммасона осяяло.

– А це ідея! Чудова ідея! Інчні, повертай назад! Якщо все вдасться, ми зможемо обговорити твоє звільнення.

Був якийсь різючий символізм у тому, що, повернувшись, Коммасон натрапив на особисту капсулу у власному кабінеті. Вона прибула на довжині хвилі, про яку знало обмежене коло людей. Коммасон задоволено усміхнувся. Прибув чоловік від Мула, а Фундація дійсно знищена.

Справжній імператорський палац не мав нічого спільного з тим, яким він уявлявся Бейті, тож тепер вона відчувала невиразне розчарування. Кімната була невеликою, просто обставленою, майже звичайною. Палац виглядав значно скромніше за резиденцію мера на Фундації, а Дагоберт IX...

Бейта мала точні уявлення про те, який вигляд має бути в імператора. Він аж ніяк не мав бути схожим на доброзичливого дідуса. Він не мав бути худим, сивим та змарнілим, власноруч наливати чай і перейматися, щоб його гостям було зручно.

Але він мав такий вигляд і поводився саме так.

Дагоберт IX усміхався, наливаючи чай у її чашку.

– Це велика втіха для мене, моя дорогенька. Це мить, коли я відпочиваю від церемоній та двірських. У мене давно вже не було можливості приймати гостей із зовнішніх провінцій. Зараз цим опікується мій син, бо я вже старий. Ви ще не познайомилися з ним? Чудовий хлопчик. Хіба дещо впертий. Але він поки молодий. Не хочете ще ароматичну капсулу?

Торан спробував втрутитися у розмову:

– Ваша імператорська величносте...

– Так.

– Ваша імператорська величносте, ми не хочемо вам набридати...

– Дурниці, ви мені не набридаєте. Сьогодні ввечері буде офіційний прийом, але до того часу ми вільні. Останній прийом був так давно!

Зачекайте, а звідки ви прилетіли? Ви казали, з провінції Анакреон?

– Із Фундації, ваша імператорська величносте!

– Так, із Фундації. Тепер згадав. Я бачив, де вона розташована. Це біля провінції Анакреон. Я ніколи там не був. Мій лікар забороняє мені далекі подорожі. І як там зараз? – тривожно завершив він.

– Сір, – промурмотів Торан, – я не маю, на що нарікати.

– Це тішить. Я похвалю свого намісника.

Торан безпорадно глянув на Еблінга Міса, який безцеремонно й голосно заявив:

– Сір, нам сказали, що для того, щоб відвідати бібліотеку Імперського Університету на Тренторі, потрібен ваш дозвіл.

– На Тренторі? – тихо перепитав імператор. – На Тренторі?

І тоді його худе обличчя скривилося від болю.

– Трентор? – прошепотів він. – Тепер згадав. Я планую повернутися туди із силою кораблів за спиною. Ви полетите зі мною. Ми разом знищимо бунтівника Гілмера і відновимо Імперію!

Його згорблена спина випросталася. У голосі відчувалася сила, а в очах – жорсткість.

А потім він кліпнув очима і тихо сказав:

– Але ж Гілмер мертвий. Здається, що так. Так! Гілмер мертвий. Трентор мертвий. – Якусь мить здавалося, що... – Звідки ви прилетіли, кажете?

Магніфіко прошепотів Бейті:

– А це справді імператор? Я вважав, що імператори величніші й мудріші за звичайних людей.

Бейта жестом наказала йому замовкнути і сказала:

– Якщо ви, ваша імператорська величносте, підписали би наказ, що дозволяє нам полетіти на Трентор, це надзвичайно допомогло б нашій спільній справі.

– На Трентор? – Імператор дивився на них порожнім поглядом, нічого не розуміючи.

– Сір, намісник Анакреону, від імені якого ми говоримо, надсилає звістку, що Гілмер ще живий...

– Живий! Живий! – заволав Дагоберт. – Де? Це буде війна!

– Ваша імператорська величносте, поки що про це не потрібно повідомляти. Ще не з'ясували, де він перебуває. Намісник відправив

нас, щоб ми вам про це повідомили, а його укриття ми можемо розшукати лише на Тренторі. Після того, як це станеться...

– Так, так. Його потрібно знайти... – Старий імператор поплентався до стіни і натиснув на маленький фотоелемент тремтячим пальцем. Після марного чекання він пробурмотів: – Слуги не йдуть. Мені нема коли на них чекати.

Він щось нашкрябав на аркуші, завершивши розлогою літерою «Д». І сказав:

– Гілмер ще дізнається, на що здатен його імператор. Звідки це ви прилетіли? З Анакреону? Що там чути? Чи ім'я імператора має там вагу?

Бейта взяла документ із його пухких пальців.

– Піддані люблять вашу імператорську величність. А ваша любов до них відома всім.

– Я повинен буду відвідати своїх добрих підданих на Анакреоні, але мій лікар каже... Не пам'ятаю, що він каже, але... – Він підвів голову, в його очах показала суворість. – Ви щось казали про Гілмера?

– Ні, ваша імператорська величносте.

– Він не просунеться далі. Вертайтеся і перекажіть це своїм людям. Трентор вистоїть! Зараз флотом керує мій батько, і цей бунтівний покидьок Гілмер замерзне у космосі разом зі своєю бунтівною черню.

Він хитнувся, відкинувшись на спинку крісла, і його очі знову спорожніли.

– Про що я говорив?

Торан встав і низько вклонився.

– Ваша імператорська величність були до нас дуже люб'язні, але час, відведений нам для аудієнції, завершився.

На якусь мить Дагоберт IX справді став схожим на імператора, коли підвівся і випростався, поки його відвідувачі одне за одним вийшли за двері, куди увірвалися двадцятьоро озброєних людей і оточили їх щільним кільцем.

Спалахнули постріли...

До Бейти повільно верталася свідомість, але без тривожного відчуття, що вона не знає, де перебуває. Вона добре пам'ятала дивакуватого старого, який називав себе імператором, а також інших

людей, які чекали зовні. Артритичне поколювання в суглобах пальців означало, що до неї застосували електрошоковий пістолет.

Вона не стала розплющувати очі і уважно прислухалася до голосів.

Їх було двоє. Один був повільний і обережний, у ньому вчувалося лукавство, що ховалося під позірною послужливістю. Інший був хрипкий та низький, майже п'яний, і звучав якось уривчасто. Бейті не подобався ні той, ні інший.

Низький голос домінував.

Бейта вловила останні слова.

– Він житиме вічно, цей старий безумець. Це мене втомлює і дратує. Коммасоне, я щось вигадую. Бо я теж старію.

– Ваша високосте, спершу варто поміркувати, чим нам можуть бути корисні ці люди. Можливо, ми довідаємося про іншу силу, ніж та, якою ще володіє ваш батько.

Низький голос щось замурмотів. Бейта розчула лише слово «дівчина», але інший улесливий голос раптом тихо й огидно захихотів і додав по-товариськи, майже зверхньо:

– Дагоберте, ти не старієш. Ті, хто каже тобі, що ти не двадцятирічний юнак, брешуть.

Вони разом розреготалися, і в Бейти пішов мороз по шкірі. Дагоберт... ваша високосте... Старий імператор казав про впертого сина, і прихований смисл цього шепотіння боляче вразив її. Але ж такі речі не трапляються з людьми у реальному житті...

Враз у розмову втрутився Торан, вихлюпнувши купу проклять.

Вона розплющила очі, і побачила чоловіка біля себе. В його очах відразу ж показалося полегшення. Він розлючено їм сказав:

– Ви відповідатимете за цей розбій перед імператором! Відпустіть нас!

Раптом Бейта зрозуміла, що її зап'ястя та щиколотки прикріплені до стіни та підлоги з допомогою сильного гравітаційного поля.

Той, хто мав низький голос, засопівши, підійшов до Торана. Він був череватий, дивився з-під важких повік і мав на голові ріденьке волосся. На його гострому капелюсі красувалося яскраве перо, а канти камзола прикрашала срібляста металева піна.

Він глузливо розреготався, не приховуючи зловтіхи.

– Перед імператором? Цим нікчемою і божевільним?

– У мене є його перепустка. Жоден підданий не може перешкоджати нам.

– Але я не підданий, космічний мотлоху. Я регент і кронпринц, і до мене слід звертатися належним чином. Що ж стосується мого бідного дурного батька, іноді він має розвагу, приймаючи гостей. І ми йому догоджаємо, тішачи його смішне імператорське самолюбство. Але це для вас не має жодного значення.

Тоді він підійшов до Бейти, що глянула на нього з презирством. Принц нахилився ближче, і вона відчула його дихання.

Він сказав:

– У неї гарні очі, Коммасоне. Коли вона їх розплющує, стає ще гарнішою. Гадаю, вона мене влаштує. Це буде гарна страва для того, хто має пересичений смак, чи не так?

Торан шарпнувся, але марно. Кронпринц не звернув на нього уваги, і Бейта відчула, як ціпеніє від страху. Еблінг Міс досі не прийшов до тям, його голова безсило звислася на груди, але Бейта здивовано помітила, що очі Магніфіко розплющені й уважні, ніби він прийшов до тям вже давно. Ці величезні карі очі на тупуватому обличчі поглянули на Бейту.

Він схлипнув і мотнув головою в бік кронпринца:

– У нього мій візіосонор.

Кронпринц різко повернувся на новий голос.

– Це твоє, потворо? – він зняв інструмент із плеча Міса, де той висів на зеленому ремінці і де вона його не зауважила.

Тоді незграбно помацав його, намагаючись зіграти якийсь акорд, але не зміг.

– Ти вмієш на ньому грати, потворо?

Магніфіко кивнув.

Торан раптом сказав:

– Ви пограбували корабель Фундації. Якщо імператор не покарає вас за це, тоді це зробить Фундація.

Інший чоловік, що називався Коммасон, повільно відповів:

– Яка ще Фундація? Чи Мул вже не є Мулом?

Ніхто йому не відповів. Принц усміхнувся, показавши великі нерівні зуби. Поле, що тримало блазня, вимкнулося, і той раптово впав на ноги. До рук йому тицьнули візіосонор.

– Зіграй для нас, потворо, – наказав принц. – Зіграй серенаду про любов та красу для нашої чужоземної леді. Розкажи їй, що державна в'язниця мого батька – це не палац, але я можу забрати її до справжнього палацу, де вона плаватиме у трояндовій воді і запізнає кохання принца. Заспівай їй про любов принца, потворо.

Він уместив свої товсті стегна на мармуровому столі і ліниво гойднув ногою. Його пихатий і масний погляд викликав у Бейти нестримну лють. Торан напружив м'язи, намагаючись звільнитися, але лише вкрився потом і скривився від болю. Еблінг Міс заворушився і застогнав.

Магніфіко здушеним голосом відповів:

– Мої пальці заклакли і від них жодної користі...

– Грай, потворо! – заревів принц. Він дав знак Коммасону, щоби той зробив менш яскраве світло, і схрестивши руки, став чекати.

Пальці Магніфіко швидкими й ритмічними стрибками зарухалися по клавішах інструмента – і кімнату перетнуло яскраве світло у формі веселки.

Залунав низький, тихий звук, пульсуючий та сумний. Він став голоснішим, нагадуючи сумний сміх, а ген далеко почувся глухий дзвін.

Здавалося, що темрява гусне. Музика досягала Бейти, немов відгортаючи невидимі ковдри. Світло мерехтіло із глибини – ніби на дні глибокої ями запалили свічку.

Її очі машинально напружилися. Світло пожвавішало, але залишалося невиразним. Воно скрадалося, не виявляючи своїх кольорів, а музика раптом стала неприємно гучною та лихою, розквітнувши високим крещендо. Світло шалено замерехтіло, швидко рухаючись у зловісному ритмі. Було видно, як щось звивається у напівтемряві. Щось із отруйними металевими лусочками сіпалося і позіхало. І музика сіпалася й позіхала разом із ним.

Бейта гамувала дивне хвилювання, а потім подумки спинила себе. Це відчуття нагадало їй перебування у Часовому Сховищі й останні дні на Притулку. Це було оте саме жахливе, нудотне, чіпке павутиння відчаю та шляхетності. Вона зіщулилася, пригнічена цим відчуттям.

Музика, наче жахливий регіт, гриміла над нею, і луската скорчена потвора на іншому кінці телескопа у маленькому колі світла зникла, щойно вона розпачливо відвернулася. Її лоб був вологим і холодним.

Музика, що тривала десь хвилин п'ятнадцять, вщухла, і ця тиша дала Бейті неймовірну насолоду. Коли спалахнуло яскраве світло, вона побачила перед собою обличчя Магніфіко – спітніле, похмуре, з божевільними очима.

– Міледі, – зойкнув він, – як ви?

– Непогано, – сказала вона, – але чому ти так грав?

Вона побачила, що відбувалося з іншими в кімнаті. Торан та Міс мляво й безпорадно притислися до стіни, але вона недовго дивилася на них. Її увагу привернули принц, що у дивній позі лежав біля столу, і Коммасон, який несамовито стогнав, роззявивши рота, з якого текла слина.

Коммасон сіпнувся і закричав щось безглузде, коли Магніфіко зробив крок до нього.

Тоді він скочив до інших і звільнив їх.

Торан рвонув до землевласника і розлючено схопив його за шию.

– Ти підеш із нами! Ти будеш нашою гарантією, що ми потрапимо на свій корабель.

Через дві години на корабельній кухні Бейта поставила на стіл незграбний домашній пиріг, і Магніфіко святкував повернення до космосу, велично ігноруючи всі правила поведінки за столом.

– Смачно, Магніфіко?

– Ням-ням!

– Магніфіко?

– Так, міледі.

– Що це ти грав?

Блазень зіщулився.

– Я... я не хочу про це говорити. Візіосонор справляє найглибший вплив на нервову систему. Колись я вивчив цю мелодію, але це недобрий твір, не призначений для вашої невинної душі, міледі.

– О, годі, Магніфіко. Я не така вже й невинна, не треба мені лестити. Я бачила те саме, що й вони?

– Сподіваюся, що ні. Я грав це лише для них. Якщо ви щось бачили, то лише краєчок картини, та й то віддалік.

– Мені й цього було досить. Ти знаєш, що принц втратив через тебе свідомість?

Магніфіко похмуро відповів, прожовуючи великий шмат пирога:

– Я його вбив, міледі.

– Що? – вона ледь не вдавилася.

– Він був мертвий, коли я спинився, інакше я грав би ще. До Коммасона мені було байдуже. Найгірше, чим він нам загрожував, були смерть або тортури. Але цей принц, міледі, дивився на вас розпусно і... – йому сперло подих від обурення та тривоги.

Бейта відчула, як у неї в голові заснували дивні думки і суворо їх стримала.

– Магніфіко, в тебе лицарська душа.

– О, міледі. – Він нахилив свій червоний ніс до пирога, але не став їсти.

Еблінг Міс вступився в ілюмінатор. Трентор був поруч, загрозливо засліплюючи своїм металевим полиском. Торан теж стояв біля ілюмінатора.

Із глухим розпачем у голосі він вимовив:

– Даремно ми сюди прилетіли, Еблінгу. Люди Мула випереджають нас.

Еблінг Міс потер лоба рукою, що наче всохлася, втративши колишню огрядність. І щось розгублено промурмотів.

Торан був роздратований.

– Кажу вам, ці люди вже знають, що Фундація загинула. Кажу вам...

– Га? – Міс спантеличено підвів голову. Потім м'яко поклав свою руку на зап'ястя Торана, абсолютно не тямлячи, що той говорить. – Торане... я дивився на Трентор. Знаєте... В мене дуже дивне відчуття... відтоді, як ми прибули на Трентор. Це якийсь поклик, рушійна сила, яка штовхає і штовхає мене зсередини. Торане, я зможу це зробити; я впевнений, що зможу. Мені все напрочуд зрозуміло – я ще ніколи не мав такого ясного розуму.

Торан подивився на нього і знизав плечима. Ці слова анітрохи його не переконали.

Він нерішуче сказав:

– Місе?

– Так.

– Ви не помітили корабель, що спускався на Неотрентор, коли ми відлітали?

Міс хвильку подумав.

– Ні.

– А я помітив. Можливо, мені й здалося, але це міг бути той філійський корабель.

– Той, що з капітаном Прітчером на борту?

– Лише космосу відомо, хто там на борту. Інформація Магніфіко...

Вони стежили за нами тут, Місе...

Еблінг Міс не сказав ні слова.

Торан стривожено запитав:

– Із вами щось трапилося? Вам зле?

Очі Міса були задумливими, світлими і дивними. Він знову не відповів.

23. Руїни Трентора

Знайти якийсь об'єкт у великому світі Трентора – справжня проблема, найбільша в усій Галактиці. Тут не існує материків або океанів, які можна помітити з відстані тисячі миль. Немає річок, озер та островів, що проглядали би крізь проміжки між хмарами.

Цей світ у металевій оболонці означає (насправді, колись означав) одне величезне місто, тому з космосу будь-який чужинець здатен був розрізнити лише старий імператорський палац. «Бейта» облетіла планету майже на висоті аеромобіля, сподіваючися натрапити на потрібне місце. Від полярних областей, крижані шапки яких похмуро свідчили про те, що прилади контролю за погодою чи зламалися, чи вже нікому не потрібні, вони рушили на південь. Вряди-годи вони звіряли (або намагалися це зробити) побачене із застарілою мапою, яку отримали на Неотренторі.

Але коли вони підлетіли до палацу, відразу його впізнали. Шпарина в металевій оболонці планети становила п'ятдесят миль. Незвична зелень розрослася на сотні квадратних миль, оточуючи могутню та величну резиденцію давніх імператорів.

«Бейта» ширяла у небі, повільно вивчаючи місцевість. Орієнтирами на ній були лише довжелезні шосе – довгі прямі стрілки на мапі і гладенькі та блискучі стрічки, що тягнулися вниз.

Місцину, позначену на мапі як територію Університету, вони вирахували за координатами. Корабель сів на рівну ділянку, що колись, мабуть, була жвавою злітно-посадковою смугою.

І лише коли вони занурилися у металевий хаос, те, що здавалося гладеньким і гарним згори, перетворилося на розтрошені та покручені уламки, які залишила Руїна. Шпилі були зруйновані, колись гладенькі стіни знищені та заляпані кров'ю, і на мить вони побачили ділянку оголеної землі – десь завдовжки із кількасот акрів – темну та розорану.

Лі Сентер спокійно чекав, доки корабель приземлиться. Це був незнайомий корабель, не із Неотрентора, і подумки він полегшено зітхнув. Незнайомі кораблі та незрозумілі вчинки людей із зовнішнього космосу могли означати, що короткі дні миру добігають кінця і повертаються колишні бундючні часи битв та смертей. Сентер був лідером групи і мав справу зі старими книжками, з яких довідався про минуле. І йому не хотілося, щоб воно повернулося.

Збігло заледве десять хвилин, доки корабель сів на землю, але за цей час перед його очима промайнув не один спогад. Спершу згадалася велика ферма з часів його дитинства, що запам'яталася йому великою кількістю зайнятих людей. Потім було переселення молодих сімей на нові землі. Тоді йому було десять років; він був лише дитиною, розгубленою та переляканою дитиною. Далі в пам'яті виринули згадки про те, як потрібно було прибирати з землі величезні металеві плити і відсувати їх убік, орати оголений ґрунт, підживлювати і вносити добрива, одні будівлі зрівняти із землею, а з інших зробити придатні до життя помешкання.

Достигав урожай, який потрібно було збирати, зав'язувалися мирні стосунки із сусідніми фермами...

Життя налагоджувалося, самоврядування приносило свої скромні плоди. Постало нове покоління загартованої молоді, яка зросла на землі. То був незабутній день, коли його обрали лідером, тоді він вперше від свого вісімнадцятиріччя не став голитися і невдовзі викохав бороду лідера.

А тепер Галактика знову загрожує напасти і покласти край цій недовгій ідилії...

Корабель сів. Він мовчки спостерігав, як відчиняється шлюз. Звідти вийшли четверо людей, обережні та нашорошені. Троє чоловіків, дуже різні – старий, молодий і якийсь худорлявий із гачкуватим носом. І жінка, яка поводитися невимушено. Він забрав руку від своєї чорної бороди і зробив крок назустріч.

Універсальним жестом він продемонстрував свої мирні настрої – простягнув обидві руки, піднявши вгору грубі, мозолясті долоні.

Молодший чоловік зробив два кроки і повторив цей жест.

– Я прийшов із миром!

У нього був дивний акцент, але слова були зрозумілі й привітні. Лі Сентер схвильовано відповів їм:

– Мир вам! Ласкаво просимо. Будьте нашими гостями. Вам нічого не бракуватиме – ні їжі, ні питва.

Йому повільно відповіли:

– Ми вдячні вам за доброту, і коли повернемося до свого світу, матимемо лише хороші слова про вас.

Дивна відповідь, але добра. Чоловіки, які трималися позаду нього, усміхнулися, а з навколишніх будівель вийшли жінки.

У своєму будинку Сентер витягнув зі схованки скриньку із дзеркальними стінками і запропонував гостям довгі, пухкі сигари, які тримав для урочистих подій. Перед жінкою він трохи завагався. Вона сіла між чоловіками. Незнайомці, вочевидь, дозволяли таке нахабство, і не вбачали у ньому нічого дивного. Він холодно простягнув їй скриньку.

Усміхнувшись, вона взяла одну сигару і з насолодою затягнулася ароматним димом. Лі Сентер змусив себе стримати обурення.

Поки не принесли страви, точилася незграбна ввічлива розмова про сільське господарство на Тренторі.

Старий прибулець поцікавився у нього:

– А як щодо гідропоніки? Я певен, що для такого світу, як Трентор, вирощування рослин без ґрунту було б чудовим варіантом.

Сентер повільно похитав головою. Він почувався невпевнено. Свої знання він отримав із книжок, які не завжди розумів.

– Ви маєте на увазі штучне використання хімікатів, чи не так? Ні, не на Тренторі. Для гідропоніки потрібен індустриальний світ – наприклад, розвинена хімічна промисловість. А під час війни або стихійного лиха, коли промисловість зруйнована, люди змушені голодувати. Та й не всі рослини можна виростити штучно. Деякі втрачають свою харчову цінність. Ґрунт значно дешевший, кращий і завжди надійний.

– І вам вистачає продовольства?

– Вистачає, хоч, можливо, наша їжа дещо одноманітна. У нас є свійська птиця, що несе яйця, і тварини, які дають молоко, але м'ясо ми отримуємо від торгівлі з чужинцями.

– Торгівля. – Молодик, здавалося, раптом зацікавився. – То ви торгуєте? І що ж ви продаєте на експорт?

– Метал, – пролунала коротка відповідь. – Гляньте навколо. У нас його вдосталь і він готовий на продаж. Із Неотрентора до нас прилітають на кораблях, збирають метал на певній території, розчищаючи нам місце для господарства, і залишають нам за це м'ясо, консервовані фрукти, харчові концентрати, сільськогосподарські машини тощо. Вони забирають метал, і це вигідно для нас обох.

Гості пригощалися хлібом, сиром та овочевим рагу, яке було неймовірно смачним. І вже після десерту із заморожених фруктів, єдиної імпортової страви в меню, прибульці вперше продемонстрували, що вони прилетіли не просто погостювати. Юнак дістав мапу Трентора.

Лі Сентер спокійно вивчив її, послухав і серйозно сказав:

– Територія Університету – недоторканна. Ми, фермери, нічого там не вирощуємо. Ми навіть не ходимо туди, коли заманеться. Це одна з небагатьох реліквій іншої епохи, яку ми зберегли непорушною.

– Ми шукаємо знання. Ми нічого не потривожимо. У вас у заручниках буде наш корабель. – Це запропонував старий – чомусь нетерпляче і гарячково.

– Тоді я зможу вас провести, – сказав Сентер.

Тієї ночі чужинці спали, а Сентер відправив повідомлення на Неотрентор.

24. Новонавернений

Коли вони увійшли до просторих будівель Університету, слабке життя, яке ще тліло на Тренторі, тут зникло, мов вода у висохлому струмку. Навколо панувала урочиста й самотня тиша.

Прибульці з Фундації нічого не знали про вир днів і ночей кривавої Руїни, коли лише Університет залишився недоторканим. Вони нічого не знали про час, що почався після занепаду імператорської влади, коли бліді й недосвідчені студенти, не маючи нічого, крім зброї та мужності, сформували добровольчу армію для захисту головної наукової святині Галактики. Вони нічого не знали про семиденний бій і укладення перемир'я, за умовою якого Університет залишився вільним – і це тоді, коли тупіт чобіт Гілмера та його вояків було чути навіть в імператорському палаці під час його короткого правління.

Уперше прийшовши сюди, вони, чужинці з Фундації, лише відчули, що в новому й енергійному світі, який поставав зі спустошеного і старого, це місце було скромною і вишуканою музейною пам'яткою стародавньої величі.

Певним чином вони були тут непроханими гостями. Ця порожнеча, що панувала навколо, відтручувала їх. Здавалося, що наукова атмосфера досі собі існує і гнівається на будь-яке порушення спокою.

Зовні маленькі розміри бібліотеки були оманливими – під землею вона збільшувалася до велетенських розмірів, прихищаючи тишу та мрії. Еблінг Міс зупинився перед дверима приймальні, навколо яких були намальовані фрески.

Він прошепотів, бо не міг наважитися розмовляти тут голосно:

– Здається, ми щойно пройшли каталоги. Я лишуся тут.

Його лоб почервонів, а руки тремтіли.

– Не турбуйте мене, Торане. Ви приноситимете мені їжу?

– Все, що скажете. Ми все робитимемо, щоб вам допомогти. Ви хочете, щоб ми працювали з вами?

– Ні, я мушу бути сам...

– Гадаю, ви знайдете те, що треба.

І Еблінг Міс зі спокійною впевненістю відповів:

– Я знаю, що знайду!

Вперше за весь час подружнього життя Торан і Бейта почали «налагоджувати спільний побут». Щоправда, цей побут був трохи дивним. Вони жили посеред розкошів у напрочуд скромних умовах. Їжу вони отримували здебільшого з ферми Лі Сентера, розраховуючися за неї маленькими атомними пристроями, що є на кораблі будь-якого торговця.

Магніфіко навчився користуватися проектором у читальній залі бібліотеки і так захопився пригодницькими та любовними романами, що зовсім забув про їжу та сон, майже як Еблінг Міс.

Щодо самого Еблінга, він із головою пірнув у книжки. Він наполіг, щоб йому принесли гамак, і повісив його у читальній залі психологічної літератури. Його обличчя змарніло, мова втратила притаманну їй енергійність, а улюблені лайки щезли, як булька на воді. Часом він ледь упізнавав Торана або Бейту.

Він ставав колишнім Місом лише коли Магніфіко приносив йому їжу і сидів поруч не одну годину, спостерігаючи із якимось незрозумілим захопленням, як вже немолодий психолог розв'язував безкінечні рівняння, дивився за перехресними посиланнями безліч зафільмованих книжок і, напруживши всі свої розумові сили, вперто рухався до мети, яку бачив лише сам.

Торан натрапив на Бейту у затемненій кімнаті і покликав її:

– Бейто!

Бейта винувато відгукнулася:

– Так? Я тобі потрібна, Торі?

– Звичайно, потрібна. Навіщо, заради космосу, ти там сидиш? Ти поводишся дивно, відколи ми прилетіли на Трентор. Що з тобою діється?

– Ой, Торі, припини, – втомлено відповіла вона.

– «Ой, Торі, припини», – роздратовано передражнив її він. А потім лагідно додав: – Ти скажеш мені, що сталося, Бей? Що тебе турбує.

– Ні! Нічого не сталося, Торі. Якщо ти будеш і далі чіплятися, я зсунуся з глузду. Я просто... думаю.

– Про що думаєш?

– Ні про що. Ну, про Мула, Притулок, Фундацію, та й годі. Про Еблінга Міса і про те, чи натрапить він на щось про Другу Фундацію і чи придасться нам ця інформація, а також про мільйон інших речей. Я заспокоїла тебе? – її голос був схвильований.

– Може, годі про це думати? Це зайве і нічим не зарадить.

Бейта встала і кволо усміхнулася.

– Все гаразд. Я щаслива. Бачиш, я усміхнена й весела.

Почувся схвильований крик Магніфіко:

– Міледі!

– Що там? Заходь...

Бейта раптово вмовкла, коли побачила велике, суворе обличчя...

– Прітчер! – вигукнув Торан.

Бейта зойкнула:

– Капітане! Як ви нас знайшли?

Ген Прітчер зайшов до кімнати. Його голос був чітким, спокійним і стриманим:

– Тепер я полковник і служу Мулові.

– Мулові! – Торан вмовк. Утрюх вони мальовничо застигли.

Магніфіко перелякано витріщився, сховавшись за спиною Торана.

Ніхто не звернув на нього уваги.

Бейта стиснула тремтячі руки і спитала:

– Ви нас заарештуєте? Ви справді перейшли на їхній бік?

Полковник швидко відповів:

– Я прийшов не для того, щоб вас арештувати. У моїх інструкціях про вас нічого не зазначено. Я вільний скористатися нашою старою дружбою, якщо ви мені дозволите.

Торанове обличчя скривилося від стримуваної люті.

– Як ви нас знайшли? Це ж ви були на філійському кораблі? Ви стежили за нами?

На застиглому, непорушному обличчі Прітчера на якусь мить промайнуло розгублення.

– Так, то був я. Та насправді то була випадкова зустріч.

– Така випадковість математично неможлива.

– Це здається невірогідним, тому ви навряд чи мені повірите. Зрештою, вас однак допустили до філійців – певна річ, такої держави, як Філія, не існує – тому що ви прямували до сектора Трентор. А оскільки Мул вже мав свої контакти на Неотренторі, вас було легко там затримати. На жаль, ви полетіли ще до моєї появи, але не на багато мене випередили. Я мав час, щоб відправити на ферму на Тренторі наказ повідомити про ваше прибуття. Його виконали, тому я тут. Можна мені сісти? Запевняю, я прийшов до вас із дружніми намірами.

Він сів. Торан схилив голову і даремно намагався щось заперечити. Бейта без жодних емоцій приготувала чай.

Торан обурено підвів голову.

– Гаразд, то що вам тоді потрібно, полковнику? Якщо це не арешт, то що? Тримання під вартою? Кличте своїх людей і віддавайте накази!

Прітччер терпляче похитав головою.

– Годі, Торане. Я прийшов до вас із власної волі, щоб переконати, що ваші зусилля марні. Якщо мені це не вдасться, я піду. От і все.

– І все? Ну, тоді займайтеся вашою пропагандою, виголошуйте промову і забирайтеся геть. Бейто, я не хочу чаю.

Прітччер узяв чашку, серйозно подякувавши. Зробивши невеличкий ковток, він подивився на Торана із певним зусиллям. А потім сказав:

– Мул – мутант. Тому його неможливо перемогти.

– Чому? Що це за мутація? – кисло спитав Торан. – Сподіваюся, ви нам скажете?

– Так, скажу. Ваше знання йому не зашкодить. Розумієте, він здатен регулювати емоційну рівновагу людини. На перший погляд, ідеться про маленький фокус, але насправді це дуже серйозна зброя.

Бейта перебила його:

– Емоційну рівновагу? – вона насупилася. – Ви можете пояснити? Я не зовсім вас розумію.

– Я маю на увазі, що Мулові напрочуд легко нав'язати обдарованому генералові, що той беззастережно йому відданий і безмежно вірить у його перемогу. Його генерали перебувають під емоційним контролем. Вони не здатні зрадити Мула, не можуть здатися – цей контроль є постійним. Найбільш здібні з його ворогів стають найвідданішими підлеглими. Саме тому отаман Калгана здав свою планету і став намісником Мула на Фундації.

– А ви, – гірко додала Бейта, – зраджуєте свою справу і стаєте представником Мула на Тренторі. Прикро!

– Я ще не завершив. Зі згубними емоціями, такими як відчай, дар Мула діє ще ефективніше. У вирішальний момент вагомі люди на Фундації і на Притулку зневірилися. Ці світи не чинили серйозного опору і загинули.

– То ви хочете сказати, – напружено спитала Бейта, – що у Часовому Сховищі Мул жонглював моїми емоціями?

– У мене теж було таке відчуття. І не лише в мене. А як це виглядало на Притулку перед загибеллю?

Бейта відвернулася.

Полковник Прітчер наполегливо вів далі:

– Цей вплив діє на світи і на окремих осіб. Хіба можна змагатися із силою, що здатна примусити вас здатися добровільно, коли забажає, і може зробити вас вірним слугою, якщо захоче?

Торан повільно сказав:

– Чому я маю вам вірити?

– Тоді спробуйте пояснити поразку Фундації та Притулку? Або моє навернення? Поміркуйте, друже, чого досягли ви, я або вся Галактика, досі воюючи проти Мула? Чи існує хоч якесь незначне досягнення?

Торан із викликом заперечив.

– Заради Галактики, я вам скажу! – Він додав із якоюсь раптовою зловтіхою: – Кажете, ваш чудовий Мул мав зв'язки на Неотренторі, завдяки чому нас затримали? Так от, він більше не скористається ними. Ми вбили кронпринца, а з іншого зробили заслиненого ідіота. Мул нам не завадив, та й інші його задуми лишилися нездійсненими.

– Це не зовсім так, бо то були не наші люди. Кронпринц – нездара, що просяк вином, а Коммасон – феноменальний бовдур. Він мав владу, але попри це був розпусним, злим та абсолютно некомпетентним. Ми не домовлялися з ними ні про що, лише використали, щоби відволікти вашу увагу...

– Але ж саме вони затримали нас або принаймні спробували це зробити.

– Аж ніяк. Коммасон мав особистого раба – чоловіка на ім'я Інчні. Ваше затримання було його ідеєю. Він старий, але ще якийсь час служитиме нашій меті. Ви б не вбили його, ви добре це знаєте.

Бейта уважно прислухалася. Вона й не торкнулася власного чаю.

– Але, якщо вірити тому, що ви сказали, ваші власні емоції були спотворені. Ви віддані Мулу та вірите в нього, але це неприродна, хвороблива відданість. Яку ціну тоді мають ваші думки? Ви втратили здатність об'єктивно мислити.

– Ви неправі. – Полковник повільно похитав головою. – Змінили лише мої емоції, а розум залишився таким, яким був. Певний вплив із боку моїх налаштованих зовні емоцій існує, але це не примус. Відтоді,

як я звільнився від свого попереднього напрямку думок, деякі речі я бачу навіть виразніше.

Я переконаний, що Мул діє розумно та доцільно. Із часу свого навернення я стежив за його кар'єрою протягом семи років. Маючи розум мутанта, він почав із перемоги над кондот'єром та його прибічниками. Далі захопив планету і поширював свій контроль, доки не взявся за отамана Калгана. Кожен його крок виправданий і доречний. Захопивши Калган, він отримав першокласний флот для того, щоби напасти на Фундацію.

Фундація є ключем. Це район із найбільшою концентрацією промисловості у Галактиці. Отже, коли ядерні технології Фундації опинилися у нього в руках, він став фактичним господарем Галактики. З допомогою цих ресурсів і своєї сили він здатен змусити всю Імперію визнати його владу, а після смерті слабого на голову старого імператора отримає імператорську корону. Тоді разом із реальною владою він матиме титул. Хіба хоч один світ із цілої Галактики спроможний цьому завадити?

За останні сім років він створив нову Імперію. Тобто, те, на що психоісторії Селдона не вистачило б тих семисот років, що в неї залишалися. В Галактиці нарешті запанує мир і спокій.

Стримати Мула неможливо – це те саме, що намагатися зупинити рух планети голіруч.

Після промови Прітчера запала довга тиша. Він допив свій охололий чай, налив ще і почав повільно пити. Торан роздратовано гриз нігті. Обличчя Бейти було холодне, відчужене та бліде.

Зненацька Бейта сказала тонким голосом:

– Ви нас не переконали. Якщо Мул хоче, щоб ми перейшли до нього, нехай прилетить сюди і переконає нас сам. Ви боролися з ним до останнього, чи не так?

– Так, – урочисто сказав Прітчер.

– Тоді і нам подаруйте цей привілей.

Полковник Прітчер підвівся і рішуче сказав:

– Час іти. Я вже казав, що моя теперішня місія жодним чином вас не стосується. Тому я не зобов'язаний повідомляти про вашу присутність на цій планеті. Це аж ніяк не поступка з мого боку. Якщо Мул захоче вас спинити, він, без сумніву, дасть доручення іншим

людям, і вас зупинять. А я не маю жодного наміру виходити за межі свого доручення.

– Дякуємо, – ледь чутно сказала Бейта.

– Тепер щодо Магніфіко. Де він? Виходь, Магніфіко, я тебе не скривджу...

– А що вам від нього потрібно? – спитала Бейта, раптово пожвавившись.

– Нічого. У моїх інструкціях про нього теж не згадується. Я чув, що Мул його шукає, тому знайде, коли вважатиме за потрібне. Я нічого йому не скажу. Ви потиснете мені руку?

Бейта потиснула. А Торан глянув на нього з роздратуванням та презирством.

Залізні плечі полковника ледь помітно похилилися. Він підійшов до дверей, де обернувся до них і сказав:

– І останнє. Не думайте, що я не розумію причин вашої впертості. Нам відомо, що ви шукаєте Другу Фундацію. Зрештою, Мул вживе відповідних заходів. І вам нічого не допоможе... Але я знав вас колись, тож, можливо, саме тому я зважився на цей крок. У всякому разі, я намагався попередити вас про загрозу, доки ще не пізно. Прощавайте.

Він рвучко віддав честь і пішов.

Бейта поглянула на мовчазного Торана і прошепотіла:

– Вони знають навіть про Другу Фундацію.

У сховищах бібліотеки Еблінг Міс, який нічого не помічав навколо, сів, побачивши іскру світла у похмурій пільмі і переможно пробурмотів щось під ніс.

25. Смерть психолога

Еблінгові Місу залишилося жити два тижні.

За ці два тижні Бейта бачилася з ним тричі. Перший раз – увечері після того, як вони зустрілися із полковником Прітчером. Потім – за тиждень після цього. І ще за тиждень був третій раз. Це був той день, коли Міс помер.

Того вечора, коли пішов полковник Прітчер, вони вражено сиділи цілу годину, занурені в гіркі роздуми.

Бейта сказала:

– Торі, розповімо все Еблінгу.

Торан байдуже відповів:

– Гадаєш, він чимось зарадить?

– Нас лише двоє. Нам варто спробувати зняти цей тягар. Раптом він зможе допомогти.

Торан заперечив їй:

– Він змінився – схуд, ледве тримається на ногах і дивно поводить. – Він помахав пальцями в повітрі. – Іноді мені здається, що від нього буде небагато користі. А часом думаю, що нам взагалі нічого не допоможе.

– Годі! – вигукнула Бейта. – Торі, припини! Коли ти це кажеш, мені увижається, що Мул вже поруч. Краще зараз розповімо про все Еблінгу!

Еблінг Міс, що сидів за довгим столом, підвів голову і подивився на них затьмареними очима. Його ріденьке волосся було скуйовджене, а губи плямкали, мов уві сні.

– Га? – сказав він. – Хтось мене шукає?

Бейта присіла навпочіпки.

– Ми вас розбудили? Нам піти?

– Піти? Хто це? Бейта? Ні-ні, залишайтеся! Тут немає стільців? Ядесь їх бачив... – Він вказав пальцем у непевному напрямку.

Торан підсунув два стільці. Бейта сіла і вхопила психолога за мляву руку.

– Ми можемо з вами поговорити, докторе? – Вона нечасто вживала його титул.

– Щось трапилося? – У його замислених очах промайнула якась іскра. На обвислих щоках показався рум'янець. – Що ви хочете?

Бейта пояснила:

– Тут був капітан Прітччер. Дозволь мені говорити, Торі. Ви пам'ятаєте капітана Прітччера, докторе?

– Так...Так. – Він закрив пальцями губи, а потім забрав їх. – Високий чоловік. Демократ.

– Так, він. Він виявив мутацію Мула. Він був тут, докторе, і розмовляв із нами.

– Але ж це не новина. Я вже знаю про мутацію Мула. – А потім, щиро здивувавшись, додав: – Хіба я не говорив вам? Чи я забув вам сказати?

– Що забули сказати? – напосідав Торан.

– Про мутацію Мула, певна річ. Він спотворює емоції. Вдається до емоційного контролю! Хіба я вам не розповідав? Що змусило мене забути? – Він неквапно почав смоктати нижню губу і замислився.

Потім його голос повільно ожив, а очі широко розплющилися, немов його млявий мозок прокинувся. Та говорив він наче уві сні, дивлячись повз своїх слухачів, а не на них.

– Насправді все напрочуд просто. Для цього не потрібні спеціальні знання. Лише вдатися до математичних розрахунків психоісторії, застосувавши рівняння третього рівня... Та годі про це. Пояснити можна й звичайними словами, які не стосуються психоісторичних явищ.

Запитайте себе – що може порушити ретельну історичну схему Гарі Селдона? – Він глянув на них по черзі з тривогою в очах. – Які були його попередні припущення? Йшлося про те, що протягом наступного тисячоліття у людському суспільстві не відбудеться жодних фундаментальних змін.

Уявімо собі, що у Галактиці відбулися значні технологічні відкриття – такі, як винайдення нового принципу використання енергії або поступ у вивченні електронної нейробіології. Тоді соціальні зміни зробили би припущення Селдона застарілими. Але цього не сталося, чи не так?

Або, припустімо, що за межами Фондації винайшли нову зброю, що перевершує усі наявні технічні ресурси. Це могло би призвести до катастрофи, хоча й не обов'язково. Але навіть цього не сталося.

Депресор ядерних реакцій Мула був незграбною зброєю, якій можна протистояти. І це було єдине його нововведення, до того ж досить жалюгідне.

Але існує більш глибоке припущення! Селдон вважав, що людські реакції на подразники залишатимуться незмінними. Якщо перше припущення правильне, тоді друге буде помилковим! Якийсь чинник має спотворювати емоційні реакції людей, інакше Селдон не помилився би і Фундація не впала б. Цим чинником може бути лише Мул!

Я маю рацію? Чи мої міркування непереконливі?

Бейта ніжно погладила його.

– Жодних сумнівів, Еблінгу.

Міс був щасливий, мов дитина.

– Це і багато іншого спадає мені на думку. Скажу вам, іноді мені цікаво, що ж таке відбувається в мені. Я пригадую той час, коли так багато речей здавалися мені загадковими, а тепер геть все зрозуміло. Проблеми вирішилися. Я натрапляю на щось, що видається проблемою, і якимось чином розумію, як її розв'язати. І мої теорії та здогади, здається, завжди підтверджуються. Я маю якусь рушійну силу, що завжди тягне мене вперед... тому я не можу зупинитися... і не хочу їсти або спати... а весь час іти далі, далі... далі...

Його голос перетворився на шепіт; він притиснув до лоба тремтливу руку із синіми прожилками вен. В очах промайнуло і зникло якесь безумство.

Тоді сказав спокійніше:

– То я ніколи не розповідав вам про силу мутації Мула, чи не так? Але ви кажете, що вже все знаєте...

– Це був капітан Прітччер, Еблінгу, – сказала Бейта. – Пам'ятаєте?

– Це він сказав вам? – В його голосі почулися ображені нотки. – Але як він дізнався?

– Мул вплинув на нього. Тепер він його полковник. Він переконував нас здатися Мулові, тому і розповів усе.

– Тоді Мул знає, що ми тут? Я мушу поквартитися... А де Магніфіко? Хіба він не з вами?

– Магніфіко спить, – роздратовано сказав Торан. – Взагалі-то вже ніч.

– Справді? Тоді... А я спав, коли ви увійшли?

– Спали, – рішуче сказала Бейта, – і вам не варто сьогодні працювати. Лягайте знову спати. Ну ж бо, Торі, допоможи мені. І не пручайтесь, Еблінгу, вам ще пощастило, що я одразу не запхала вас під душ. Зніми з нього черевики, Торі, а завтра прийдеш сюди і виведеш його на свіже повітря, поки він тут не захирів. Погляньте на себе, Еблінгу, ви геть здичавіли. Ви голодні?

Еблінг Міс похитав головою і подивився вгору якимось ніяковим і чудернацьким поглядом.

– Я хочу, щоб ви завтра прислали сюди Магніфіко, – пробурмотів він.

Бейта поправила простирadlo біля його шиї.

– Завтра тут буду я, з випраною білизною. Ви приймете ванну, потім вийдете звідси, навідаєтесь на ферму і трохи погрієтесь на сонці.

– Я цього не робитиму, – мляво сказав Міс. – Чуєте? Я дуже зайнятий.

Його ріденьке волосся розсипалося по подушці, оточивши голову срібним німбом. Він таємниче прошепотів:

– Ви ж хочете потрапити на Другу Фундацію, чи не так?

Торан швидко озирнувся і сів поруч із ним на кушетку.

– Що там із Другою Фундацією, Еблінгу?

Психолог вистромив руку з-під простирadla і кволими пальцями схопив Торана за рукав.

– Фундації були засновані на Великому психологічному з'їзді під головуванням Гарі Селдона. Торане, я знайшов опублікований протокол цього з'їзду. Двадцять п'ять грубих плівок. Я вже передивився короткі виклади різноманітних доповідей.

– Ну?

– Із допомогою цих текстів дуже легко визначити точне розташування Фундації, якщо ви хоч трохи знаєте психоісторію. На неї часто посилаються, якщо правильно тлумачать рівняння. Але про Другу Фундацію, Торане, ніхто не згадує. На неї немає жодних послань.

Торан насупив брови.

– Тобто її не існує?

– Звичайно, існує, – сердито вигукнув Міс. – Хто сказав, що її немає? Просто про неї менше говорять. Її значення і вся інформація про неї краще приховані і заплутані. Не розумієте? Саме вона

найважливіша і має вирішальне значення! У мене є протокол з'їзду Селдона. Мул ще не переміг...

Бейта тихо вимкнула світло.

– Лягайте спати!

Торан і Бейта мовчки пішли до свого помешкання.

Наступного дня Еблінг Міс викупався, перевдягнувся і востаннє в житті втішався сонцем та вітром Трентора. Наприкінці дня він занурився у гігантські сховища бібліотеки і вже ніколи звідти не повернувся.

Наступного тижня життя знову ввійшло у звичний ритм. Сонце Неотрентора світило у нічному небі Трентора яскравою, спокійною зіркою. На фермі вирували весняні польові роботи. На території Університету панувала тиша. Галактика спорожніла, а Мула наче ніколи й не існувало.

Бейта подумала про це, спостерігаючи за Тораном, який розпалив сигару і дивився на клаптики блакитного неба, що проглядали між металевими шпильями, які затулили горизонт.

– Гарний день, – сказав він.

– Так. Ти все згадав у списку, Торі?

– Звичайно. Півфунта вершкового масла, дюжина яєць, стручкова квасоля. Я все записав, Бей. Принесу все, що треба.

– Добре. І переконайся, що овочі з останнього врожаю, а не якісь музейні реліквії. До речі, ти не бачив Магніфіко?

– Ні, після сніданку він мені не траплявся на очі. Мабуть, він разом із Еблінгом переглядає якусь книжку.

– Добре. Не марнуй часу, бо на обід мені будуть потрібні яйця.

Торан пішов, усміхнувшись і махнувши рукою.

Бейта відвернулася, коли Торан зник у металевому лабіринті. Вона трохи повагалася, стоячи перед дверима кухні, потім розвернулася і пішла до ліфта, щоби потрапити до сховищ.

Еблінг Міс був там. Він низько схилив голову, позираючи в об'єktiv проектора, і зосереджено шукав потрібну інформацію. Поруч із ним, втиснувшись у стілець, сидів Магніфіко і уважно спостерігав – рухлива купа кінцівок і на додачу величезний ніс на худому обличчі.

Бейта тихо покликала:

– Магніфіко...

Магніфіко скочив на ноги і палко прошепотів:

– Міледі!

– Магніфіко, – сказала Бейта, – Торан пішов на ферму і його певний час не буде. Зроби ласку, збігай і передай йому від мене записку. Зможеш?

– Охоче, міледі. Моя скромна персона завжди до ваших послуг, я залюбки виконаю ваші маленькі доручення.

Вона залишилася наодинці із непорушним Еблінгом Місом. І рішуче поклала йому руку на плече.

– Еблінгу...

Психолог сердито закричав:

– Що там? – Потім примружив очі. – Це ви, Бейто? А де Магніфіко?

– Я відправила його геть. Я хочу побути з вами наодинці. – Вона вимовила ці слова дуже виразно. – Я маю з вами поговорити, Еблінгу.

Психолог зробив рух, щоб повернутися до свого проектора, але вона міцно тримала його за плече, виразно відчуваючи суглоби під його рукавом. Здається, відтоді, як вони прибули на Трентор, його плоть ніби розтанула. Обличчя було худим, жовтуватим, його обрамляла неголена півтижнева щетина. Плечі психолога помітно горбилися, навіть тоді, коли він сидів.

Бейта спитала:

– Магніфіко вам не набридає, Еблінгу? Здається, він тут сидить вдень і вночі.

– Ні, ні, ні! Аж ніяк. Я нічого не маю проти його присутності. Він сидить тихо і ніколи не заважає. Іноді він приносить потрібні плівки, і мені здається, що він без слів мене розуміє. Дозвольте йому тут бути.

– Гаразд... Але, Еблінгу, він не здається вам дивним? Чуєте, Еблінгу? Невже вас нічого не непокоїть?

Вона підсунула стілець ближче до нього і пильно подивилася йому в очі, ніби намагаючись прочитати в них відповідь.

Еблінг похитав головою.

– Ні. Що ви маєте на увазі?

– Те, що і ви, і полковник Прітчер стверджуєте, що Мул може впливати на людські емоції. Ви впевнені в цьому? Хіба Магніфіко не є слабким місцем у цій теорії?

Запала тиша.

Бейта придушила в собі порух добряче трусонуту психолога.

– Що з вами сталося, Еблінгу? Магніфіко був блазнем Мула. Чому ж тоді той не навів йому любов та вірність? З якого дива, він, єдиний з усіх, хто контактував з Мулом, так його ненавидить?

– Так... Саме так, на нього вплинули. Звичайно, Бей! – Він здавалося, намагався якомога сильніше зосередитися, коли говорив. – Ви гадаєте, Мул ставиться до своїх блазнів так само, як і до генералів? Від останніх він вимагає вірності та відданості, але від блазня потребує самої покори. Чи ви помічали, що постійний стан паніки в Магніфіко виглядає патологічним? Чи вважаєте, що для людини нормально весь час відчувати переляк? Настільки сильний, що це виглядає комічно. Мабуть, саме цього домагався Мул, оскільки це заважало нам зрозуміти, яку допомогу ми можемо отримати від Магніфіко.

Бейта спитала:

– Ви хочете сказати, що інформація Магніфіко про Мула фальшива?

– Вона була оманливою, викривленою через патологічний страх. Мул не велетень, як вважає Магніфіко. Маючи надзвичайні розумові здібності, він, загалом, є звичайною людиною. Але його тішило, що бідолашньому Магніфіко він здавався надлюдиною... – Психолог знизав плечима. – В будь-якому разі, інформація Магніфіко вже не має значення.

– А що ж тоді важливо?

Проте Міс звільнився від її руки і повернувся до проєктора.

– Що тоді важливо? – повторила вона. – Друга Фундація?

Очі психолога швидко перебігли на неї.

– Я вам нічого про це не казав? Не пам'ятаю, чи розповідав вам щось, бо я ще не готовий. Що я вам казав?

– Нічого, – напружено відповіла Бейта. – О Галактико, ви нічого мені не казали, але я хочу все почути, бо смертельно втомилася. Коли це все скінчиться?

Міс глянув на неї дещо винуватим поглядом.

– Ну годі... моя... моя люба, я не хотів вас образити. Часом я забуваю... хто мої друзі. Іноді мені здається, що я не повинен усього говорити. Я маю потребу зберігати таємницю – але від Мула, а не від вас, моя люба. – Він люб'язно поплескав її по плечу.

Вона сказала:

– То що з Другою Фундацією?

Його голос машинально перейшов у шепіт.

– Ви знаєте, як ретельно Селдон замітає сліди? Ще місяць тому від матеріалів Селдонівського з'їзду я не мав би жодної користі, але до мене завітало дивне прозріння. Навіть зараз все здається мені хитким. Документи, видані з'їздом, часто не пов'язані між собою і завжди заплутані. Я не раз запитував себе, а чи розуміли самі учасники з'їзду, що було на думці в Селдона. Іноді мені здається, що він використовував з'їзд лише як гігантський фасад, а тим часом самотужки спорудив структуру...

– Фундацій? – підштовхнула його Бейта.

– Другої Фундації! З нашою Фундацією все було просто. Але про Другу Фундацію не було відомо нічого, крім назви. Про неї згадувалося, але усі деталі були заховані у нетрях математичних розрахунків. Є ще багато такого, чого я не збагнув, але за ці дні мені вдалося скласти певну невиразну картину з деякої інформації.

Фундація № 1 була світом учених природничих галузей. Вона виглядала як концентрація поступальних наукових сил Галактики, необхідна для того, щоб наука вижила. Туди не узяли жодних психологів. Це досить цікава деформація, і вона мала бути свідомою. Звичайним поясненням було те, що психоісторія Селдона найкраще функціонує тоді, коли окремі робочі одиниці, тобто люди, не знають про те, що відбувається, і тому можуть природно реагувати на всі ситуації. Ви стежите за моєю думкою, люба?..

– Так, докторе.

– Тоді слухайте уважно. Друга Фундація була світом науковців, які вивчають людський розум. Це було дзеркальне відображення нашого світу. Тут панувала психологія, а не фізика. – І з тріумфом додав: – Розумієте?

– Ні.

– Але ж, Бейто, поміркуйте трохи, скористайтеся своїми мізками! Гарі Селдон розумів, що психоісторія може передбачити лише ймовірності, а не безперечні факти. Завжди існувала межа похибки, а з часом ця межа зростає у геометричній прогресії. Природно, що Селдон вжив усіх можливих запобіжних заходів. Із наукового погляду, наша Фундація була сильною. Вона мала силу перемагати армії та зброю.

Вона здатна була протистояти. Але що вона могла вдіяти проти ментальної атаки такого мутанта, як Мул?

– Із цим могли би впоратися психологи Другої Фундації! – Бейта відчула хвилювання.

– Так, так, так! Звичайно!

– Але вони й досі нічого не зробили.

– Звідки ви знаєте?

Бейта замислилася.

– Не знаю. У вас є докази того, що вони щось робили?

– Ні. Існує багато чинників, про які я нічого не знаю. Другу Фундацію не могли заснувати вже цілком розвинутою, так само, як і нашу. Ми повільно розвивалися і нарощували свою силу; так само мало бути і з ними. Лише зорям відомо, наскільки вони зміцніли. Чи вистачить їм сил боротися з Мулом? І чи знають вони взагалі про цю небезпеку? Чи мають здібних лідерів?

– Але якщо вони дотримуються плану Селдона, Мул має бути розбитий Другою Фундацією.

– Годі вже про цей план! – Міс задумливо зморщився. – Але Друга Фундація була набагато важчою справою, ніж перша. Вона значно складніша, а отже, легше помилитися. І якщо Друга Фундація не розіб'є Мула, то це буде погано, вкрай погано. Це може стати остаточним кінцем людської раси в тому вигляді, в якому ми її знаємо.

– Ні!

– Так. Якщо нащадки Мула успадкують його розумові здібності... Розумієте? Номо sapiens не зможе конкурувати з ними. Виникне нова панівна раса – нова аристократія – а люди стануть нижчою расою, що виконуватиме рабську працю. Чи не так?

– Згодна.

– І навіть якщо Мул раптом не зможе заснувати династію, він все одно створить спотворену нову Імперію, що триматиметься лише на його особистій владі. Вона зникне з його смертю; Галактика залишиться на тому ж рівні, що й до його появи, але вже не буде Фундацій, навколо яких могла б постати справжня та сильна Друга Імперія. Це означатиме тисячоліття варварства. Варварства, якому нема кінця-краю.

– Що нам робити? Ми можемо попередити Другу Фундацію?

– Ми мусимо, інакше вони можуть загинути через незнання, а цим не варто ризикувати. Але жодного способу попередити їх не існує.

– Невже жодного?

– Я не знаю, де вони перебувають. Вони «на іншому кінці Галактики», і це все, що відомо. Але там мільйони світів.

– Але ж, Еблінгу, хіба там нічого не сказано? – Вона показала на плівки, якими був захарашений стіл.

– Ні, нічого. Поки що я ні на що не натрапив. Це щось означає. Мусить бути якась причина... – Його очі знову набули спантеличеного виразу. – Я хотів би, щоб ви пішли. Я змарнував достатньо часу, а в мене його обмаль.

Він відтрутив її роздратовано і похмуро.

Почулися м'які кроки Магніфіко.

– Міледі, ваш чоловік вже вдома.

Еблінг Міс не привітався з блазнем. Він знову взявся за проектор.

Того ж вечора Торан, вислухавши її, сказав:

– І ти гадаєш, він справді має рацію, Бей? Тобі не здається... – Він завагався.

– Він має рацію, Торі. Він хворий, я це знаю. Всі зміни, що з ним відбуваються, втрата ваги, те, як він говорить – все це свідчить про хворобу. Але якщо йдеться про Мула, Другу Фундацію чи будь-що, над чим він працює, до нього варто дослухатися. Його розум прозорий та чистий, як небо у космосі. Він знає, що каже. І я йому вірю.

– Тоді є якась надія. – Частково це було запитання.

– Я... я не думала над цим. Може, і є! А може, нема! Тому я ношу із собою бластер. – Говорячи це, вона тримала в руках зброю із блискучою цівкою. – На всяк випадок, Торі. На всяк випадок.

– Що ти маєш на увазі?

Сміх Бейти був дещо істеричним.

– Неважливо. Може, я вже теж трохи несповна розуму – як Еблінг Міс.

Тоді Еблінгові Місу залишалось жити сім днів, і ці сім днів непомітно промайнули один за одним.

Торан весь час перебував у якомусь заціпенінні. Потепління та монотонна тиша зробили його апатичним. Здавалося, в ньому завмерло життя і він занурився у безперервну сплячку.

Міс нагадував прихований організм, чия потайна робота не приносила жодних результатів. Він забарикадувався. Ні Торан, ні Бейта його не бачили. В його існуванні був переконаний лише Магніфіко, що сновигав до бібліотеки і назад. Магніфіко став мовчазним та задумливим. Навшпиньках носив таці з їжею і пильно вдивлявся у напівтемряву.

Бейта чимраз більше нагадувала себе колишню. Її збудження зникло, але зміцніла впевненість у собі. Вона теж ходила замисленою і прагнула бути на самоті. Якось Торан помітив, як Бейта вовтузиться з бластером. Та вона швидко сховала його, змусивши себе усміхнутися.

– Що ти з ним робиш, Бей?

– Розглядаю. Хіба це злочин?

– Ти ж прострелиш свою дурненьку голівку.

– Прострелю, то й прострелю. Нема чим перейматися!

Подружнє життя навчило Торана, що марно сперечатися з жінкою не в гуморі.

В останній день до них прибіг засапаний і переляканий Магніфіко.

– Учений доктор кличе вас. Йому зле.

Йому й справді було зле. Він лежав у ліжку, його очі неприродно виричилися і дивно блищали. Він був брудний і геть змінився.

– Еблінгу! – крикнула Бейта.

– Дозвольте мені сказати, – прохрипів психолог, поволеньки спираючись на худий лікоть, – дозвольте мені сказати. Я завершив і можу передати свою працю вам. Я не зробив жодних записів і знищив усі клаптики, де робив підрахунки. Ніхто інший не повинен цього знати. Ви маєте все запам'ятати.

– Магніфіко, – грубо сказала Бейта, – йди нагору.

Блазень неохоче підвівся і зробив крок назад. Його очі сумно дивилися на Міса.

Той мляво махнув рукою:

– Він не заважає, тож хай залишається. Не йди, Магніфіко.

Блазень швидко сів. Бейта втупилася в підлогу і повільно прикушувала нижню губу.

Міс хрипко зашепотів:

– Я переконаний, що Друга Фундація може виграти, якщо Мул не перехопить її передчасно. Її зберігали в таємниці, і цю таємницю

потрібно далі захищати, бо це важливо. Ви повинні летіти туди, ваша інформація є дуже вагомою... можливо, вона все змінить. Чуєте мене?

Торан закричав, вже не стримуючи себе:

– Так, так! Скажіть нам, як туди потрапити, Еблінгу! Де це?

– Я скажу вам, – почувся слабкий голос.

Але він так і не сказав.

Неймовірно збліднувши, Бейта націлилася і вистрілила. Пролунав гуркіт, постріл бластера вщент спалив тіло Міса до талії, залишивши нерівну дірку в стіні.

Бластер впав на підлогу із заанімих пальців Бейти.

26. Кінець пошуків

Не було сказано жодного слова. Луна від пострілу піднялася вгору і з гуркотом впала вниз із тихим різким шурхотом. Перш ніж вщухнути, він заглушив стук бластера, що випав на підлогу з рук Бейти, пронизливий крик Магніфіко та невиразний зойк Торана.

Запанувала нестерпна тиша.

Бейта схилила голову в передчутті невідомого. Промінець світла вихопив її сльозу. Вона не плакала із самого дитинства.

М'язи Торана звело від спазму, він застиг, зціпивши зуби. Обличчя Магніфіко нагадувало вицвілу, байдужу маску.

Урешті Торан прошепотів крізь зуби чужим голосом:

– То ти жінка Мула. Він добрався до тебе!

Бейта підвела голову. Її обличчя скривилося у невеселій посмішці:

– Я жінка Мула? Це смішно.

Вона нервово посміхнулася і відкинула волосся назад. Її голос видавався нормальним або майже нормальним.

– Усьому край, Торане; тепер я можу пояснити. Не знаю, скільки я проживу. Але я можу принаймні почати говорити...

Напруга минулася, і Торан відчув мляву байдужість.

– Про що говорити, Бей? Про що тут говорити?

– Про катастрофу, що рухалася за нами. Ми помічали її, Торі. Не пам'ятаєш? Не пам'ятаєш, як поразка дихала нам у потилицю, але ніяк не могла захопити нас за горло? Ми були на Фундації, і вона загинула тоді, як незалежні торговці ще боролися. Ми вчасно вислизнули і потрапили на Притулок. Він теж склав зброю, коли інші ще билися, а ми знову вчасно втекли. Ми полетіли на Неотрентор, і тепер він вже напевно визнає владу Мула.

Торан послухав і похитав головою.

– Не розумію.

– Торі, таке не трапляється у реальному житті. Ми з тобою – маленькі люди; ми не можемо безнастанно потрапляти з одного політичного виру до іншого, вештаючися цілий рік у космосі, якщо тільки самі не приносимо цей вихор. Якщо самі не поширюємо інфекцію! Тепер ти збагнув?

Торан стиснув губи. Його погляд нажахано спинився на тій, що колись була людиною, і йому стало вельми кепсько.

– Забираймося звідси, Бейто. Ходімо надвір.

Нагорі було хмарно. Вітер рвучко рухав хмари і куйовдив Бейтине волосся. Магніфіко крадькома пішов за ними і тепер вештався поруч, дослухаючись до їхньої розмови.

Торан суворо сказав:

– Ти вбила Еблінга Міса, бо вважала його центром інфекції? – Щось у її погляді вразило його. Він прошепотів: – Він був Мулом? – Він не вірив, не міг повірити у власні слова.

Бейта гучно засміялася:

– Бідний Еблінг був Мулом? О Галактико, ні! Я б не вбила його, якби він був Мулом. Він би виявив емоції, що керували мною, і змінив би їх на любов, відданість, обожнювання, жах – все, на що забажав. Ні, я вбила Еблінга саме тому, що він не Мул. Я зробила це, бо він знав, де Друга Фундація, і за мить видав би цю таємницю Мулові.

– Видав би таємницю Мулові, – тупо повторив Торан. – Видав би Мулові...

А потім раптово закричав і з жахом глянув на блазня, який мимовільно сів, очевидно, збагнувши те, що він почув.

– Це не Магніфіко? – прошепотів Торан.

– Послухай, – сказала Бейта, – ти пам'ятаєш, що сталося на Неотренторі? Ну ж бо, Торі...

Але він похитав головою і щось пробурмотів, дивлячись на неї.

Вона втомлено продовжила:

– На Неотренторі помер чоловік. Помер, а ніхто його й пальцем не торкнувся. Хіба це не правда? Магніфіко грав на своєму візіосонорі, а коли завершив, принц вже був мертвий. Невже це не дивно? Невже не дивно, що істота, яка боїться всього і безпорадна від жаху, має здатність убивати за власним бажанням?

– Музика та світлові ефекти, – сказав Торан, – мають глибокий емоційний вплив...

– Так, емоційний вплив. Напрочуд великий. А Мул, як виявилось, спеціалізується саме на емоційних впливах. Гадаю, це можна вважати збігом. Як і те, що істота, яка може вбивати навіюванням, настільки нажахана. Уявімо, що Мул якось змінив його розум, і це можна пояснити. Але, Торане, я слухала той твір, який убив в кронпринца.

Лише трохи, але й цього виявилось достатньо, щоб я відчула той самий відчай, який охопив мене у Часовому Сховищі та на Притулку. Торане, це своєрідне почуття я не сплутаю ні з чим.

Обличчя Торана потемніло.

– Я... теж це відчував, хоча й забув. Я ніколи не думав...

– Саме тоді це вперше спало мені на думку. То було якесь невиразне відчуття – інтуїція, якщо можна так сказати. Але мені не було за що зачепитися. А потім Прітчер розповів нам про Мула та його мутацію, і мені все стало зрозуміло. Мул навів відчай у Часовому Сховищі, а Магніфіко – на Неотренторі. Це була одна й та сама емоція. Отже, Мул та Магніфіко – одна людина. Гарно складається, чи не так, Торі? Хіба це не схоже на аксіому у геометрії – фігури, які дорівнюють одній і тій самій фігурі, є рівними між собою?

Вона була на межі істерики, але стрималася і продовжила:

– Це відкриття налякало мене до смерті. Якщо Магніфіко – це Мул, він міг розуміти мої емоції і використовувати їх для власних потреб. Я не наважувалася дати йому це знати. Тому уникала його. На щастя, він теж мене уникав, бо дуже зацікавився Еблінгом Місом. Я мала намір убити Міса, перш ніж він заговорить. Я планувала це таємно – настільки таємно, що навіть собі боялася про це сказати. Якби ж я могла вбити самого Мула... Але я не могла ризикувати.

Здавалося, що емоції виснажили її.

Торан сказав жорстко і категорично:

– Це неможливо. Глянь-но на цю жалюгідну істоту. Він Мул? Та він навіть не чує, про що ми говоримо.

Але коли він глянув туди, куди вказував пальцем, Магніфіко вже випростався і був насторожі, його очі стали гострими і темними. А в голосі не лишилося й сліду від акценту:

– Я чую її, друже. Але сиджу і розмірковую над тим, як такий кмітливий і завбачливий, як я, міг так помилитися.

Торан відсахнувся від нього, ніби злякався, що блазень може торкнутися його або заразити своїм подихом.

Магніфіко кивнув і відповів на німе запитання.

– Я Мул.

У ньому вже не було нічого гротескного, а тонкі кінцівки та гачкуватий ніс втратили свої кумедні якості. Його страх зник; постава була рішучою.

Із вродженою невимушеністю він став поводитися владно.

– Сідайте. Сміливіше. Почувайтесь вільно. Гру завершено, і я маю намір розповісти вам свою історію, бо маю таку слабкість – хочу, щоб люди мене розуміли...

А в його очах, коли він глянув на Бейту, вона побачила колишній сумний погляд тихих карих очей блазня Магніфіко.

– У моєму дитинстві, – почав він швидко та нетерпляче, – справді немає нічого такого, що варто пам'ятати. Можливо, ви це розумієте. У тому, що я худий, винні залози, а ніс такий від самого народження. Нормальне дитинство для мене було неможливим. Моя мати померла, так і не побачивши мене. Батька я не знав. Мене ніхто не виховував, глибоко в душі я відчував образу та страждання, був сповнений жалю до себе та ненависті до інших. Мене вважали дивакуватою дитиною й уникали, відчуваючи неприязнь або страх. Траплялися дивні випадки... Зрештою, це неважливо! Сталося достатньо, щоб капітан Прітчер, досліджуючи моє дитинство, зрозумів, що я мутант. А я почав усвідомлювати це дедалі ясніше після того, як мені виповнилося двадцять років.

Торан і Бейта неухважно слухали його. Звук його голосу майже не долинав до них. Блазень – або Мул – ходив туди-сюди маленькими кроками і говорив, поглядаючи на свої складені руки.

– Я усвідомив, що маю незвичайну силу, не відразу. Коли зрозумів, однак не йняв собі віри. Розум іншої людини здавався мені циферблатом, комбінація стрілок на якому вказує на панівну емоцію. Це поганий приклад, але я не знаю, як ще можна пояснити. Поступово я зрозумів, що можу потрапити в цей розум і повернути стрілки так, як забажаю, зафіксувавши їх там назавжди. Ще більше часу пішло на те, щоб зрозуміти, що інші цього робити не здатні.

А разом з усвідомленням сили прийшло і бажання виправити своє жалюгідне становище. Можливо, ви здатні це зрозуміти. Або хоча би спробуйте. Це нелегко бути потворою, мати розум та кмітливість – і бути потворою. Смішно та жорстоко! Бути іншим! Бути чужим!

Ви ніколи цього не зазнавали!

Магніфіко підвів голову до неба і, ставши навшпиньки, зі скам'янілим обличчям згадував далі:

– Але я зрештою навчився, і вирішив, що можу змінитися сам, а потім змінити Галактику. Годі, бо зі мною робили, що хотіли, і я

змушений був терпіти це до двадцяти двох років. Тепер моя черга! Хай терплять інші! Щодо Галактики шанси достатньо справедливі – я один, а їх квадрильйони!

Він вмовк і кинув швидкий погляд на Бейту.

– Але була в мене одна вада. Сам по собі я нічого не вартий. Якщо і зміг здобути владу, то лише руками інших. Я досягав успіху завдяки посередникам. Завжди! Все було так, як розповідав Прітчер. За допомогою одного пірата я прибрав до рук астероїд, що став моїм плацдармом для наступу. Завдяки одному промисловцю я здобув свою першу точку оперття на планеті. Використовуючи інших людей, зокрема й отамана Калгана, захопив Калган і отримав флот. Після цього на черзі була Фундація, та у цій історії враз з'явилися ви.

– Фундація, – тихо сказав він, – була найважчим завданням, з яким я мав справу. Щоб розбити її, потрібно було схилити на свій бік, знищити або вивести з ладу чималу частку її правлячого класу. Я міг би почати все спочатку, але існував коротший шлях, який я шукав. Зрештою, якщо силач може підняти вагу у п'ятсот фунтів, це не означає, що він прагне робити це весь час. Мій емоційний контроль є нелегкою справою, і я волію не користуватися ним, доки в цьому не виникне потреба. Тому я вирішив, що у першому нападі на Фундацію мені будуть потрібні союзники.

Вдаючи власного блазня, я шукав агента або агентів Фундації, які неминуче мали бути відправлені на Калган, щоб дізнатися про мою скромну персону. Тепер я знаю, що шукав Гена Прітчера. Та, на щастя, я знайшов вас. Я телепат, міледі, але недосконалий, тому визначив, що ви з Фундації. І це збило мене зі шляху. Не було нічого фатального в тому, що Прітчер приєднався до нас пізніше, але це призвело до помилки, що стала фатальною.

Торан вперше заворушився. Він обурено заговорив:

– Стривай-но. Ти хочеш сказати, що коли я зухвало поводився з тим лейтенантом на Калгані, маючи лише електрошоковий пістолет, і врятував тебе, я перебував під твоїм емоційним контролем? – Він забурмотів. – Ти маєш на увазі, що увесь цей час мої емоції були несправжніми?

На обличчі Магніфіко з'явилася слабка усмішка.

– А чому б і ні? Ви вважаєте, що це неможливо? Тоді спитайте себе... Хіба ви стали б ризикувати життям заради якоїсь дивної

потвори, яку до того ніколи не бачили? Я гадаю, коли ви прийшли до тями, були вражені тим, що сталося.

– Так, – неуважно сказала Бейта. – Він був здивований. Це зрозуміло.

– Коли це відбувалося, – провадив далі Мул, – Торанові нічого не загрожувало. Лейтенант отримав суворі вказівки нас відпустити. Тож ми втрьох разом із Прітчером полетіли на Фундацію – і ви розумієте, чому моя кампанія стала розгортатися, мов за помахом чарівної палички. Коли Прітчер перебував під трибуналом і ми були на Фундації, я працював. Військові судді цього трибуналу пізніше командували ескадрами у війні. Вони здалися доволі легко, тож мій флот виграв не лише дрібні сутички, а й битву на Горлегторі.

Завдяки Прітчеру я познайомився з доктором Місом, і той із власної волі приніс мені візіосонор. Це полегшило мені справу. Хоча й не було цілком його власним бажанням.

Бейта втрутилася:

– Ці концерти! Я намагалася влаштувати їх. Тепер я розумію!

– Так, – сказав Магніфіко, – візіосонор працює як пристрій, що здійснює фокусування. Певним чином це примітивний пристрій для емоційного контролю. Із його допомогою я можу більш активно керувати великими масами людей і окремими особами. Концерти, які я давав перед поразкою Термінуса та Притулку, створили загальне передчуття катастрофи. Я був здатен знести кронпринца на Неотренторі і без візіосонора, але мені бракувало сили його вбити. Розумієте?

Але моєю найважливішою знахідкою був Еблінг Міс. Він міг бути... – Магніфіко сказав це із прикрістю, але потім швидко продовжив: – Існує особливий аспект емоційного контролю, про який ви не знаєте. Інтуїція, проникливість або схильність передчувати – це можна назвати, як завгодно. Але з нею теж можна поводитися як з емоцією. Принаймні, мені це було під силу. Розумієте?

Він почекав, але не почув заперечення.

– Людський мозок працює з низькою ефективністю. Зазвичай називають цифру у двадцять відсотків. Коли на якусь мить відбувається спалах більшої потужності, це називається передчуттям, проникливістю або інтуїцією. Я рано зрозумів, що здатен змусити мозок безперервно працювати з високою ефективністю. Цей процес

убивчий для людини, яка потрапляє під вплив, але він корисний... Депресор ядерних реакцій, який я використовував у війні з Фундацією, був наслідком тиску на фахівця з Калгана. Я знову досягав свого зусиллями інших.

Еблінг Міс був головною мішенню. Його можливості були значними, він був мені потрібен. Ще до того, як розпочалася моя війна з Фундацією, я відправив представників на переговори з Імперією. І тоді ж почав пошуки Другої Фундації. Як і слід було очікувати, я її не знайшов. Звичайно, я розумів, що мушу її розшукати – і Еблінг Міс міг у цьому посприяти. З його розумом, який працював із високою ефективністю, він здатен був продублювати роботу самого Гарі Селдона.

Частково це йому вдалося. Я використав його сповна. Цей процес був безжалісним, але він мав бути завершений. Він вже помирав, та ще чіплявся за життя... – В його голосі знову почувся жаль. – Він прожив би ще досить довго. Разом, утрюх, ми могли би полетіти на Другу Фундацію. Це була б остання битва, якби не моя помилка.

Розхвилювавшись, Торан гостро сказав:

– Чого ти зволікаєш? Кажі вже, що це за помилка... і завершуй свою розповідь.

– Що ж, ідеться про вашу дружину. Вона незвичайна людина. Ніколи в житті я не зустрічав таких людей. Я... я... – Магніфіко раптом замовк. Із великими труднощами він продовжив, тепер у його голосі вчувалася якась жорстокість. – Я сподобався їй і мені навіть не довелося жонглювати її емоціями. Я ніколи не викликав у неї ані огиди, ані сміху. Я їй подобався!

Хіба ви не розумієте? Не розумієте, що це для мене означало? Ніколи раніше, ніхто... Тому я відчував вдячність. Розумієте, я не ліз до її розуму, не маніпулював її емоціями. Я надто сильно цінував це природне почуття, і саме це стало моєю помилкою – насамперед саме це.

Ви, Торане, були під контролем. Ви ніколи мене не підозрювали, нічого не питали, не бачили в мені нічого специфічного або дивного. Наприклад, коли нас зупинив «філійський корабель». До речі, вони знали наше розташування, тому що я підтримував із ними зв'язок, так само, як завжди підтримував зв'язок зі своїми генералами. Коли вони зупинили нас, мене повели на борт, щоб налаштувати капітана

Прітчера, який був там у полоні. Коли я залишив їх, він вже був полковником, людиною Мула і мав владу. Уся ця процедура не була таємницею навіть для вас, Торане. Проте ви задовільнилися моїми плутаними поясненнями. Розумієте, до чого я веду?

Торан скривився і з викликом запитав:

– Ну а як тобі вдавалося підтримувати зв'язок зі своїми генералами?

– Із цим не було жодних труднощів. Гіперхвильові передавачі прості для використання і надзвичайно портативні. Та й на гарячому мене спіймати було неможливо! Кожен, хто викривав мене, втрачав пам'ять.

На Неотренторі мої дурні емоції знову вирвалися з-під контролю. Бейта не була під моїм впливом, але навіть тоді вона нічого не запідозрила б, якби я не погарячкував через цього кронпринца. Мене роздратували його наміри щодо Бейти, тому я вбив його. Це був безглуздий жест. Від непомітної втечі було би більше користі.

Однак ваші підозри ніколи не зміцнилися б, якби я стримав добрі наміри Гена Прітчера або звернув менше уваги на Міса і більше на вас... – Він знизав плечима.

– Це все? – спитала Бейта.

– Все.

– І що далі?

– Я продовжуватиму втілювати свою програму. Сумніваюся, що у ці часи занепаду я знайду когось настільки ж розумного та досвідченого, як Еблінг Міс. Мені доведеться шукати Другу Фундацію іншим чином. У певному сенсі ви мене перемогли.

Тепер Бейта встала на ноги і з тріумфом глянула на нього.

– У певному сенсі? Лише в певному сенсі? Та ми завдали тобі нищівної поразки! Усі твої перемоги поза Фундацією нічого не варті, бо Галактика стала пусткою, у ній панує саме лише варварство. Сама по собі Фундація є незначною перемогою, бо не вона мала зупинити твій різновид кризи. Ти мусиш знищити Другу Фундацію – Другу Фундацію – і саме вона тебе знищить. Твій єдиний шанс – це виявити її та напасти, перш ніж вона підготується. Тепер ти цього зробити не зможеш. Із цієї миті вона щохвилини ставатиме сильнішою. У цю мить, саме у цю мить, механізм, можливо, запрацював. Ти зрозумієш це, коли тобі завдадуть удару, і твоя тимчасова влада зникне, ти станеш

одним із тих пихатих завойовників, які швидко та непомітно промайнули на кривавому тлі історії.

Вона важко дихала, майже задихалася від гарячкового поспіху:

– То ми тебе подолали, Торан і я. Я буду рада померти.

Але сумні карі очі Мула глянули на неї ніжним та люблячим поглядом Магніфіко.

– Я не вбиватиму ані вас, ані вашого чоловіка. Зрештою, після всього, що сталося, ви двоє вже не зможете мені зашкодити, а ваша смерть не поверне Еблінга Міса. Це були мої власні помилки, і я нестиму за них відповідальність. Ви і ваш чоловік можете йти! Ідіть із миром, в ім'я того, що я називаю... дружбою.

І раптом гордовито додав:

– Бо я досі Мул, наймогутніша людина в Галактиці. І я все одно переможу Другу Фундацію.

Тоді Бейта завдала останнього удару, мовивши із суворою та спокійною впевненістю:

– Не переможеш! Я непохитно вірю в мудрість Селдона. Ти будеш першим і останнім правителем із власної династії.

Щось у її словах зачепило Магніфіко.

– Династії? Так, я часто про це думав. Про те, що варто було заснувати власну династію. Про те, що міг би мати гідну дружину.

Бейта зрозуміла значення його погляду і завмерла від жаху.

Магніфіко похитав головою.

– Я відчуваю вашу огиду, та мені байдуже. Я дуже легко міг зробити вас щасливою. Це була би штучна пристрасть, але вона б не відрізнялася від справжньої. Та все склалося по-іншому. Я називаю себе Мулом, але... аж ніяк не через свою силу...

І він пішов геть, не озираючись.

Про автора

Айзек Азімов розпочав свою серію романів «Фундація», коли йому було 21, не усвідомлюючи, що її будуть вважати наріжним каменем наукової фантастики. Під час своєї легендарної кар'єри Азімов написав понад 470 книг на різні теми, включно з науковими дослідженнями, однак найбільшу популярність та нагороди йому принесли науково-фантастичні саги, у тому числі серії «Робот», «Імперія», «Фундація». Названий Американською асоціацією письменників-фантастів гросмейстером наукової фантастики, майже п'ять десятиліть Азімов працював для своїх читачів. Він помер у квітні 1992 року на 73 році життя.

* * *

Серія романів Айзека Азімова «Фундація» – один із найбільших шедеврів наукової фантастики. Вони ведуть хроніку боротьби сміливої групи чоловіків та жінок за збереження людства всупереч невблаганній волі сил темряви та насильства, неперевершено поєднавши цікавий сюжет, сміливі ідеї та неозору картину світу.

Примітки

1

Імовірно, автор проводить паралелі з Джоном П'юріфоем (1907–1955) – американським дипломатом, що був послом у Греції, Гватемалі та Таїланді у першій половині 1950-х років. Під час роботи у Греції та Гватемалі досяг успіхів у боротьбі з впливом комуністів (в останній країні допоміг здійснити державний заколот). (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)

2

Усі цитати з «Галактичної енциклопедії» взяті з дозволу видавців з її 116-го видання, опублікованого 1020 р. е.ф. видавництвом «Encyclopedia Galactica Publishing Co» (Термінус) з дозволу видавців. (Прим. авт.)

3

Тут автор проводить паралель з доктриною «явного призначення» (Manifest Destiny), що виправдовувала американську експансію ХІХ ст.

4

Імперський мир (лат.). Тут автор проводить аналогію з *Pax Romana* («римським миром») – мирним періодом в історії Римської імперії, що зазвичай датується 29 р. до н. е. – 180 р. н. е.

5

«Мертва рука» – негативний або небажаний безперервний вплив якогось чинника.

6

Образа величності (*lese majeste*) – злочин, що означає нешанобливі висловлювання про монарха або його певні дії.

7

Шпігат – отвір у палубі або фальшборті судна для видалення води, що потрапила на судно під час опадів або заливання хвилями.

8

Душ, коли вода тече на людину згори у вигляді безлічі дуже тонких цівок води.

9

Недоречно, не логічно (*лат.*).

10

Привід для оголошення війни (*лат.*).